

SZAKDOLGOZAT

Várady Luca
2009

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
GEOINFORMATIKAI KAR

Integrációs törekvések Európában és az Európai Unió létrejötte

SZAKDOLGOZAT

Konzulens:

Dr. Kovács Miklós
Intézeti munkatárs

Dr. Fenyő György
Főiskolai docens

Készítette:

Várady Luca
Nappali tagozat
Igazgatásszervező szak

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM GEOINFORMATIKAI KAR
8000 Székesfehérvár, Pirosalma u. 1-3. ☒ 8002 Székesfehérvár, Pf. 52.
Email: geo@geo.info.hu
☎ +36 22 516 568 Fax: +36 22 516 568 http://www.geo.info.hu
ÁLTALÁNOS JOGI TANSZÉK

Nappali tagozat
Igazgatásszervező Szak
Szakdolgozat száma: Ig-69/2008.

VÁRADY LUCA
szakdolgozati feladata

A szakdolgozat címe: Integrációs törekvések Európában és az Európai Unió létrejötte.

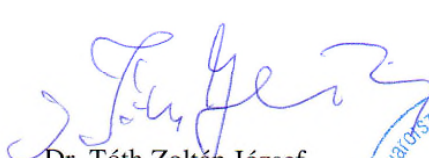
A feladat leírása:

- 1.) Tekintse át vázlatosan Európa történetét az európai egység gondolat jegyében.
- 2.) Ismertesse a XIX-XX. században fel- felbukkanó integrációs elméleteket, törekvéseket.
- 3.) Ismertesse részletesen az ESZAK, EGK, és EURATOM létrejöttének politikai és gazdasági körülményeit.
- 4.) Mutassa be a párizsi szerződésektől a maastrichti szerződés elfogadásáig eltelt integrációs időszakot, kitérve az Európai Unió létrehozásának jelentőségére.
- 5.) Fogalmazza meg álláspontját az Európai Unió jövőjét illetően.

Tanszéki konzulens: Dr. Fenyő György főiskolai docens,
Dr. Kovács Miklós intézeti munkatárs

Beadási határidő: 2009. május 4.

Székesfehérvár, 2008. november 17.

Dr. Tóth Zoltán József
tanszékvezető

Dr. Mélykúti Gábor
dékán

Székesfehérvár
2009

NYILATKOZAT

Alulírott **Várady Luca** (neptun kód: XXXXXXXXXX) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy az

Integrációs törekvések Európában és az Európai Unió létrejötte című

szakdolgozat

(a továbbiakban: dolgozat) **önálló munkám**, a dolgozat készítése során betartottam *a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait*, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében¹.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt illetve a feladatot kiadó oktatót **nem tévesztettem meg.**

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot **nem magam készítettem**, vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Nyugat-Magyarországi Egyetem **megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat.**

A dolgozat befogadásának megtagadása és a fegyelmi eljárás indítása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Székesfehérvár, 2009. május 4.

.....

Hallgató

---

¹ 1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1) *A mű részletét - az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven - a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.*

36. § (1) *Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára - a cél által indokolt terjedelemben - szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást - a szerző nevével együtt - fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.*

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	8
2. KORAI EGYSÉG TÖREKVVÉSEK EURÓPA TÖRTÉNETÉBEN.....	9
2.1 ANTIKKOR.....	9
2.2 KÖZÉPKOR	11
2.2.1. Podjebrad György – Államszövetsége.....	11
2.2.2. Campanella	13
2.3. FELVILÁGOSODÁS.....	14
2.3.1. Rousseau Európája.....	15
2.3.2. Kant	17
2.4. ROMANTIKA.....	18
2.4.1. Napóleon	18
2.4.2. Saint –Simon.....	19
3. EURÓPA TERVEK, TÖREKVVÉSEK A XIX. ÉS A XX. SZÁZADBAN	20
3.1. EURÓPA TERVEK 1848 –1914 –IG	20
3.2 FÖDERÁCIÓS ELKÉPZELÉSEK KÖZÉP –ÉS KELET EURÓPÁBAN, A BALKÁN RÉSZVÉTELEVEL	20
3.2.1. Czartoryski herceg.....	20
3.2.2. Kossuth –Wesselényi dunai államszövetsége.....	22
3.3. A PÁNSZLÁV UNIÓ.....	25
3.4. MITTELEUROPA – TERVEK	27
3.5. EURÓPA TERVEK A XX. SZÁZAD ELEJÉN	32
3.5.1. Német és osztrák Mitteleuropa tervek az I. világháború idején	32
3.5.2. Szovjetunió politikája a XX. század elején.....	43
3.5.3 Kelet- és Délkelet Európa tervek a weimari köztársaság éveiben	45
3.5.4. A dunai térségre irányuló tervek a világgazdasági válság éveiben ...	50
3.6. A BALKÁN KÉRDÉSE	58
3.7. A BALTI PAKTUM	60
3.8. NEMZETISZOCIALISTA DÉLKELET –EURÓPA TERVEK.....	61
3.9. KÖZÉP –EURÓPA NÉMET –SZOVJET FELOSZTÁS.....	64

3.10. A TENGELYHATALMAK EURÓPA TERVEI A II. VILÁGHÁBORÚ ALATT	71
3.10.1. Németország.....	71
3.10.2. Olaszország.....	75
3.10.3. Vichy- Franciaország	76
3.10.4. Belgium	77
3.10.5. Hollandia	77
3.10.6. Norvégia	78
3.10.7. Finnország.....	78
3.11. EURÓPA TERVEK NAGY-BRITANNIÁBAN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN.....	79
3.12. A SZOVJETUNÍÓ EURÓPA TERVEI A II. VILÁGHÁBORÚ UTOLSÓ ÉVEIBEN	80
 4. AZ EURÓPAI UNIÓ ELŐD INTÉZMÉNYEI.....	84
4.1. ELŐZMÉNYEK.....	84
4.2. AZ ESZAK	85
4.2.1. De hogy is jön képbe Jean Monnet?.....	87
4.2.2 A KGST szervezetének felépítése.....	89
4.3. A HATOKTÓL A TIZENKETTEKIG.....	90
4.3.1. A külpolitikai együttműködés létrehozása.....	90
4.3.2. Kibővülés.....	90
4.4. AZ EGYSÉGES EURÓPAI OKMÁNY - EEOC	91
 5. AZ EURÓPAI UNIÓ LÉTREHOZÁSA.....	92
5.1. MAASTRICHTI SZERZŐDÉS	92
 6. AZ EURÓPAI UNIÓ JÖVŐKÉPE	93
 7. ÖSSZEGZÉS	95
 8. IRODALOMJEGYZÉK	97
 9. MELLÉKLETEK	98
8.1. ÁBRAJEGYZÉK.....	98
8.2. 1. SZ. MELLÉKLET.....	98

1. BEVEZETÉS

Szakdolgozatom címe: Integrációs törekvések Európában és az Európai Unió létrejötte

Támpontok segítségével szeretném a kezdettől a megvalósulásáig bemutatni a történeteket, amely arra készítette Európa vezetőit, politikusait, és népét, hogy összefogjanak e közös cél megvalósulása érdekében.

Európát minden korban uralni, egységesíteni szerették volna. A különféle törekvések, próbálkozások is ezt bizonyítják, amelyek siker és kudarc váltakozásában jelentek meg, kisebb-hosszabb ideig.

Végül a XX. században sikerült megalkotni a csúcst, mely meg lehet: ez is csak egy próbálkozás. Még semmi sem bizonyítja, hogy meg tudja állni a helyét korunk világában.

Ezeket boncolgatom, és végül az eredményre is sor kerül a dolgozat végén, miszerint van jövője az Európai Uniónak, avagy ez is egy újabb próbálkozás az egységesítés érdekében!

2. KORAI EGYSÉG TÖREKVÉSEK EURÓPA TÖRTÉNETÉBEN

2.1 ANTIKKOR

Az európai egység kialakulása visszavezethető egészen az antik korig. A mai európai politika és annak gondolatvilága az antikkor görög honában véljük felfedezni. A görögök vagy más szóval a hellének ill. drákok, városállamokban ún. poliszokban éltek. A poliszok autonómiát élveztek, azonban ennek megőrzésére folyamatos tárgyalásokra volt szükség más városállamokkal. Az együttműködés fontossága készítette őket a mind magasabb szintű politika elérésére, valamint minél nagyobb mértékben egyesítsék Görögországot.

Próbálkozások hosszú sora bizonyítja a magasabb rendű cél elérésének kísérleteit. Kr. e. 2000 –ben jelennek meg a hellének a Balkán félsziget déli részén. Ez lett Hellas, a hellének lakóhelye, akik létrehozták a krétai és mínoszi kultúrát. Kr. e. 1600 az archaiok megteremtették a monarchikus jellegű államokat: Mykéné, Pylos, Tiryns, Athén, Thébai, Orchomenos, Knóssos. Ezek az államok abban voltak nagyszerűek és kiemelkedőek, hogy egy ugyanazon gazdasági központok köré tömörültek.

Mykéné kiemelkedik mindközül, mivel ő egységesítette politikai szervezetbe a poliszokat. E virágzó korszaknak Kr. e. 1200 körül a dórtámadás vetett véget. Kr. e. VIII. sz. jelentős, mivel a poliszok kialakulásával megkezdődött az ún. görög gyarmatosítás, ami egyben szárazföldfoglalást² és a kereskedelmi csomópontok kialakítását, nyersanyag hiányt jelentették. Törvényszerű következmény a kereskedelem fellendülése.

Új közösség tudat alakult ki, egy volt a nyelv és írás és a vallás, ami nagyon meghatározó volt. Több poliszt is egy szervezetbe tömörítette. Delphoi kultikus szerveződés végét jelentette II. Philippos makedón király hódítása. Polisz első fajtája ez, a második az ún. symmachia, amely

---

² Fekete-tenger, Dél-Itália, Szicília, Észak- Afrika

politikai szövetséget jelentett. Ennél erősebb szerveződés a peloponészoszi ún. katonai szövetség. Kr. e. V. sz., amely azt is jelentette, hogy valamely tagállam háborúba lép, azt a többi követi és támogatja, emellett szövetségi gyűléseken esett szó. Ilyen volt az Athén vezetésével a délosi ill. az attikai tengeri szövetség. Különbség az addigi symmachiatól- adó fizetése- a tagállam belügyeibe való beleszólás, pénzverés megtiltása. Kr. e. V. sz. görög-perzsa háború: Hérodotosz szerint nem jó; Az a jó, ha Európa és Ázsia nem egyesül egy királyság felett. Ez mondhatók el a korai föderációs elv kísérleteiről.

Kr. e. II. sz. –ban kettő új szövetség jelent meg, mely abban volt egyedi a többitől, hogy a tagok külpolitikáját és csapatait a szövetség fennhatósága alá rendelték, belügyeiben azonban nem szóltak bele. E két állam: Közép-Görögországban elhelyezkedő aitoliai és a Peloponészosz-Athén területén elterülő achai volt. Külső szemlélőnek ezek zárt államként mutatkoztak, ami abban nyilvánult meg, hogy követeket más államokba nem küldhettek, ill. onnan sem fogadhatták őket. Adók fedezték a hadsereg létét, a tisztviselők irányítottak. Achai föderáció évente választ stratégost- ami hadvezért jelent- mellette a szövetségi tanács munkálkodott, 10 fővel. A hivatal munkáját ún. hipperchos, a flottáét a nanarchos felügyelte. A gyűlés évente négyszer ülésezett. Minden polisz szavazata egyet ér. Aitolia, a szövetségi gyűlés tagjai képviselőkből tevődött össze, kétszer ülésezett évente. Görögország egységét a megosztott szövetségek ellenére, Makedónia megőrizte. Azonban a hatalmi csatározások következtében Róma, Makedónia, Görögország egymás ellen vívott háborúskodások következtében folyamatosan elvesztette függetlenségét. A Kr. e. 168 –ban a pydnai csatában, amit a rómaiak nyertek. Hellas Róma uralma alá került Kr. e. 146-ban, Achaia provincia néven.

Róma megszületésével létrejött egy egységes színes világ uradalom, mely sok kultúrát foglalt magában, egészen addig, amíg Róma fegyverei elértek, az Róma részévé vált. Róma többek között teret adott a vallásoknak, aminek következtében a kereszténység is gyökeret verhetett, ami a későbbi „nyugat” fundamentuma lett.

Róma teljes ellentéte Görögország. Míg görög egy népből, de több államból állt, addig Róma egy államban tömörített sokszínű lakossággal rendelkezett.

2.2 KÖZÉPKOR

2.2.1. Podjebrad György – Államszövetsége

Podjebrad Györgyöt 1458-ban választották Csehország királyává. Köztudott tény, hogy Huszita János követői közé tartozott. Így tartania kellett magát a prágai és igleuni szerződés lezárásához, ami a huszita háború végét jelentette. Ezek végül törvényi rangra emelkedtek. Az öt megkoronázó püspökök megeskették a hit egység védelmére és annak fenntartására. A pápa viszont a két szerződés elől elzárkózott. Podjebrad György engedelmességet fogadott családjával együtt az egyháznak és a pápának. Azonban II. Pius pápa azt követelte tőle, hogy ezt nyilvánosan is elismerje. Ha ezt megtette volna, a királytól a támogatói megvonták volna a patronálásukat.. E kényszerhelyzet hatására született meg az európai államszervezet vázlata, amelyet Anton Marini, Podjebrad György tanácsosa és egyben követe dolgozott ki. Akkoriban a tanácsos és követ egyazon személy volt a legtöbb nemesi, főúri udvarban. Ismeretesekek voltak az udvarok szabályaiban, és számos nyelven tudtak társalogni és tárgyalni. Egyszerre több uralkodóház szolgálatában is lehettek. Kivételt az képezhetett, amikor mindkét ország hadat üzent egymásnak, választania kellett, melyiket fogja szolgálni továbbra is. Mai nyelven úgy mondanánk: szabadúszók voltak.

György király reménykedve delegációt küldött Rómába Anton Marini vezetésével. Általa üzeni: hajlandó a nyilvános kinyilatkoztatásra, és a prágai szerződés elutasítására

II. Pius pápa ez utóbbit nem vette figyelembe. Ezzel konfliktus helyzet alakult ki, amely a kiátkozás fenyegetését hordozta magában.

Ebben „a nem túl kényelmes” helyzetben hozakodott elő Marini az újabb keresztes hadjárat tervével, amely az európai államszövetség tervévé vált. Elsődleges célja volt ezek elérésében az európai fejedelmek

megnyerése: Olaszország, Franciaország, Németország, Spanyolország, Burgundia, Magyarország és Velence; úgy gondolták, hogy, a török elleni védelem reménye összekapcsolná az országokat. Valamint az egyház és a császár jogkörének a korlátozása volt még a cél. Valójában az volt a célkitűzése, hogy a fejedelmeket meg akarta nyerni magának, miszerint támogassák, és ő ez által a pápa előtt kegyessé válik. Így biztos lehetne abban is, hogy a pápa nem fogja kérni tőle a hivatalos kinyilvánítást, ami szerint ő engedelmességgel tartozna a pápa felé.

A pápa ismételten küldhetné a szent cél érdekében, a szent szövetséget. Tervbe volt XI. Lajos francia király, valamint György Csehország királya és Velence Főtanács között a törökkel szembeni ellenállásra történő szövetség és föderációs szerződés. Ez lényegében egy katonai szövetséget jelent, amely feltételei: a harcba induló társország megsegítése, egymás ellen nem viselnek hadat a felek, ill. nem bátorítanak más szövetségest harcaik megnyerésére, vagy nem vonják be őket. Még egy kitétel volt, ami azt takarta, hogy ha szövetségen kívüli fejedelem indít támadást a szövetségben lévő bármely másik fejedelem ellen, akkor a szövetségi gyűlés a konfliktus elsimítására egy küldöttet küld. Ha ez nem felel meg, akkor döntőbíróvá választ, vagy a szövetség bíróságát kéri a közbenjárásra. Ezzel az elképzeléssel született meg a nemzetek szövetségének elgondolása. Ez azonban azt jelentette volna az egyház számára, hogy a hit védelmezője a világiak kezében összpontosulna és ez által a Vatikán befolyása nagyobb mértékben csökkenne. A felmerülő költséget pedig az egyházi tizedből finanszíroznák, amely már akkoriban is jelentős összeget képviselt. Mindez előkészítése érdekében titkos tárgyalások folytak a fejedelmek és Podjebrad György között.

A keresztes hadjárat mindvégig csak egy paraszt bábu volt a sakktáblán, vagyis csak ürügyként szolgált. Ha belegondolunk ebbe, láthatjuk, ez egy újabb zsinatot jelentett volna, II. Pius számára, válaszként a fejedelmi szövetség létrejöttére. Másodsorból, amennyiben Podjebrad György győzelmet arat a török felett és elfoglalja Konstantinápolyt, akkor ő lesz a császár. Az egyház erősen fél a huszita fenyegetettségtől, ami veszélyt jelentene a római katolikus egyházra nézve, mert egy újabb egyházszakadást hordozna magában. Így ez idő tájt

II. Pius felelevenítette az egykori saját keresztes hadjáratát és bele kezdett a flotta építés megszervezésébe is. Nagy lépésre szánta el magát: Velencét arra figyelmeztette, hogy ne kössön szövetséget Podjebrad Györggyel, hanem a pápai sereggel vonják össze haderőiket, valamint Pius egyéb kérést is teljesített a velenceiek felé, amivel már Podjebrad György nem tudta felvenni a versenyt, Velence a pápát választotta. Végül 1464-ben a pápa kibocsátotta azt a bullát, amellyel keresztes háborúra való felhívást intézte a fejedelmek felé. Azonban ez az európai fejedelmek között nem okozott lényeges lépéseket. Mindegyik valamire- első sorban anyagi javaikra- hivatkozva visszalépett. 1464 –ben már világossá vált, h Podjebrad György nem tudja megvalósítani tervét, II. Pius diplomáciai készségének köszönhetően, ugyanis ő az egykori nagy befolyással rendelkező egyházat szerette volna visszaállítani, egységesíteni, amely a szakadás előtt létezett. A keresztes hadjárat azonban siralmasan végződött, ugyanis a tervezett indulási helyről, Ancoa csupán néhány hajó indult meg. Párnapra rá II. Pius pápa meghalt. Utódja, az őt követő II. Pál pápa, kiátkozta és méltatlannak találta Podjebrad Györgyöt, Csehország királyát a kegyeire. Végül 1471-ben tavaszán meg is halt az egykori cseh uralkodó.

2.2.2. Campanella

Campanellának sokkal határozottabb elképzelési voltak az egységesítésről, nem úgy, mint Podjebrad Györgynek, aki a fennmaradásért küzdött. Campanella lényegében kigondolta a „spanyol monarchia” –át. Ez a folyamat tudatos előkészítést is igényelt a megtervezéstől a létrehozás technikájának a kigondolásáig.

Campanella szerint: a meglévő birodalmakat egy uralom alá kellene vonni, és ez nem más, mint a spanyol. Ezt az elgondolást saját tudományos nézeteire alapozta, amely szerint az idők folyamán az emberiség története összefüggött a vándorlással, amely keletről indult nyugat felé. Sorra vette őket: Asszíriát, Perzsiát, Görögországot, Rómát, mert szerinte most Spanyolország következne sorban. Ehhez még azon szerencse is hozzájárult, hogy a genovaiak felfedezték Amerikát a spanyol udvarnak.

Campanella elgondolása szerint a hatalom anyja a vallás. Mivel náluk ez nem osztott, ezért az elgondolását tovább vitte, miszerint a pápának meg kell koronáznia a spanyol királyt római császárrá és a pápát biztosítani afelől, hogy függőben maradnak továbbra is Rómától. Későbbi terveiben szerepelt spanyol pápát választani, aminek következtében az egyházi és a világi uralom ténylegesen is spanyol fennhatóság alá kerül. A korona tetején a gyémánt az lett volna, ha a keresztes hadjárat által elfoglalnák Ciprust és Egyiptomot, az akkor Mameluk Birodalom néven ismert térséget.

Campanella elgondolása az volt, hogy a legyőzött területeket felosztotta volna Spanyolország és a pápa között. A pápára hagyta volna a döntőbíró szerepét. Meggyőződése szerint a keresztes hadjárat biztos sikerrel járna, mivel itt már nem vallási alapon, hanem politikán alapul a folyamat. Ha az európai államok ezt nem támogatják, akkor már az is eredményességet szülne, ha Lengyelország, Perzsia, Etiópia és Moszkva támadást indítana a török ellen.

Végül Campanella nem élhette meg Spanyolország felvirágzását, de elbukását annál inkább. A „nagy egységesítő” Spanyolország a harmincéves háború alatt elvesztette nagyhatalmát, minek következtében Portugália és Katalónia leszakadt, Hollandia pedig kivívta önállóságát.

2.3. FELVILÁGOSODÁS

A vesztfáliai béke nemcsak azért jelentős, mert lezárta a harmincéves háborút, hanem azért is, mert ez volt az első olyan európai nagy konferencia, amelyen minden nagyhatalom képviseltette magát, beleértve Angliát, Moszkvát és Lengyelországot. Ez az európai nagyhatalmak területi változását hordozta magában, valamint a német alkotmányosság jelei is megmutakoztak. A békével a vallásháborúk lezáródtak és a nemzetállamok rendszere erősnek és szilárdnak mutatkozott. A pápai állam nem osztozott a szerződés elfogadásában, ezzel azonban nem kerülhette el az egyház kettéválását.

Ez időszak jelentette a francia udvar felemelkedését és a spanyol uralom jelentős gyengülését.

2.3.1. Rousseau Európája

Míg Európa, a felvilágosodás korában, erős fejlődésnek indult a tudomány és a kultúra terén, addig Rousseau ezt a fejlődést a civilizáció hanyatlásának tudta be. A társadalmak közti különbséget, igazságtalanságot az élet minden részét behálózó jognak, teológiai nézeteknek és a filozófiát okolta.

Rousseau³ kidolgozott egy Európa béketervet, amelynek a lényege az volt, hogy egy olyan szövetségbe tömörítsék a népeket, amely megakadályozza, hogy a tagállamok valamelyike a többi tagállam akarataival ellenszegüljön. Egyfajta függés alakuljon ki a tagállamok között, valamint a szövetségen belül ne lehessen kisebb, ill. hasonló közösség ún. részközösség létrehozása. Feltételek közé sorolja azt is, hogy minden nagyhatalom részese legyen a szövetségnek. A szövetség törvényhozója a Legfelsőbb Bíróság lenne, amely végrehajtó hatalommal rendelkezne. Saint-Pierre 12 cikkelyét, ezeket az alapelveket szem előtt tartva, Rousseau 5 cikkelyre csökkentette.

Előzmény: Saint –Pierre 12 cikkelyének, 1755-ben Madame Dupin megbízta hagyatékának megőrzésével és annak írásba foglalásával Saint-Pierret. Madame Dupin ezt azért tette, mert szerinte az embereket nem átformálni kell, mint ő azt korábban hitte, hanem elfogadni őket olyannak, amilyenek. Ezekből a hibákból tanulva, okulás céljából kérte fel Saint-Pierre hagyatéka megörökítésének, ami 23 kötetnyi az utókor számára.

Rousseau 1791-ben megjelentette Kivonat a munkásságát, amely az európai egység gondolatáról szól. Ebben a népek közös tulajdonságait emelte ki, egészen a római korig visszaeredeztetve. Leírása szerint, Rómának lehet köszönni a népek egyesítését, a polgárjog megteremtése által. Azt is felismeri, hogy Európa sokban különbözik más kontinensektől. A vér és a kereskedelem szoros köteléket jelent a népek számára. Ez mindig megnyilvánul az egymásra utaltságban és hosszabb-rövidebb időre az együttműködésre különböző, de érdekelt célok megvalósításában.

Visszatérve az 5 alapcikkelyre:

---

³ Született 1712. június 28-án Genfben

1. *cikk tartalma:* az európai uralkodóházak olyan szövetséget hoznak létre, amely örök időre szól a felbontás mellőzése mellett. Követeiket meghatározott időnként kongresszusba küldenék, képviselet céljából. Vitás kérdés felmerülése következtében az ügyet döntőbírótság elé vinnék, ill. ítélkezéssel oldanák meg.

2. *cikk tartalma:* a kongresszusi tagok létszámának meghatározására szolgál. Megállapítás a közös költségek viselése alapján történne.

3. *cikk tartalma:* a mindenkori terület megtartása az alap. Fegyverrel szembeszegülni nem megengedett. Valamint további területszerzési igényeikről -mely korábban előjött- a tagállamoknak le kell mondaniuk és a későbbiekben nem tehetik meg. Egymás felbujtása tilos.

4. *cikk tartalma:* szerződés megszegésről szól. A szembeszegülőt megtorlás követi, amely kizárást von maga után, és ha szükséges fegyveres leszámolás is a többi tag részéről. Ezekben az esetekben: szerződésszegés; a döntőbírótság ítéletét figyelmen kívül hagyja; fegyverkezik valamely taggal szemben, aki szintén a szövetségben van; szövetségi gyűlés utasításainak ellenszegül, nem veszi figyelembe azokat.

5. *cikk tartalma:* a tagországok küldöttei előterjesztik az egyes igényeiket, ill. felvetnek kérdéseket, mely megtárgyalásra kerül és 5 év után $\frac{3}{4}$ szótöbbség arányában, szavazás útján érvényesítik. A szótöbbség az 5 év eltelte után csak ideiglenességet jelent.

Hivatalos döntés 5 év után van. Ezt a cikkelyt -az utolsót- meg lehet változtatni. Lehetőség van rá a szerint, amennyiben a szövetség tagjai hozzájárulnak.

Az ítélet című munkássága halála bekövetkeztével vált ismertté. Ezen írásában nyíltan kimondja - minden leplezettség nélkül- a véleményét. Véleménye szerint ahhoz, hogy az említett szövetség létrejöhessen, erkölcsi alapokra van szükség. Amennyiben ez hiányzik, akkor ez csak fegyveres erőszak útján valósítható meg. Ugyanis minden állam dédelgetett álma az egyeduralom, a terjeszkedés és annak fenntartása. Amíg a világ ilyen álmokat kerget, önző és kicsinyes, addig

ez nem jöhet létre. Minderről le kellene mondania, de ezekre képtelenek lesznek az uralkodók. Nem tudják csak az igazságosság érvényesíteni, és bekódolni magukat egy közös cél érdekében történő magasabb szint megvalósítására.

2.3.2. Kant

Az egész felvilágosodás meghatározó alakja volt. Egészen másképpen látta a dolgokat, mint Rousseau. Gondolatai, politikai szempontokat követve két csoportra osztja:

1. az egyén szabadságra való törekvése
2. az együttélés kényelmetlensége, amely már szinte kényszer, az egymásra utaltság mellett. Ellentmondások körforgása.

Az örök béke című munkája, amelyben közli elgondolásait, 1795-ben látott napvilágot. Az államok közti kapcsolatokat fejtegeti külkapcsolati szempontból, ill. ezeknek a lehetséges megvalósulását, mely elsősorban politikai úton, azon belül is gyakorlattal jöhet létre. Kifejtésében egyértelműen közli: a békeszerződéseket nem lehet titkos záradékokkal megkötni, mert az egy lehetséges jövőre néző háborút hordoz magában. Tényként mondja ki azt is: Egy másik állam megszerzése nem lehetséges ajándékozás vagy csere útján. Államadósságnak helye nincs. Az államok nem avatkoznak be egymás belügyeibe.

A béke feltételei:

1. Az említett hosszantartó béke megvalósítását a köztársaság megszületésében és annak megtartásában látja. Miszerint az egyénnek jóval nagyobb beleszólása van az állam ügyeiben pl.: hadsereg megindítása, háborúztatása. Hiszen ők viselik az ezzel járó költségeket. Köztársaság alatt a következőket értette:
  - az ember szabadsága,
  - közös törvény megalkotása és a felette való rendelkezés,
  - egyenlőség a törvény előtt.

2. Nemzetközi jog érvényesülése. Az államok felett olyan törvények rendelkeznek, melyet minden állam elfogad, ami egyben a föderalizmus kezdetét is jelenti! Az államok elfogadnak egy magasabb rendű szervezetet. Pótmegoldásnak vélte, nem bízott abban, hogy ezt a fejlődő országok meg is valósítanák. A nemzetközi jogot finoman említi csak meg. Ezzel arra korlátozza igényét, ha valaki külföldön van, azt megillessen a vendégszeretet és az ott tartózkodás joga. Ez a gyarmatosítás elleni nézetnek is tekinthető.

2.4. ROMANTIKA

Európa a forradalmak korszakát élte. A felkelő nép uralkodói ellen lázad az értelmetlen és kárt okozó háborúskodások miatt, amiknek költségeit a nép viselte. Franciaországból indult ki a „szabadság, egyenlőség, testvériség” jegyében, amely tovább terjeszkedett más országok területére is.

A forradalmak legfőbb célkitűzésüknek a béke megteremtését látták. Ennek eredményeképpen 1791-ben a francia alkotmány kinyilvánította, hogy nem indít háborút hódítás céljából más népek ellen. Franciaországban megszületett köztársaság iránt más országok is nagy érdeklődéssel mutattak. A nacionalizmus érzete is behálózta Európát.

2.4.1. Napóleon

Napóleon⁴ személyében egyes emberek az egységesítés lehetőségét vélték felismerni, míg mások az egységes nagy monarchia visszaállítóját. Támogatói megoszlottak. 1799 novemberében elmondhatta magáról, hogy ő Európa ura. Igazi szándékát csak bukása után vallotta be barátjának, aki a száműzetésben követte Szent Ilona szigetére. Elképzelésében egy olyan egységesítés szerepelt, amely Európa népeit egybeolvasztotta volna. Tervei között volt még:

- a népek szabadságának védelme,

---

⁴ A világhódító Napóleon egy kis szigeten született, Korzikán (1769. augusztus 15.); és a sors fintora, hogy szintén egy kis szigeten halt meg, Szent Ilonán. (1821. május 5.)

- az egységes pénznem bevezetése,
- a hadsereg felszámolása,
- azonos súly – és mértékegység bevezetése,
- és az egységes törvénykönyv megszerkesztése.

Ezek elérésének érdekében volna a Szent Szövetséget, mely mindezek megvalósítását szolgálta volna. Azt is hozzátette, hogy mindez egy konföderáció útján jöhet létre majd. Aki ennek a feje lesz, korlátlan uralommal fog rendelkezni.

2.4.2. Saint –Simon

Saint –Simon⁵ véleménye szerint az iparosodás mellékhatásai: a nyomormegjelenése, és a társadalmi rétegek közti különbség növekedése. Ezek leküzdése véget szociális reform program szükségeltetik. Gazdasági fölényt vélt felfedezni a politikával szemben. Napóleon támogatói közé tartozott, egységes európai tervezetet gondolt el. Napóleonban látta e célt megvalósítani. Bukása után pedig béketerven dolgozott tanítványával, amelyet átfog az egységes európai politika gondolat jegye, a nemzeti autonómia megtartásával egyetemben egy új európai társadalmi réteg reneszánszát álmodta meg. Ezt a munkásságát könyvbe öntötte, melyet a bécsi kongresszusnak szánt 1814 októberében, és I. Sándor orosz cárnak is volt szerencséje bemutatni.

Saint –Simon elképzelései közé tartozott egy olyan monarchia megteremtése, amely a feudális résztől megszabadult volna. Nagy példaképe; Anglia, a maga sajátos parlamenti monarchiájával. Ezt vette alapul. Eszerint Európa egységes alkotmánnyal rendelkező monarchia lenne, és központi parlamenttel rendelkezne, mely élén Európa uralkodói állnának. A parlamentet a képviselők alakítanák ki, hazafias érzettel. Képviselő lehet, aki túllát a nemzeti érdeken pl.: bíró, kereskedő, tudós, köztisztviselő. A választók négy ún. Népképviselőt választanak 10 évre szólóan, akiknek az évi jövedelmét is megbecsülte, 25 ezer frankra. Főrendi kamarát is kíván még bevezetni, amely a leggazdagabb lakosokból állna. Mindezek fenntartására a szövetségi adóból befolyt összeget

---

⁵ Francia utópista, történetfilozófus. 1760-1825 között élt.

kívánná folyósítani. Az európai parlament a tagok közötti vitás kérdéseket simítaná el. Fontos kérdésekről értekezne, elsősorban közhasznú dolgokról pl.: föld megtermékenyítés, csatornahálózat kiépítése; felügyelné még az oktatásügyet és a törvényeket, melyeket erkölcsre alapozna, annak megtartására kötelezné a tagokat. Angliától és a Franciaországtól várná ezek kezdeményezését, melyben Angliáé lenne a nagyobb szerep.

3. EURÓPA TERVEK, TÖREKVÉSEK A XIX. ÉS A XX. SZÁZADBAN

3.1. EURÓPA TERVEK 1848 –1914 –IG

Az Európát végig söprő forradalmak következtében világossá vált, hogy az országok, nemzetek legfőbb törekvésük a függetlenség kivívása és annak megtartása. A nemzetek között folyó háborúk az életvelejárájaként szolgált, szinte természetesnek vélték a konfliktus ezen megoldását. Az államok egymással csak önös érdekből szövetkeztek, ezzel a gazdasági és politikai erőfölényüket kívánták fenntartani. E kort számos nézet és államszövetségi próbálkozások teszik számunkra színessé.

3.2 FÖDERÁCIÓS ELKÉPZELÉSEK KÖZÉP –ÉS KELET EURÓPÁBAN, A BALKÁN RÉSZVÉTELÉVEL

3.2.1. Czartoryski herceg

Közép és Kelet-Európa és a Balkán területei ez idő tájt a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartoztak. Czartoryski⁶ herceg elképzelése szerint a Habsburg Monarchia felbomlasztásával valósítható meg a lengyel állam újjászületése. Ez az elgondolás Lengyelország újbóli felosztása után érlelődött meg a hercegen, ami 1795-ben volt Poroszország, Oroszország és Ausztria között. Egy olyan konföderáció megvalósítását képzelte el, mely a Közép

---

⁶ Lengyel nemesi családba született 1770-ben. Többek között volt Oroszország külügyminisztere és a Lengyel Királyság szenátora.

és Kelet- Európa nemzeteit összeforrja, aminek eredménye Oroszországgal szemben ellenálló képességgel rendelkezik, ennek következményeként a cél: lengyel területek felszabadításának kiszabott feltételei adottak lesznek. Egész jó kapcsolat jellemzi ez alatt a lengyel emigránsokat a Portával. Jövő feladatának a nemzetek és a törökök közötti béke megvalósítására igyekezett. Ennek folyamán megegyezett a szerb külügyminiszterrel Garasaniuval, hogy a török fennhatóság csak névleges lesz. Az ekkor születőben lévő jugoszláv államalakulat elképzelései terv formájában a szultán elé bocsátotta. Ebben az állt, hogy Szerbia, Bulgária, Hercegovina, Horvátország-Szlavóniát, Boszniát, Montenegrót, a határvidékeket és Magyarország déli részét a szultán fennhatósága alatt összpontosítani. A forradalmak bizakodó jelei nagyon is jónak bizonyultak a tervek megkezdéséhez. Azonban a herceg nem tudott egyezsége jutni a különböző népek vezetőivel. Ezt követően az Oszmán Birodalom élesen visszautasította a szerb tervezetet, mely egy esetleges nemzetközi konfliktusra adna okot a Habsburg Monarchiával szemben, amire a Porta még nem áll készen, ezért nem használta fel a kínálkozó bécsi forradalmi alkalmat a Magyarország déli részeinek megszállására. Ekkor világossá vált a herceg számára is a Törökország támogatásának megszerzése. Ebből kifolyólag be kellett fagyasztani a terv további lépéseit Boszniában és Hercegovinában.

A herceg megfoghatkozott reménye Magyarországra koncentrálódott, miszerint Bem tábornokkal együtt a magyar forradalomban látta Lengyelország függetlenségének kivívását, de mindez csak akkor lehetne, ha a magyarok is a dunai konföderációhoz csatlakoznának. A magyar forradalom első eredményei után követeket küldött a román, szerb politikusokhoz és a Porta számára. Azonban máshogy alakultak a dolgok. A románok megosztottak voltak, egy részük a kiutat a Habsburg Monarchiával való szoros kapcsolatban vélték látni, míg mások a Magyarországgal való egyezsége hajlottak, ami azonban nehézségeket vont volna maga után. A szerbek lelkesek voltak, de nekik is be kellett rövidesen látni, hogy a szultánt nem lehet maguk mellé állítani. A román és magyar egyesítés még a hercegnek is nehéznek bizonyult. Mivel Magyarország természetesnek vélte, hogy Erdély és a Bánát az

országához tartozik, míg a románokkal való egyesítés az ország széthullásához vezetne. A herceg elképzelései 1849. május 18.-ig tartott a párizsi békekonferencián egyértelművé vált. Tervében a Habsburg Monarchia felosztása volt, miszerint a hozzátartozó területek Németországhoz és Olaszországhoz tartoznának. Ennek folytatásaként a Kelet és Közép- Európa, valamint a Balkán népei még egy föderatív szövetséget alakítana ki.

Magyarország történelmi múltjára tekintettel a területet nem érintené azonban a többi nemzet számára „különleges területek” javaslatait tette meg. Teleki László jelen volt, ő egyetértett az elképzeléssel, azonban a szintén jelenlévők Batthyány Lajos akkori miniszterelnök és Kossuth Lajos határozottan ellenezte ezen megoldást.

3.2.2. Kossuth –Wesselényi dunai államszövetsége

A magyar felkelés leverését követően Kossuth⁷ a korábbi herceg föderációról kigondolt tervét átdolgozva fejlesztette tovább. Ezt át is nyújtotta Törökországnak. Úgy gondolta, hogy a Portát érdekelni fogja egy olyan föderáció, melynek Magyarország is a tagja a dunai tartományokkal együtt, amelyek a szultán fennhatósága alá tartoznának. Szerinte egyesíteni kell egy olyan akaratmegvalósítását, mely az orosz elnyomás ellen harcol és ehhez az egyedül nem boldoguló nemzeteknek össze kell fogniuk, erőiket egyesíteni szükségeltetik. Kossuth ezt a tervét 1851 –ben nevezte meg „Szövetséges Szabad Észak –Keleti Államok” címmel. Ezen szövetség centruma Magyarország lenne. Tagjai: lengyel, cseh, román, és horvát. A terv a románoknál ellenzést váltott ki, melyet Kossuth megpróbált orvosolni. E közben Wesselényi⁸ a magyar – szláv viszonyról írt értekezésében arra az elgondolásra jutott, hogy Ausztriának a Monarchia helyett föderációs állammá kellene újjászerveződnie. Egy olyan alkotmány megteremtése, mely szabadság jogokat tartalmazna, a magyar, lengyel, német, és olasz nemzetek számára.

---

⁷ Az első szabad magyar kormány pénzügyminisztere 1848-ban, később Magyarország kormányzója, aki a szabadságharc bukása után Törökországba vonult száműzetésbe.

⁸ Magyar földbirtokos családba született 1796 –ban, a Pesti árvíz hőse.

Elgondolásuk azon pontban különbözött, hogy Wesselényit a Habsburg Monarchia nem érintette volna, ellenben Kossuthtal. A forradalom és szabadságharc következtében azonban ezen elgondolásán változtatott és megtervezte a „Közép –európai államszövetséget”, mely hasonlít Kossuth elgondolásához. Wesselényi szintén Magyarországnak száná a centrum szerepét. Ezt meg is írta és megjelentette a „Deutsche Reform” újságban. Világosan leírja óhaját, ami a föderációs dunai köztársaságot illeti, mely szerint a nemzetek rendelkezzenek önálló köztársasággal, mely a nemzetiségeknek szabad átjárást, folyást enged. Azt is leírja, hogy kiket szán bele a köztársaságba: dákoromán, délszláv, német. Budapestnek központi szerepet szán. Ez akkor valósulna meg, ha más nemzetiségnek is teret adna. Magyarország nem csak a magyar nemzetiségre szűkítené le magát.

Amíg Kossuth próbálta felszámolni a Magyarországon belül létrejövő szerb és román autonómszervezésű területeket, addig Wesselényi az ország egységének megtartásából indult ki a történelmi Magyarországra tekintettel. A határokat a nyelv terjedéséhez alakította. Kossuthhoz hasonlóan horvátok egy különleges szövetkezet részei lennének, mely a magyar korona nyújtotta előnyeit élveznék a szláv nemzetekkel szemben. A forradalmi felkelések előtt Wesselényi még arra is gondolt, hogy a Török Birodalom felbomlása következtében a Balkánon lévő nemzetek, mely egykor az Oszmán Birodalomhoz tartozott, több önálló állammá létesülne, melyek elsősorban Ausztriával és Németországgal vennék fel a kapcsolatot.

Kossuth az 1851 –62 közötti években több gondolatot is megfogalmazott ennek jegyében. „A forradalom alatt” című herceg elképzeléseivel azonosult. Véleménye szerint a szerbeket meg kell nyerni az elképzelésének, ennek eléréséhez támogatott valamennyi délszláv egyesítést, azonban a Bácska és Bánát, amelyek szerbek által lakott terület volt Magyarországon, azt elutasította azok elcsatolását. Fiuméra továbbra is igényt tartott, mely a tengerhez való eljutást jelentette.

Mindezen tervéhez egy újabb kísérletet merészelt 1862 –ben, mivel a Török Birodalmat a széthullás veszélyeztette. Ezzel egy időben közeledett a román és horvát politika mérsékléséhez is. Terveiben volt,

hogy az Olasz Királyság által indított harcok az osztrákokkal szemben, szövetségi társnak fogadja el a magyarok mellett a szerbeket és románokat egyaránt. Alapgondolata az volt, hogy a magyar autonómia lehetetlen, az országot körülvéő és azon élő nemzetiségek nélkül. Erdély szintén a szövetséghez tartozna, mely Magyarország része vagy társországgként képviselné magát. Lehetőséget adna a horvát-magyar korona viszonyának megerősítéséhez, felelevenítésére illetve mindezek területén Magyarország különös joggal bírna. Mindez semmis, ha Horvátország az elszakadást kívánja. Véleménye szerint szerencsés lenne, ha a horvátoknak és a magyaroknak egy ugyanazon királyuk kell, hogy legyen. Mindez egy perszónálunió megszületését eredményezné: Magyarország és Horvát – Szlavónia és Dalmáciával egyetemben. Erdélyről annyi kikötést tesz, hogy külön nem létezhet Magyarországtól, csak közigazgatási szempontból. Elgondolása szerint, a nemzetiségek együttműködésével az ország előre juthat, a széthúzással csak árt.

A szövetség létrehozása biztosítaná az ország autonómiáját.

Törökország széthullásával ismét meg lenne a mérleg másik fele: Magyarország előnye: védelem és a Nyugat – Kelet centruma, összekötője lenne. Példaképe a Német Szövetség, azért, mert Poroszország nem adott fel semmit a függetlenségéből a szövetség létrejöttékor. Kossuth azonban tévedett kortársaival együtt, abban, hogy, az osztrák – porosz háború következtében Ausztria darabokra hullana. Mivel, ha Ausztria megszűnne, nem lenne meg az egyensúly Németország –Ausztria és a Balkán között. Valamint kora még nem állt készen egy ilyenfajta szövetség megvalósítására. Azonban mindkettőnek a célja: a Habsburg háztól való megszabadulás.

Kossuth 1849 –ben ellenezte a Czartoryski herceg javaslatát, így a lengyelek fenntartással viseltettek Kossuth felé. Az akkori Balkán szakértő Czajkowski a románoknak javasolta az előrenyomulást Erdély és a Bánát keleti részébe. 1862 –re egyértelművé vált Kossuth számára a magyar és lengyel kapcsolat elhidegülése. Kossuthról megoszlottak a vélemények. A román és szerb nemzetiségek azt hangoztatták, hogy a kisebbségi jogokban nagy előrehaladás nem történt, illetve ezek a próbálkozások füstbe mentek, miközben Kossuth nem tett erre látható

erőfeszítéseket. Országon belül is megoszlottak a vélemények: politikus társai jelentős száma a nemzetiségi kudarcot az ország kudarcával azonosították, míg Deák Ferenc arra a következtetésre jutott, hogy Kossuth elgondolásainak hajhászása következtében az ország felosztása következhet be. Még többen a Béccsel való kiegyezésben láttak utat. Kossuth tervezete még egy olasz milánói lapban is megjelent: itt nyíltan vádolták az ún. történeti jogok eljátszásával, valamint a népek felbuzdítása egy esetleges osztrák illetve török ellenes harc összefogására. A balkáni, ill. Kelet –Délkelet –európai nemzetek szövetségbe való egyesítésével Magyarország uralmi szerepre törne. A fővárosba sokan arra jutottak, hogy az ország határát árulta el. Ezek után Kossuth többet nem akarta tervét megvalósítani.

3.3. A PÁNSZLÁV UNIÓ

E fogalmat 1826 –ban Jan Herkcl alkotta meg, és a szláv nyelvek rokonságára utal. 1830 után pedig a pánszláv értelmiség jelszava lett, amely a szláv egységet kívánta megvalósítani. Egészen másban mutatkozott meg az oroszországi pánszlávizmus: itt az egységes ortodox került előtérbe. Oroszország Krizanicot, a Balkánon élő népek védőszentjeként ismerte el a XVII. század folyamán. Pogodin egyfajta ideológiát látott ebben a fogalomban. Szerinte ez egybefogja a szláv nemzeteket, és egyfajta Szláv Birodalom jöhetne létre, mely kompenzálná a Németország és Törökország befolyását, valamint Oroszországot is. Az orosz nagyuralkodók többek között Nagy Péter és II. Katalin is a szlávnyelv védelme érdekében hivatkozva foglalta el Fehéroroszországot, Litvániát, Kelet-Lengyelországot, Kurdföldet, Fekete- tenger északi partterületeit.

A XIX. század Európa forradalmi magukkal rántották a szláv népek felszabadulási vágyait is. A napóleoni birodalom építésével egy időben fogalmazódott meg egy pánszláv – orosz politikai vezetési tervek, amelyek Közép- és Kelet- Európát és a Balkánt foglalja magában orosz vezetéssel. A már említett Czartoryski herceg volt I Sándor külügyminisztere, aki az öt nagyhatalom közül vezetőként Oroszországot

tudta elképzelni. Németország és Oroszország határát Lengyelországnál képzelte el, amely perszonálunióként funkcionálna Oroszország mellett.

A Balkánon megvalósulhatna a szláv – ortodox konföderáció. Németország veresége után Oroszország befolyása megnövekedett, amely megmutatkozott az 1815. évi bécsi kongresszuson is. A szláv kérdéseket igencsak mérsékelten támogatták. 1871 –ben Nyikolaj J. Danyilevszkij⁹ megjelentetett egy könyvet, aminek a címe: Oroszország és Európa. Ebben egy orosz fennhatóságú pánszláv uniót ír le, tagállamaival együtt.

Az első pontban: 1869. évi Cári Birodalom határai. Kiegészítés képpen: Galícia, Észak – Bukovinával, és Kárpátalja.

A második pontban: morva, csehek, és szlávok királyságai.

A harmadik pontban: horvátok, szerbek, és szlovén királyságok, bolgárkirályság Macedóniával.

A negyedik pontban: román királyság kiegészítve Dél-Bukovina és Erdély ½.

A hatodik pontban: görög királyság.

A hetedik pontban: a magyar királyság a megmaradt területeken.

A nyolcadik pontban: Konstantinápoly és a környéke.

A kilencedik pontban: Lengyelországnak feltételeket szab: Nyugat-Európának hátat fordít, az orosz vezetésnek behódol és lemond a korábbi lengyel –litván szövetség keleti feléről.

Fagyajev tábornoknak is szintén megjelent egy könyve, melyben ő is leírja az elképzeléseit a „Gondolatok a keleti kérdésről” címmel. Véleménye szerint Konstantinápoly megszerzése szükséges. Többek között Kárpátalját és Galíciát az Orosz Birodalom területéhez kell venni. Lengyelország tagfelvételét az államszövetséghez pedig feltételekhez köti.

Ignatyev orosz követ volt Konstantinápolyban. Véleménye szerint Oroszország feladata a szlávok egyesítése. Úgy gondolja, hogy a Balkánnál a török és a Habsburg fennhatóságot meg kellene szüntetnie és egy mindennél erősebb hit és vérszövetséget kellene létrehozni a Dardanellák elfoglalásával együtt.

---

⁹ Orosz publicista, aki a pánszlávizmus képviselőjeként, a szlávságban látta a nyugati kultúra örökségét.

Az egyre jobban elterjedő orosz hatás azonban megrémítette azokat a szlávokat, akik csak orosz segítséget vártak függetlenségük, ill. önállóságuk érvényesítéséhez, nem pedig újabb igát. Ezt a nyugati hatalmak Törökország nagymértékű támogatásával próbálták ellensúlyozni. A XX. sz. ezt követően felváltotta a pánázsiai és eurázsiai kérdése. Az I. világháború után a szláv népeket az elkeseredettség jellemezte, még a II világháború idején ismét feléledni látszott.

3.4. MITTELEUROPA – TERVEK

1806 Napóleon hatására létrejött a Rajnai Szövetség, melyből Ausztriát és Poroszországot kizárták. Az 1815 –ben megalakult Német Szövetség sem hozta meg a hozzá fűzött reményeket, miszerint nem rendezte a német egység ügyét, és nem oldotta meg Poroszország, Ausztria Németországhoz való kapcsolatát sem.

A Kelet-Európa, mint politikai fogalom először az 1815-ben megrendezett kongresszuson fogalmazódott meg Bécsben. Ez elsősorban földrajzi elhelyezkedésükből adódott, és idetartozott Ausztria, Németország és Oroszország nyugati területei, valamint Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország is.

1834 –ben létrejött a Vámszövetség Poroszország vezetésével.

Az 1848 –49 –ben megrendezett frankfurti parlament megmutatta, hogy a nemzeti érdek összeférhetetlensége jelen van. Még a Habsburg Birodalom sem tudott állást foglalni abban, hogy a német egység megerősítéséhez és megvalósításához Ausztria szarvainak letörése szükséges, valamint a másik két nagyhatalom Franciaország és Oroszország megtörése, mely köztudott volt, hogy a német egység létrejötte nem kívánatos a számukra. Mindezek érdekében nevezték ki Poroszországban miniszterelnökké Otto von Bismarckot¹⁰.

A legelsőnek mondható Mitteleuropa terv 1814 –ből való és Knesebeck porosz tábornok nevéhez fűződik, aki Napóleon felett aratott

---

¹⁰ A német egység megteremtője. Az első birodalmi kancellár, akit vaskancellárként is emlegetnek.

győzelmet, és utána elemezte Európát. Elképzelései szerint öt nagyhatalomból álló erőegyensúlyt kell megvalósítani.

Ezek: Észak –Európa: Skandinávia; Dél –Európa: Oszmán Birodalom (Török); Nyugat-Európa: Franciaország, Spanyolország, Portugália; Kelet- Európa: Orosz Cári Birodalom. Közép- Európa tagjainak: Ausztria, Olaszország és Nagy-Britannia Szerződését képzelték.

Ezek feladata a nyugat védelme a kelettel szemben. Lényegében ez egy hatalmi védelmi vonalat képezne. Olaszországot, hivatalából adódóan, elsősorban katonai elképzelései irányították. Ezt azzal indokolta, hogy Oroszország nemsokára háborút indít, ezért a határ erősítését és rögzítését szorgalmazta. Azonban e nézetei figyelmen kívül hagyták korának nagyhatalmi állásait.

Szintén az 1815. évi Bécsben megrendezett kongresszuson Metternich egy ausztriai vezetésű együttműködést javasolt a francia és orosz nyomás ellen. Véleménye szerint Ausztria szövetségesévé válna Magyarország és az itáliai provinciák. A franciák ellen Svájcot tekintette gyógyszernek. Az orosz medve ellen a svéd királyt kellene megnyernie magának. Azonban e törekvések az 1848 –as forradalmak következtében sorra kudarcot vallottak.

Schwarzenberg¹¹ herceg igyekezete arra irányult, hogy Ausztriát bent tartsa a szövetségben és ezt követően Németország felett álló hatalmat szeretett volna. A jelentős lakosú birodalomnak közel 70 millió lakosa volt. Magyarországtól Észak –Olaszországig, keleten az Északi tenger a Rajnát is beleértve lenne a határ. Ezen birodalom beleolvad a Német szövetségbe, és elsősorban gazdasági szempontokat követve a Német vámszövetség tagjává válna.

Ez akkor valósulhatna meg, ha a porosz nemzeti mozgalmat szem előtt tartja a dunai monarchia mellett. Az így létrejövő államalakulatot Mitteleurópának nevezte. Azonban a dinasztia miatt, a Habsburgok a konferencián háttér fordítottak Ausztria ötleteinek.

---

¹¹ Külpolitikai célja a német egység osztrák vezetéssel történő megteremtése volt.

Radowitz –Schwarzenberggel szemben, egy úgynevezett „kis német” megoldással hozakodott elő. Ezen megoldás porosz fennhatóság alatt működne, amely nem sok vihart keltett a hallgatóság körében.

Miután lezajlott a Krími háború és az olasz egységesítés, Bismarck elérkezettnek látta az időt a német államegységesítésre. Ezzel szemben a „nagy német” variáció is felbukkant az Ausztria és Magyarország között kötött kettős szövetséggel. 1879. október 7 –én, és később, Olaszország bevonásával, a Bajor szövetség 1882 –ben történt létrehozásával.

Ez a szövetség mely egyfajta tömböt alkotott, megváltoztatta az ötpólusú nagyhatalmi rendszert.

A Német Birodalom viszonylag gyorsan vált nagyhatalommá, mind gazdasági, politikai és tudományos téren. A fennálló helyzet már nem biztosította az egykori nagyhatalmak biztos helyét és határait, amiket egykoron szerződésekben rögzítettek. Többek között Európa belső nyugalma sem volt hivatott feladatának érezni. Kezdek kirajzolódni az I. világháborús szövetségek.

Bismarck a Németország egységéhez vezető úton, ill. azt követően felismerte, hogy az áhított békét képtelen fenntartani, ezért kiismerhetetlen politikát kezdett a dolog késleltetésére. A Szerződéses megállapodás nem bizonyult elegendőnek a béke fenntartására.

Már akkor is kérdéses volt Európa új tervezetének szerződésbe foglalása és annak elismerése, ill. megtartása. A birodalom megalapításakor erős volt a nacionalizmus a Német szövetségben belül. Végül világossá vált, miszerint ahhoz, hogy minden nemzetiség a nemzeten belül azonos jogokat követeljen, ahhoz szűk az élettér és sok az ellentmondás. Ha ez létre is jött volna, akkor is a település és népesség keveredés rosszat okozott volna hosszútávon a Nemzet államra nézve. Mindehhez nagyobb élettér szükségeltetett, mind kulturális és politikai függetlenséget biztosító elgondolások útján, amelyek nem teljesültek a felek korlátolt nézetei miatt. Mindezen felmerülő problémák következtében került sor a mitteleurópai tervek újbóli átgondolására.

Nagyobb nyomatékokkal rendelkezett Frantz¹², a német föderalizmus nagy támogatója. Nézete szerint nem egy államnak kell, átvennie a hatalmat, és nem alkalmas erre Ausztria és Poroszország sem, mivel eredetileg nem tartoztak Németországhoz. Arra a nézetre jutott, hogy az egységet egy nem poroszok és nem osztrák államok föderációjának kellene véghezvinni. Az Osztrák császár és a Porosz császár együttes föderációját kellene megvalósítani. Mivel az Osztrák császár egyben a cseh és magyar király egy személyben, úgy a Porosz császár is lehetne lengyel király és litván fejedelem egyszerre. Ennek eredményeképpen e három föderáció alkotná Közép-Európa föderációját. Magában foglalná továbbá Svájcot, Hollandiát, Belgiumot illetve Európa középső területét; a csatornától a Finn öböl; a Genfi tótól a Fekete-tengerig.

List elgondolásai a vámszövetségen alapulna, melyet Ausztriára is kiterjesztene. Közlekedési szövetség létrehozása a cél, mely a vasúti szállításon alapulna. Egyfajta gazdasági szervezet, mely zárt és tőkés módszeren működik. Magyarországot is ösztönözte a mihamarabbi belépésre. Listtel rokonszenvezett Pfizer, aki Németország és Poroszország erős együttműködésében valósította volna meg, emellett az osztrák-magyar föderáció nem lenne szoros. Szövetségese lenne Hollandia, Skandinávia, Svájc és Németalföld. A francia és orosz ellenszenvet egy gazdasági blokáddal oldotta volna meg a német-osztrák együttműködés segítségével. Mindezek eredményeként Kelet-Európa gazdasági és köz erőfölénnyel rendelkezne az öt körülvevő nemzetek felett.

1849 –ben Bruch egységes vámuniós ötlettel hozakodott elő, miszerint ez egy tizenkét éves folyamat lenne. Területileg is behatárolta: az Északi és Keleti-tengertől az Adriáig terjedne ez a gazdasági egység. A tizenkét év eltelte után a vámhatárok eltörlődnek, és egy gazdasági egység jönne létre, melyből a továbbiakban politikai egységet is remélt. Ezt a tervet se Poroszországban, és még Ausztriában sem fogadták el.

Mindezt politikai érdek is indokolta. Ugyanis Bruck¹³ támogatta az Orosz Birodalom és Anglia egy esetleges támogatásától tartott. A gazdasági, hatalmi és politikai egység mellett megjelentek a társadalmi és

---

¹² Európai föderalizmus híve, és a Harmadik Birodalom szellemi előkészítője.

¹³ Megszüntette a vámsorompót Ausztria és Magyarország között.

pedagógiai elgondolások is. Lagarde¹⁴ pedagógiai írásait rendszeresen közölte a Deutsche Schriften –ben. Írásaiban egy olyan Kelet –Európát említ meg, mely az Emstől a Duna torkolatáig, és a Memeltől a Bugig terjed”, amely a Török Birodalom széthullását követelné és ennek eredményeként a határ a Kis-Ázsiáig és a Fekete- tengerig érne. Rendkívül nagy kiterjedésű poroszvezetés alatt álló nagyhatalmat képezne. A német nép betelepítését szorgalmazná e nagy kiterjedésű állam, amely a genetika útján egy új paraszti életmódú társadalmi réteget hozzon létre.

Lagarde elképzelési szerint, egy olyan Közép Európa valósulna meg, amely maga köré rendezné a megfélemlített és leigázott gyenge nemzeteket. Mindezek elgondolásait már az 1850 –60-as évek alatt megjelentette, mellyel szerette volna a Közép-Európa döntésére váró következményeket befolyásolni. Később ezeket a Bismarck, I Vilmos törekvései ellen hozta fel. Mindezek egyben kihatottak az ifjúságra is, többek között: T. Mann, Masaryknál és másoknál is. Ezek írásai előrevetítették a később kialakuló nemzetiszocialista elképzeléseit, amiben már a zsidók kiiktatását is megfogalmazta. Lagarde végső elhatározása a Mitteleuropa megvalósítása, Németországnak vezető szerepet, így egész Európa centruma lenne, és így példaként szolgálna a többi nemzet előtt, továbbá a német egységre való átnevezés és annak gyakorlati alkalmazását képzelte el. Mindez elérése érdekében Knesebeck megfogalmazott javaslataira utal vissza, amiben már kiérződik a nemzetek közti megkülönböztetés.

1885 augusztusában olyan újságok keringtek, melyek hírül adták Bismarck és Károly találkozását Varzinban. A találkozás arra szolgált, hogy a két nagyhatalom érdekeit megvitassák gazdasági szempontból; valamint a tudósítások említést tesznek még a közös vámunió lehetséges megvalósításáról is. A Pester Lloyd pedig beszámol a két birodalom rohnstocki találkozásjáról, melyben megtárgyalták a kereskedelmi viszonyukat és ennek további újított szabályozási igényekre is sor került. Sokan úgy gondolták, hogy a gazdasági szövetség egyenlő a fegyverkezési szövetséggel.

---

¹⁴ A német származású kultúrfilozófus, a Göttingi Egyetem orientalista professzora

Miután Bismarck lemondott, átgondolásra kerülhettek mindezen események. Ekkor jött Capiri közös vámuniós javaslata Közép-Európára korlátozva. 1893. október 1-én kénytelenek voltak Oroszországot is bevenni a szövetségszerződésbe, elsősorban pari érdekek nyomása miatt. A továbbiakban lassan, mind gazdaságilag, mind külpolitikai értelemben hagyták el a kapcsolatkeresést Oroszországgal. Mindezen próbálkozások megghiúsultak. Ezek után már csak pár egyesítés jött szóba: az egyik 1914-es javaslat Nyugat- és Közép- Európa egybeforrasztása.

A XIX. és XX. század a fegyverkezésről szólt. Ennek vetettek véget a hágai békekonferenciák. Az elsőt 1899. május, és a másodikat 1902, az utóbbit a sikertelenség jellemezte.

3.5. EURÓPA TERVEK A XX. SZÁZAD ELEJÉN

3.5.1. Német és osztrák Mitteleuropa tervek az I. világháború idején

A XIX. és XX. század fordulóján a németek nagyon sok cikket szállítottak át az amerikai kontinensre. Amerikában ekkor Monroe-elv volt az uralkodó, amely azt az érzetet sugallta, hogy az egyre erősödő gazdasági, kereskedelmi kapcsolatuk egyfajta politikai függőséget eredményezne. Mindezen elgondolását tetézte az, hogy a németek flottafejlesztésbe kezdtek és követeltek maguknak tengerentúli kikötőket, mely támaszpontként funkcionálna. Ha ezt az amerikaiak megadják, akkor jelen lesz a szárazföldön a német haditengerészet. Így Amerika egyre jobban elhatárolódott a német kapcsolatok elől, és ennek hatása meg is érződött a német gazdaságon. Ezek után Németország a másik irányban látta a gazdasági kérdés megoldását. Ezért figyelmét már nem Amerikára, hanem a Balkánra fordította. A Balkán – Konstantinápoly – Bagdad útvonal kereskedelmi szempontból megfelelt és könnyen ellenőrizhető volt. A felvevő piacot Görögország, Románia, Bulgária, Törökország és Szerbia képezte. A német export pár év alatt 2% -ról 3,5% -ra emelkedett. Mindezt 1902 és 1912 közötti időszakban érte el.

Mindeközben az egyre jelentősebb anyagi befolyás volt érzékelhető a nagyhatalmak részéről, ezért Németország Délkelet-Európára és Törökországra tartott igényt. Ezt a választást még támogatta az ezen térség mezőgazdasági és nyersanyag ellátottsága és kiváló földrajzi adottságai. Stratégiai szempontból mindez nagyon fontos. Az sem elhanyagolható tény, hogy egy esetleges háború következtében ez a térség az utánpótlást könnyen megoldaná minden szempontból.

1867 –ben a Balkán a Habsburg Birodalom fennhatósága alá tartozott. Azonban Németország a Balkán kezelése ügyében nem engedett teljes szabadságot Ausztriának – Magyarországnak. Ezt még jobban fokozta a hármas szövetség is, ami 1882-ben kötött meg, ami azt jelentette, hogy Németország, Ausztria –Magyarország és Olaszország csak közös megegyezéssel kezelheti a Balkáni kérdéskört. Ausztria – Magyarországnak szintén gazdasági megfontolásból létrejövő kapcsolata volt a Balkánnal. Azonban kétpólusú volt és a szerint kellett volna eljárnia: az ipari még Monarchiagazdasági beállítottságú.

Az I. világháború kitörése kellett ahhoz, hogy Délkelet-Európát politikailag rendezzék el. A Monarchia örökösének halála – az I. világháborút kirobbantó személye – megosztotta a Monarchiát. Az örökösről köztudott volt, hogy az eddigi kétpólusú birodalmat hárompólusúvá változtatná. Ezért bekövetkezett halála megakadályozta törekvéseit a Monarchiának így nem okozott tragédiát. Ezután Magyarország miniszterelnöke békére invitálta a közvéleményt. Ezzel egy időben Berthold meggyőzte a császárt egy esetleges Balkáni szövetség létrehozásáról, ami Görögország, Törökország, Szerbia és Bulgária részvételéből állna és a háborús célt szolgálná. Mindezek érdekében Magyarországot is meg kellene nyerniük maguknak. A gazdaságilag egyre erősödő Nagy-Britannia ellenfele lett a Monarchia, amely egyben a szövetségese is. Nagy-Britannia 1906 –tól megbízta Külügyi Hivatalát, hogy segítse elő a probléma megoldását. A német gazdaság legyen az uralkodó a Balkán térségben, míg Ausztria –Magyarországnak őrző feladatot szánt. Azonban ezt még nem tudta megvalósítani, mivel gazdasági érdekük és ellenségük Oroszország azonos volt, amely az együttműködésre sarkallta őket. A kettős szövetség gazdasági munkáját az

1904 –ben létrehozott „Közép –Európai Gazdasági Egyesületek” terjesztették Magyarországon, Ausztriában és Németországban. A kereskedelem áramlását távoli helyekre is egységben képzelték megvalósítani.

A német ajkúak lelkesedéssel fogadták az egyesület munkáját, mivel azok a vámok közös úton történő megoldását jelentették. Az úgynevezett „alldeutsch” (össznémet) mozgalom kigondolta a kis és nagy német harmadik válfaját, egy mixet. Miszerint ha Ausztriát nem sikerül megnyerniük, hogy a német szövetség tagja legyen, úgy az általa lévő területeken élő német ajkú lakosok csatlakozzanak a szövetséghez.

Ez is egyfajta Közép-Európai elgondolás, földrajzi értelemben, de politikai nézetből meg nemzetállami érdeknek felel meg. Az említett gazdasági egyesületek célja nem csak Németország és Ausztria-Magyarországból állna, hanem bevonná a kereskedelembe az egész Közép-Európai régiót. Belgium szintén létrehozott egy gazdasági szerződést 1909-ben, melynek célja a Nagy-Britannia és Ausztria-Magyarország gazdasági és kereskedelmi egyensúlyozása. Mivel nem sikerült beléptetni Hollandiát, Franciaországot és Svájcot, ezért ez nem jöhetett létre. Ez a német ipar által jelentett nagy Közép-Európai vámuniót sem tette lehetővé. Ha ez sikerült volna, akkor válhatott volna Németország szintén gazdasági nagyhatalommá a három másik mellett.

A Monarchia szemszögéből a Közép-Európai elképzelés azt jelentette, hogy a gazdasági ellenfél társ lesz Németország személyében, ám a szakadék Oroszország nagyobb.

1910 októberében a Közép-Európai Gazdasági Egyesületek találkozót tartottak Budapesten, melyen Ausztria-Magyarország szerepe teljessé vált: egy úgynevezett hidat képez Németország és délkelet-európai államok felé, amely gazdasági és kereskedelmi csatornát is képez egyben. Bülow¹⁵ kancellár 1909-ben ellenszenvvel viseltetett a Mitteleuropa elképzelés mellett, amit Amerika ellenesnek titulált. Hollweg német kancellár számára világossá vált a teljes vámunió megalakulásának akadálya a Monarchia strukturális és gazdasági eltéréseiben rejlik. Berlin

---

¹⁵ Német diplomata, később Német birodalmi kancellár és Poroszország miniszterelnöke 1900 –1909 között.

még ilyen helyzetben nem vállalhatta fel a szerepét. Ezeknek a hátráltató tényezőknek lehet betudni, hogy ez nem jött létre az I. világháború kitöréséig.

Az I. világháború kezdetével a Mitteleuropa –terv, jelentős változáson esett át. Németország kampányolt a háború mellett, ugyanis ebben látta Németország –Közép –Európa megalakulását, valamint a nagy német egység létrejöttét. Hollweg a háborút követő hetekben a Német Birodalom hatalom növelésén munkálkodott. Ezt az is bizonyítja, hogy a Mare –i csata napján helyettesének Delbrücknek elküldte a hadi célokat összefoglaló pontjait, melyet programba fűzött. Ezt átította a Mitteleuropa elgondolás is, ami nemcsak politikai körökben volt népszerű, hanem a kereskedők és bankárok körében is támogatásra talált.

A programban olyan elképzeléseket ír le, ami véghez vihető és nem olyan szélsőséges, és egyúttal gazdaságilag is indokolt. Mindezt osztotta W. Rathenau és von Gwinner¹⁶ nézeteivel. Rathenau¹⁷ feladata a hadianyag részleg vezetése és szervezése volt, nagy hangsúllyal az ellátásra. Ezekre már 1911 –13 között összefoglalta elképzeléseit. A lényeg, hogy Mitteleuropa megszületésével emelkedett fel Németország a nagyhatalmak közé. Ezen cél megvalósulását a Közép-európai vámunió és a Franciaország általi megegyezésben képzelte el. A háborút ő csak eszköznek tekintette tervei megvalósításában. Hollweg –t sikerült megnyernie magának. Gwinner tervezete hasonló volt, mégis más. Ő akkoriban a Deutsche Bank igazgatója volt. Szerinte a Német Birodalom gazdasági fölényét kellene végrehajtani Európában. Ez és a tovább gondolt Mitteleuropa terv, melybe ő Nyugat-Európát is bevonná, lehetővé teszi: a Német Birodalmat körülvevő nagy hatalmak katonai beavatkozással megtörjenek, így a későbbiekben már ellenfélnek sem mondhatóak. Az úgynevezett „szeptemberi program” azt jelentette, hogy a gazdasági és politikai erőfölény megvalósulása katonai erőfölényt igényel. Ha ez sikerül, akkor a francia nagyhatalmi státusz megszűnik, a britek kontinentális befolyása abbamarad és végül Oroszország már csak esélyt sem kell adni további próbálkozásainak.

---

¹⁶ A városi bíróság tanácsosa.

¹⁷ Német külügyminiszter, és ő kötötte meg Szovjetunióval a rapallói szerződést.

Mindezek megvalósításának reménye ezúton a háború kitörésekor katonai kezekben nyugodott. Hollweg a későbbiekben már előre látta, hogy ez mind csakúgy születhet meg, ha a háborút követő béketárgyalás kényszer megegyezések jönnek létre.

Hollweg 1914 szeptemberében megbízza Delbrück¹⁸ –ot a 4. gazdasági térség kialakítására. Az ügyet titokban tartja, nehogy ellenséges csoportok ezeket megakadályozzák. Delbrück, hogy eleget tegyen a megbízásnak, az 1853 –ban készült az osztrák –poroszszerződéshez nyúlt vissza, a kereskedelmi szerződéshez. Eközben Hollweg beszédében közölte, hogy ő már gazdasági világalomra tör. Johannes emlékiratait is elővette Delbrück és ezt tanulmányozták. Arra jutottak, hogy a vámegegyesség megvalósítása nehezen menne a semleges Amerikával és az ellenséges, Anglia, Oroszország és Francia valamint egy esetleges vám parlament kialakításakor a német-osztrák egyensúly nem lenne meg Poroszország rovására. A különböző egyesületek nyújtották a saját háborús céljaikat és azon elvárásaikat. Többek között: Alldeutsch Szövetség részéről H. Clars, Iparosok és Mezőgazdászok –Szövetsége, Parasztszövetség. Ezeket a beadványokat Hollweg –nek címezték. (1915 elején). 1914 októberére már a Mitteleuropa elképzelés is leszűkült három lehetőségre:

1. Vámunió. Támogatói: Hellferich¹⁹, Hollweg, Lusensky és Schoenebeck.
2. Vámszövetség: külső tarifát nem tartalmazna, valamint állami jogokat sem.
3. Hagyományos kereskedelmi szerződések bizonyos árukra terjedne ki, politikai
4. Beleszólással.

A legtöbben az 1 –2. lehetőséggel értették egyet. Müller a vámunióban Európa egységesítését látta és ezekhez a következő országok beléptetését képzelte el: Svájc, Skandinávia, Franciaország, Hollandia,

---

¹⁸ Hollweg kancellár közeli munkatársa, és II. Vilmos kabinetfőnöke volt

¹⁹ Pénzügyi szakember. A Birodalmi kincstár államtitkára 1915 –től.

Spanyolország, Belgium, Portugália, Ausztria –Magyarország, Románia, Bulgária, Törökország. Mindezt már a várható nézetkülönbségek eredményezték nála. A vita vége eredménytelenül zárult, a vámuniót nem sikerült megszavaztatni, ezért Hollweg megkérte Delbrück –ot, hogy tegyen mihamarabb javaslatot a vámszövetség megszervezésére. Ez szintén nem hozott eredményt.

Hollweg nem adta fel törekvéseit a Mitteleuropa létrehozását illetően. Szerinte a vámot a szövetségesek között minimalizálni kell és egységesíteni, valamint árkedvezmény bevonása sem kizárt. Vámuniós álmát nem adta fel továbbra sem. Elgondolása szerint a Német Birodalom a Monarchia nélkül nem lenne életképes, és így a három nagyhatalomtól függne: Oroszország, Amerika, Anglia.

A német oldalon ismét előrukkoltak egy újabb javaslattal, Falkenhayn volt az, aki az európai államszövetséget vetette fel. Ezzel a külügyminisztérium szimpatizált, a miniszterelnök azonban elvetette. Szerinte csak addig kellene Németországnak államszövetséget alkotnia a többi állammal, amíg ellenfelei elbizonytalanodnának és a visszalépés mellett voksolnának. A kancellár, Hollweg azonban nem igazán bízott a hosszú távú szerződésben, valamint gazdasági szempontból is vitatta azt. A novemberi ötletet meg még nagyobb elhatározással visszautasította, ami katonai szövetséget képezne a Német Birodalom és a Monarchia között. A német katonai felsőbbrendűségből nem engedett. 1915 –ben szintén napirenden volt Lengyelország sorsa. Falkenhayn azt kérte a politikusoktól, hogy állítsák maguk mellé a lengyel népet és ezáltal ők legyenek az eszközök, ne pedig a német katonák az előre látható támadás következtében. Abban Jagow²⁰ államtitkár is osztozott, hogy Oroszországnak nem lehet még áttörési esélyt adni Németország felé, a lengyel föld átadását ezért elutasította Németország Oroszország irányában. A szomszéd egy pánszláv állam lenne, ami ellenség a Nyugat számára. Azonban azt sem hagyhatta, hogy Lengyelország független legyen, mivel nem adna semmilyen biztosítékot arra, hogy egy esetleges orosz- német összeecsapás esetén biztosítaná-e a területet. Kizárt még

---

²⁰ Német római nagykövet és külügyi államtitkár is volt.

Lengyelország bekebelezése, mivel a 18millió már jelentős szám, így a 3as felállás veszélyes lehet , mind hatalommegosztás, gazdasági, és politikai szempontból is, a széthúzás veszélyét magában hordozná. A megoldás: Ausztria fennhatósága alatt Lengyelország független maradna. Végül a nagynémet elképzelés jövőendő tagja lennének: Német Birodalom, Ausztria, Magyarország- független lenne és Lengyelország szabad akaratából kifolyólag közeledne Németország felé. Jagow ezek érdekében sürgette a Lengyelországgal való kapcsolatfelvételt, mely a gazdasági és katonai érdekeket szolgálná. Ki gondolta azt is, hogy Lengyelországnak önállónak kell lennie a Monarchiától. Így a német exportnak szabad áramlása lenne Oroszország felé. Ezek után egy határvidék megszervezése szükségeltetik. II Vilmos azonban ezt nem osztotta. Szükségesnek vélte az osztrák-lengyel katonai megegyezést. Falkenhayn nem támogatta az osztrák- porosz szorosabb megkötetni kívánó barátságot, mivel szerinte Ausztria túlságosan is fejlődne és a későbbiekben tartani kellene egy esetleges hatalmi harctól. Ezek után 1915. október 13. -án és 15. -én Hollweg kancellár a vezérkarral folytatott tárgyalásokon belátta, hogy szükséges Német Birodalom és Monarchia közötti politikai, gazdasági és katonai együttműködés megteremtése és az újra formált Európa tervet jelentené, amit Belgium és Lengyelország, mint szövetségesek támogatnák.

Falkenhayn is elismerte ezt a tervezetet. Jagow hangoztatta, hogy Lengyelország legyen a Monarchiával kötelékben, ne a Német Birodalom részese, mivel a nagyhatalmak nem néznék jó szemmel, az osztrák-magyar köteléket mindenképp megtartani, mert ez jelenti a kiutat a Balkánra illetve ők nem határolódtak el tőlük. Monarchia megnyerése után a Mitteleuropa gazdasági eszményét immár felváltotta a politika irányítása. 1915 nyarán osztrák kezdeményezésre nem hivatalos tárgyalások folytak a Reichstag képviselői és a német, osztrákpolitikusai között, ami a gazdasági egybefonódást volt hivatott sürgetni. A német- osztrák kikötötte, hogy a háború utáni időkben, az Európa arculatát újrarendezését követően is maradjon meg a szoros kötelék, valamint vezető szerepet kért Ausztria számára. A parlamentben is érvényre akarja juttatni a többséget, megszabták az államnyelvet és a közigazgatásban dolgozók állampolgárságát is. Mindkettő a német. Meghatározták Ausztria-

Magyarország további viszonyát. A hadsereg közös nyelve a német lesz, szorosabb állami jogi egyezséget kell képezniük. Ami Bosznia-Hercegovinát illeti, a Monarchiával nem lehet kapcsolatban, hanem a békeszerződés megkötése után katonai közigazgatás lesz a rá jellemző, valamint a német hadügy fontossága kiemelendő, a gazdaság erősítése és a kultúra védelme. Ezek megvalósulása érdekében a Monarchiának ismételten fel kellene vennie a Balkánnal a kapcsolatot, ami egyben az Égei –tengerhez való hozzáférést jelentette, ill. a Duna alsó szakaszának szabad használatát, valamint a Monarchiának a Földközi, ill. Adriai tengerhez való kijutást. Ez jelentette a vízi –útvonal biztosítását. Ezek után 1915. nov. a németek egy olyan szövetséget ajánlottak az osztrák félnek, ami vámkedvezményeken alapulna kölcsönösségi szinten. Ennek jóváhagyását a békeszerződésben meg is jelölték volna. Kidolgoztak egy teljes vasúthálózatot, amely Oroszország, Balkán és Közel-Kelet felé nyitná meg a kereskedelmi útvonalakat. Irányelvek segítettek a tárgyalások előkészületeiben, ami a vámszövetséget tisztázta volna: az egyik ilyen, amely közli, hogy Németország –Monarchia gazdasági szövetsége csupán politikai eredetű, mely szükséghelyzetből adódott. Feltételt szab, miszerint a vámsorompókat el kell távolítani, és a vámtarifákat közös nevezőre kell juttatni, valamint más országokkal kereskedelmi kapcsolatot felvenni és elősegíteni. Mindezek megvalósulása a katonai, és utána a politikai vezetéstől függ. Kiköti azt is, hogy ebbe a vámszövetségbe, melyek azok az országok amelyek beléphetnek: balkáni államok, Törökország, Svájc, Skandinávia, és feltételesen Franciaország. Tisztában voltak azzal, hogy ha ez nem jönne össze, akkor ezt a lehetőséget csak nemzedékek sora után lehet ismételten megvalósítani. A Monarchia felé 1915. november 13. –án Jagow hivatalos szóbeli jegyzékkel indult, a Mitteleuropa terv beindítására. A válasz: teljes egyetértést jelentett. Együttműködési hajlandóságukat egy politikai, gazdasági és egyben katonai szerződésben rögzítették, ami 30 évre szólt. A válaszában még közölte, hogy politikailag teljesen megbízható, és lakosa nemcsak német vagy magyar, hanem akadnak köztük szlávok is, melyek nem német- ellenesek. A jegyzékek váltása után gazdasági szakemberek

kezébe került a kidolgozás, azonban a megvalósítás lépéseiről nem született döntés.

1915 nyarán megjelent „Mitteleuropa” címmel F. Neumann könyve is, mely világosan leírja elképzeléseit. Szerinte a központ: Németország és a Monarchia együttesen, mely szövetséggel is rendelkezik: Olaszország, Oszmán Birodalom, Skandinávia és a Benelux államok személyében. Részletesen megfogalmazza azt is, hogy a vámszövetség elkerülhetetlen, melyből kifolyólag a kisebb országoknak más választás nem lévén csatlakoznának Monarchiához és a Német Birodalomhoz.

Gazdasági elképzelése: Németország ipari termékeket állítana elő, míg a Monarchia a gabonaféléket. Véleménye szerint a háború után határfalak jelennek meg, amelyek Európát 3 részre osztják. Javaslatok sorát is közli a könyvében: szó esik többek között: újoncozásról, külpolitikáról, folyam-és vasútszabályozásról, azonos mértékegység bevezetése és pénznem alkalmazása, és egyenlő bank és kereskedelmi jogalkalmazása, valamint a hadviselés arányos megosztása.

Azonos vámhivatal végezné a munkáját és megalkuvás jellemezné a munkásvédelmet és az egyesülési jogkört. Neumann könyvét és javaslatait az osztrák felsőkör alapján elutasította az egyházzal együtt. Véleményük szerint az állami légkör lenne veszélyeztetve Ausztria számára, valamint Magyarország piacán osztoznia kellene a Német Birodalommal.

Magyarországra azonban kedvezően hatott, főleg ami az ipari ágat jelenti, a többi fenntartással viseltetett a vámunió felé. A magyar agrároldal is teljesen feleslegesnek gondolta az ilyen mérvű szoros összeköttetést. A magyar parlamenten belül is megoszlottak a vélemények: a 48-as és Függetlenségi Párt már 1914-ben elvetette a vámuniós javaslatot.

A radikálisok képviselői, mint pl: Jászi Oszkár és Andrássy Gyula ezt a történeti sorsnak tudta be, miszerint Magyarország sorsa összefügg a németekkel. Tisza István, Magyarország miniszterelnöke levelet is küldött Neumannnak²¹, amiben egyértelműen leírja a Németországgal való barátság

---

²¹ A Reichstag egyik képviselője, majd 1915 –ben megírta könyvét Mitteleuropa címmel, melyben a közép-európai államok gazdasági szövetségét taglalja.

addig fog működni, amíg jó hatással van mindkét félre és nem jár nehézséggel, ill. rabszolgasággal. Ez 1915. dec. 30. váltott levelében írta. 1916-ban a tárgyalások akadoztak a német és osztrák- magyar felek között. Ausztria nem volt hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni mindaddig, amíg nem rendezti ügyeit Magyarországgal. Tisza jan. 4. tartott beszédében világosan mondja ki véleményét a Német Birodalomról. Nem kíván Németország gazdasági és politikai felhajtója lenni, amely Magyarország révén sikereket eredményezne Németország gazdasági és politikai világában. Hindenburg tábornok 1916. szept. miután felmérte mindkét nagyhatalom hadseregét javaslatot bocsátott a közös nyelv, a német bevezetésére. Hollweg felvilágosította a tábornokot, hogy ez most jelen állások szerint nem alkalmas ilyen javaslat tételre, amikor a Monarchiában belül nem teljes az egyetértés. Véleménye szerint a Monarchiában nem lehet bevezetni a német nyelvet a hadseregbe és az sem megoldás, amiért várnia kell az osztrák-magyar megegyezésre. Ferenc József császár személyében is az akadályt látta. A dolgok nem folyhatnak így tovább! Szándékában is állt ezt az osztrák féllel is közölni.

1916 végére nem tudtak előbbre jutni a németek, ami a Mitteleuropa elképzeléseiket illeti és a Monarchia felé való közeledés is igencsak nehézkesen ment. Ez a központi hatalmat döntésre kényszerítette: Németország, Monarchia. Az Antant fele- Anglia, Franciaország, Oroszország –gazdasági érdekeire hivatkozva kizárják őket a kereskedelemből, érdekeik megóvása végett. Ez a piacról való kiközösítést jelentette. Amennyiben ellenszenvet tanúsít a központi hatalom ez iránt, úgy továbbra is folytatják a békekötés után a vámos gazdasági háborújukat. Ezt követően, Hollweg válaszút elé érkezett. Mitteleuropa tervezetet felgyorsítja vagy a nagyszabású ellenállás miatt folytatja a megvalósítást.

Neumann sem állt le 1916 augusztusán elkészült másik munkássága „Bulgária és Közép Európa” címmel, majd 1917 májusában megjelent Közép –Európa és Lengyelország” munkássága. Tanácsadóként tevékenykedett a „Kelet –európai Munkabizottság” számára, mely tárgyalásain egyetértés alakult ki, a felől, hogy Lengyelország a Monarchiához való csatlakozása feltételekhez szabott, melyek révén erős

elhatározású együttműködés, szövetség jön létre, mely katonai összehangoltságot is eredményez.

Ez mellett 1917 májusában létrejött a Közép-európai Államszövetség Egyesülete is. Lényege: közös pénz, kereskedelem, gazdasági-katonai és kulturális együttműködés.

1917 őszén látogatást tett Romániába II. Vilmos, amely annyira elvarázsolta, hogy haza kérte a román kapcsolat megerősítését és megnyerését. Nézetei szerint még jó is lenne egy esetleges Ausztria-Magyarország közötti konfliktus helyzet során. Románia gazdag nyersanyag készlettel rendelkezik, és kijutása van a Fekete-tengerhez. Lengyelország átkapcsolását a Monarchia felé a vezérkar lehetetlennek minősítette.

1918 nyarán a Mitteleuropa terv már csak említés szinten maradt, ugyanis a Monarchián belül Magyarország élesen elhatárolódott a vámuniós megoldástól. 1918 tavasza, a Monarchia külügyminisztere Czernin²² elérkezettnek látta az időt a Monarchiának Németországgal való szakítására.

Végül Salzburgban sor került a vám és gazdasági találkozó megtartására. 1918. július 10. –én, résztvevői: Német Birodalom,- Koerner Monarchia,- Gratz Gusztáv. Elsődleges feladatnak a vámtarifát hangolták össze, valamint a belső vámok eltörlésére törekedtek. Ahol fenn maradtak, ott megtárgyalták a vámtételeket, ill. annak értékét jelentősen leszállították. Mint mindig, ekkor is volt, aki mindezt nem fogadta el teljes mértékben. Ilyen volt Hugenberg is, aki nem bízott a Monarchiával való együttműködésben, ami kettős adó, ill. a valutakérdést érintette. A német Reichsbank pedig kizártnak tartotta, hogy a háborút követő időszakban anyagi támogatást nyújtana a Monarchia számára. Hugenberg a pénz és valuta azonossággal nem értett egyet.

1918 tavaszán a németek békeszerződést kötöttek a finnekkel, románokkal. A szerződésben a megjelöltek szerint Finnország lényegében gyarmattá vált. Románia helyzete azonban más, földrajzi elhelyezkedése nem tette lehetővé a gyarmatosítást, helyette inkább ellátmányozó szerepet

---

²² Osztrák –magyar diplomata volt, a hágai és párizsi évei után visszavonult birtokára.

kapott. A békeszerződésben öt pontban jegyezték fel Románia kötelezettségeit: kőolajszállítás, gazdasági, hajózási, pénzügyi és jogi vonatkozásban. Bulgária szerepe annyit jelentett, hogy bányavidékét, amit megszerzett a szerb és macedón nemzetektől, átengedte Németország számára. Németország és Monarchia a háború után sem tudta megvalósítani az együttműködést. Ausztria tartott a Balkán befolyással bíró Németországtól. Lengyelország kérdése ismét felmerült, a németek szerették volna egyfajta alárendelt, kiszolgáló országgá átalakítani. A sikeres 1918. júniusi offenzívák arra sarkalták a német vezetőséget, hogy Lengyelországot és Belgiumot kiszolgáló államokként tartsák nyilván Németország számára.

A háború utolsó szakaszában a németek nagy álma szertefoszlott. Nem tudta megvalósítani hatalmi törekvéseit és elképzelését. A központi hatalmak megtörttek. 1918. október és novemberének eredménye:

- a Monarchia feloszlása,
- Németországgal a béketárgyalásokon nagyhatalomhoz illően bántak.

3.5.2. Szovjetunió politikája a XX. század elején

Oroszország 1925 –30 között valamennyi európai és ázsiai országokkal megneemtámadási szerződéseket kötött. 1921 tavaszán az orosz és a török állam között egy barátsági szerződés jött létre, melyet Lenin és Atatürk írtak alá, majd ezt követte 1925. december a megneemtámadási szerződés, mely Párizsban jött létre. Ezt a szerződést meg is hosszabbították két évre 1929-ben Ankarában. Ezt további szerződés követte: a két ország között egy olyan megállapodás jött létre, amely a fegyverkezést korlátozza. Mindez így is maradt 1945 tavaszáig. Szerződéseket kötött még: Afganisztánnal (1926) Perzsiával (1927) , amelyek hasonló tartalommal rendelkeztek, mint a török-orosz szerződések.

Amíg Oroszország politikáját 1918 –23 között a Nyugat barátság jellemezte, úgy a 1923 –t követően 1932 –ig ez ellentétbe csapott át. Oroszország egyszerre próbálta mind gazdasági, biztonsági és eszme terén

lekörözni a Nyugati világ képviselőit. Anglia és Japán a 1925 évben kezdett elhatárolódni a Nagy Medvétől, ehhez nagyban hozzájárult, hogy a weimari Németország elkezdett közeledni, szimpatizálni a nyugati hatalmakkal és ezzel együtt Németország visszautasította a szovjet javaslatot, ami Lengyelország határvonalát érintette volna.

1927. Anglia és Oroszország között megszakadta kapcsolat, mivel Anglia kereskedelmi kémkedésre gyanakodott az oroszokkal szemben. Mindez 1932ig tartott. Oroszország 1926. áprilisban. a weimari Németországgal egy semlegességi szerződést írt alá, ami egyben baráti jelleget tartalmazott. Így Oroszország elérte, hogy egy esetleges lengyel – orosz konfliktus esetén a francia csapatok ne tudják segítségüket nyújtani a lengyeleknek, mivel nincs átjárásuk, amit a weimari Németország nem tesz lehetővé.

Oroszország szándéka a Közép –Kelet –európai államok, köztük elsősorban Lengyelország semlegesítése és annak tovább terjesztése. Mindezeket úgy valósította meg, hogy a szerződéskötéskor elhatárolódott a határvonalak tudomásvételétől, valamint az adott országokkal kötendő szövetségek kooperációja elől. A semlegesség volt rá a jellemző 1923 –31. között. Mindezen elhatárolódás kezdett veszteni erejéből, amikor ismételten megindult a brit és orosz kapcsolat jó irányba való fordulása; de ezzel szemben az orosz- német diplomácia romlott.

Az orosz politikai forradalom következményeként 1919 –ben létrejött a Kommunista Internacionálé a KI. Célja: a kapitalizmus ledöntése és mindenben olyan sok jót ígérő szocializmus létrehozása.

Litvinov elképzelései szerint egy nemzetközi proletárforradalom mindenre képes lenne: az ellenséges nyugati tőke felszámolására, valamint ez a béke fenntartására, a háború esetleges lehetőségét zárná ki, és a nemzetek testvériségét valósítaná meg. Ezért 1920 –ban szorgalmazták a kommunizmus megalakulásait és támogatták, de ehhez az államhatalom behódolása kellene. A nagy áttörést nem hozta meg az I világháború eredményei sem, mivel a kommunista mozgalom háttérbe szorult. Ez sem törte meg a párt további igyekezetét és szellemét, a cél még mindig a hatalom elhódítása és a proletárdiktatúra érvényre juttatása.

1924 nyarán a KI megrendezte az V. kongresszusát , ami lényege: a kommunizmus tovább erősítése és a párton belüli bolsevizmus elterjesztése. Sztálin ekkor már az egyik legnagyobb párt vezetőjeként volt ismert, a bolsevizmus lépéseit ő jegyezte le, amit 12 pontban össze is foglalt programszerűen. Ehhez szükséges volt a biztos állandóság, mind a politikában és mind az eszmében. A VI. kongresszusi rendezvényen Lenin²³ kifejtette, hogy egy esetleges nyugat elleni háború következményekor a kommunista pártok ne segítsék a hatalmon lévőket, hanem azok ellen induljanak, egyfajta polgárháborút kell indítani ahhoz, hogy ők a szocialista forradalom keretében át tudják venni a hatalmat. Ez a javaslat elfogadásra is került, és a kapitalizmus végét jelentené, amit felváltana a kommunizmus, ami nem kizsákmányoló jellegű. Ezt csak úgy tudják elérni, ha a politika megváltozik és átveszik a hatalmat forradalom útján. Ezen úton megalakulna a munkásállama, amely a kommunista társadalom kialakulását jelentené és az osztályok közötti harcban látta ennek megszületését, munkásság és a burzsoázia között.

Németország és a nácizmus hatalomra kerülése egy újabb, a VII kongresszus összehívását eredményezte. Mérsékletesség jellemezte az új célok elérését illetően a KI. –t. Ezeket az elképzeléseket mindig megosztották Sztálinnal. Sztálin láthatólag nem irányított, nem beszélt bele, azonban eszközként tekintette a KI programját, sőt olykor saját érdekében keresztezte is azokat.

3.5.3 Kelet- és Délkelet Európa tervek a weimari köztársaság éveiben

Az első világháborút követően a Mitteleuropa tervek elképzelései nem tűntek el, mivel Németország gazdaságáért felelős személyek még a Hollweg időkből valók voltak, azonban a fennálló helyzet miatt ezt nem hangoztatták fennhangon, hanem csak maguk között. A gazdaság nehézségei abban rejlettek hogy az a addigi fegyvergyártó cégeknek is át kellett állniuk a békeidőknek megfelelő gyártásra, ami bizony nem ment könnyedén és az sem, hogy a nemzetközi kereskedelemben részt vegyenek.

---

²³ Orosz forradalmár, filozófus, államférfi, és a bolsevik párt megalapítója volt.

A piacon az európai ipar és mezőgazdasági termelésnek konkurenciája akadt és így csökkentve az európai, ill. a német termékek eladását, ez a válság kezdett kihatnia a Balkánra is. Ezért a weimari Németország vezetőinek főfeladata: a gazdaság segítése, fejlesztése, politikai kapcsolat felvétel útján. Céljuk egy olyan külkereskedelmi láncolat kiépítése, amely már a háború előtt is megfelelően működött, ehhez azokkal az országokkal is ismételten fel kell venni a kapcsolatot. Ennek érdekében a Balkánon lévő országokkal megkezdte a diplomáciai kapcsolatok felvételét, azonban ennek kiteljesedését a párizsi békekonferencia hátráltatta.

A Balkán az új helyzet miatt nem tudta, hogy viselkedjen. A háború előtti német elsőbbség ez idő alatt hátraszorult a diplomáciában. Nem kezelték soron kívül Németország ügyeit, hanem még a rangsorban is Franciaország mögött helyezkedett el. 1920 nyarán a Külügyi Hivatalnak sikerült kereskedelmi jelleggel szerződést kötni: Csehszlovákiával, Magyarországgal és Jugoszláviával. További sikert jelentett Németország számára a britekkel való kötött egyezsége, miszerint a kelet, ill. Balkánra küldött exportot összeegyeztette a jóvátételi fizetésekkel, ez egyben azért is kiemelkedő történet volt, mert az egyik nagyhatalomnak számító ország: Nagy Britannia elismerte a német gazdaság jelentőségét egy bizonyos területen, ami még a francia gazdasági előrenyomulást is meggátolta. 1922. genovai gazdasági találkozón Németország elkezdett közeledni Oroszország felé, ami végül egy olyan szerződés aláírását eredményezte, mely kétoldalú áru kapcsolatot jelentett nagy kedvezményrel. Mindez kijutatta a gazdasági nehézségekkel járó Németországot a bajból, és szert tett Közép- Kelet és a Balkán külkereskedelmi kapcsolataira.

1920 években Németország a gazdaság helyreállítása és a balkáni felvevő piacok jellemezték, emellett politikai befolyásuk is nőtt e térségben. A német külpolitikát G. Stresemann²⁴ szilárdította meg. Jó viszonyt alakított ki a hatalmakkal és szorosabbat a Szovjetunióval és a Balkánnal. Románia kivételt képezett, mivel a francia kapcsolatot részesítette előnyben, azért hogy jobban tudja érvényesíteni a valuta

---

²⁴ Birodalmi kancellár, később külügyminiszter, a weimari köztársaság kiemelkedő politikusai közé tartozott.

követelését Németországgal szemben. Franciaország azonban nem tétlenkedhetett. Látván a németek gazdasági erősödését és befolyását a Balkánon, ezért kapcsolatot keresett: Angliával, Amerikával és Németországgal is.

Miközben Németország erősödött úgy a határain kívül élő német kisebbségek is. Stresemann 4 csoportba sorolta őket:

1. országon belül vagy Ausztria közvetlen közelében élő németek
2. Balti- tenger partvidékén élők,
3. Duna medencében élők
4. Szovjetunióval német parasztjainak egy csoportja.

Stresemann úgy gondolta, hogy bár más nemzetek területén élnek, úgy a német nép képviselőinek számítanak. Feladatuk: a német kultúra és nézetek közvetítése és arról az ország meggyőzése, ill. a gazdaság előlendítése és folytonosságáról a gondoskodás. Ez a feladatuk születési előjoguknál fogva. Egyben a gazdaságszereplőit is bennük látta: felvevők, ill. nyersanyag szállítók lehetnének. Elősegítette a Németország kívüli térségben élő németek befolyását és megerősödését. A 1920 –s évek derekán ismét fellendült egy-két politikai irányzat, nézet, mozgalom. Ilyenek voltak a R. Coudenhove –Kalergi Páneurópai mozgalom, P. Löbe²⁵ és W. Schücking Az európai népek érdekközössége nevezetű szervezet, ami gazdasági céllal üzemelt, ezek a kontinensre kiható gazdasági kapcsolatok kialakítását és annak gyorsítását támogatták.

1925 nyarán sor került egy bécsi gazdasági jellegű találkozóra a „Közép- európai Gazdasági Ülés” –re, MWT. Osztrák indíttatás céljából jött létre ez az ülés, mely gyanakvóan fürkészte, hogy az egykori osztrák fennhatóság alatt álló területek, mind egyre jobban fejlődnek gazdasági téren és ezzel hátra szorítják Ausztriát. Ezek stabilizálására a bizottság megoldást keresett. A bizottsági tagok közt volt: német, brit és osztrák. Több javaslat is született az egyik ilyen a magyar elképzelés volt: lengyel, csehszlovák, osztrák, magyar, jugoszláv, román valamint német és francia,

---

²⁵ A weimari nemzetgyűlés tagja, később a Reichstag képviselője.

de előbb a konfliktusokat kell elrendezni, mielőtt taggá válnának, mert akadályoznák a gazdasági kooperáció kiteljesülését. Németország ezt ellenezte, mivel szerinte mivel meggyőződése az volt, h mindenféle gazdasági együttműködésnek tagja kell, hogy legyen, fenntartások nélkül.

1920. december Ausztria csatlakozott Németországhoz. Ausztriában, a fémiparban dolgozók tartottak a csatlakozástól, ezért ők a Dunai konföderációt támogatják, melyben Ausztria mellett tag lesz Magyarország és Jugoszlávia. Ehhez később Csehszlovákia is csatlakozna, de a német tudományos közeledés elől nem zárkóznának el továbbra sem.

1922 –ben a francia állam egy olyan dunai konföderációt akart létrehozni, melynek tagjai: Csehszlovákia, Jugoszlávia, Magyarország, Német- Ausztria, Románia. A tagok függetlenek lennének, de a gazdaság és politika szempontjából kis részben összeolvadnának. Ezt több állam is elutasította, többek között Bethlen István Magyarország miniszterelnöke és Mussolini is elhatárolódott ettől a javaslattól. Mindezek a nézetek csupán a német- francia rivalizálást szolgálták.

Amikor bekövetkezett Németország gazdasági fellendülése következett be, felhozván a szoros osztrák kapcsolatot, addigra a francia oldal ennek ellensúlyozása képpen hozta fel a dunai konföderációt. Mindezek gyakorlatba való átültetését még nem gondolták komolyan. Eközben a játékot megunva a dunai országok, Csehszlovákia, Ausztria, és Magyarország kialakította a saját politikai és gazdasági közösségét, ami nem talált nyílt tetszésre, a hatalmon lévő államok között.

1924 –ben a Dawes –terv és a 25. Locarno –i szerződés után lehetőség nyílt a német-francia kérdés rendezésére. Ezen szerződés Németország számára a felemelkedést jelentette, és megerősítette Stresemann elérhető revíziójának megvalósítását, miszerint a német politikai határ eléri mindazokat a németeket, akik más állam területén élnek és a csatlakozásban reménykednek. Németország 1926-ban felvételt nyert a Népszövetségbe, de még nem tette ezt nyilvánossá közeledését Ausztriával, mivel tartottak egy esetleges keleti locarnói szerződéstől. Ehelyett a Német Birodalom mindinkább mély gazdasági kapcsolatot ápolt Ausztriával és a dunai térséggel.

Ausztria kapcsolatai révén felvehette a kesztyűt a francia dunai föderáció tervezete ellen. 1926-ra a német Külügyi Hivatal arra jutott, miközben a német-osztrák Délkelet-európai kapcsolatot taglalták, hogy Németországot sok minden köti a Balkánhoz, ill. Délkelet-Európához. Legelső sorban: gazdasági, értékesítési érdek, melyet a kisebbségi kérdéssel próbál palástolni. A centrumot: Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia tekintette, egyfajta gazdasági együttműködés terén, de nem kizárt a később kialakuló gazdasági függés Németországtól, mely a brit és francia érdekeltséget hátráltatná. Ez olyan aduászt jelentene a németek kezében, mely a Népszövetségben felmerülő kérdéseket, amelyek német érdekeltségre utalnának, fel lehessen használni. Ezt azonban nem rejtették véka alá, amit erősen ellenzett is Franciaország és Olaszország, politikai veszélyeztetést láttak ebben. Franciaországnak ez egyet jelentene a hatalomelvesztésétől, Olaszországnak pedig tervei voltak a Balkánnal, valamint közvetlen szomszéd nem kívánt lenni a Brenneren keresztül Németországgal. 1926 –29 között Németország már csak a státuszhelyzetét szerette volna megőrizni. Figyelte, nehogy a hatalmak ellene tömörüljenek egy ellenséges szövetségbe. Ezért Stresmannak és Seipelnek²⁶ mérsékelten kellett folytatniuk a közös politikájukat. Azon a véleményen voltak: Németországnak most tartania kell a helyzetét és a jó kapcsolatát a nagy hatalmakkal, mert amikor láthatóan erősebb lesz, akkor kivívhatja magának többek között a Versailles –i szerződés revízióját, első sorban a keleti határokat érintően. A beköszöntő világválság érthetővé tette a németek számára politikai gyengeségüket, ami a gazdaságon nyugodott. A franciák által kezdeményezett Briand –terv ellen Stresemann megpróbált mindent bevetni, hogy elvetesse, mivel ez az ő főtörekvései lerombolására szolgált. Nem lenne esélye, ha ez a terv bevezetésre kerülne a határok revíziójára és biztonsági rendszer kialakítására és a gazdasági kapcsolatok kiépítését is korlátozná. Franciaország azonban ragaszkodott ahhoz, hogy a gazdasági együttműködés biztonságos keretek között működjék.

1931 –ben a német –osztrák vámuniós törekvések napvilágra kerültek, akkor a német politika belátta, hogy ez nem megvalósítható a

---

²⁶ Pap, professzor, politikus, és szövetségi kancellár.

jelenlegi fennálló instabil nemzetközi viszonyok végett. Ezt a szomszéd országok egyértelműen elvetették, Kiváltképp Franciaország, aki hiányolta az előzetes terv megvitatását és annak páneurópai külsővel lett volna felruházva véleménye szerint. A felek nem engedtek, a feszültség pedig egyre mélyebb lett a két ország között, végül a franciák kivonták a tőkájukat Bécsből. Ezt követően a hágai döntőbíróság vette kezébe az ügyet, miszerint a vámunió összeférhető –e, a St. Germain –i szerződés 88. cikkelyével és a 22. genfi jegyzőkönyv jelentésével. Az eredmény szorosra zárult, végül 8:7 arány elvetette. Németországnak a tervezetéről le kellett mondania.

Az 1930-as évek kezdetén a németek ismét Délkelet- Európa felé tekingetett és felvette a gazdasági kapcsolatot. Ezen már régebben is törekedtek különböző érdekszövetkezetek. Ilyen volt: német ipari érdekszövetkezet, essen Langsam egyesület, melynek követői a Rajna-Vesztfália Német és Osztrák Munkaközösséget próbálták fejleszteni, tágítani.

Az újjászervezett MWT ügyvezetői egy jól működő kooperációt alakított ki, és azt a német gazdaság balkáni érdekeire fordította. Ennek elérése betudható volt a személyi jól működő kapcsolatainak a különböző minisztériumoknál, egyesületeknél és a honvédelemnél.

3.5.4. A dunai térségre irányuló tervek a világgazdasági válság éveiben

A párizsi békeszerződés, mely az I világháború utáni helyzetet tisztázta, megváltoztatta az addigi gazdasági és politikai viszonyokat, főként Közép- Európában. A győztes hatalmak szabták a további együttélés feltételeit. Számos tilalom volt jellemző a vesztes felekre, ami az elzárkózódást jelentette.

A háború vége után 3 évvel oldották fel az export és import szabadságát. 1918 –ra egy olyan védővám rendszert alkottak meg, amelyet Jugoszlávia és Románia valuta csökkenése eredményezett, Csehországban viszont pont fordítva a valuta erősödése és az állami ügyek kívánták ezen intézkedést. Ez a fajta elzárkózás nagyban akadályozta a dunai térségben

való áruk értékesítését. A válság kezelésére a legtöbb ország nagyarányú hitelt vett fel. A hitelkölcsön milliós nagyságú, különböző valutákat jelentett, ezeket a rászoruló országok: Angliától, Hollandiától, Svájctól és Svédországtól kölcsönözték. Pl.: Ausztria 326 millió, Magyarország 572 millió, Délszláv unió 925, Románia: 1605, Bulgária: 174.

Az 1931-32 évre a Duna menti országok mezőgazdasági helyzete nagyban romlott, ami eladósodáshoz vezetett²⁷. Az első gazdasági tárgyalásokra 1921-22 között került sor. Az akkori utódállamok gazdasági helyzetének helyreállításához olasz kezdeményezés által került sor az 1921 –ben megrendezett portorozsi konferenciára, ami sikertelenül végződött. Arra a következtetésre jutottak, hogy az export és import tilalmak feleslegesek; Sőt, teljesen értelmetlenek. Ez a következtetés azonban változást nem eredményezett az egyes országok valutájának erősödése miatt. Már csak azért sem, mert, az egykori Monarchia gazdasági helyzete ismét vezető szerepű a térségben.

A kisantant képező országok kinyilatkoztatták, hogy az export és import tilalmat nem oldhatják fel. Az exportot azzal indokolták, hogy az adott nemzet fogyasztásának igénye ezt nem teszi lehetővé. Az importot pedig a valuta helyreállítására, és annak megerősödése nem teszi szükségsszerűvé. A mezőgazdasággal foglalkozó országok hitelcsökkentéseik érdekében felesleges terményeiket az ipari beállítottságú országoknak voltak kénytelenek áruba bocsátani.

Ez a gazdasági helyzet érintette az államok közötti kapcsolatukat is, főként francia- német kapcsolatot. A két állam közötti vitát Anglia próbálta vezetni.

A németek közölték: Nem tudják tovább fizetni az államadóságot, ezért a jóvátételek törlése szükséges. Ez a gazdasági ellentét lassan átcsapott a külpolitikát érintő kellemetlenségekig.

1930 –ban a válságkezelés megszakadni látszott a nagyhatalmak között. A németek ezt követően a külpolitikájukban a gazdasági érvényüknek adtak hangot. A Külügyi Hivatal a francia Briand miniszterelnök Páneurópai terve után fogalmazta meg a gazdasági

---

²⁷ Pl.: Albánia 20 millió aranyfrank, Bulgária 12 milliárd leva, Jugoszlávia 6,2 milliárd dínár, Görögország 7,4 milliárd drachma, Magyarország 2,1 milliárd pengő, Románia 52,3 milliárd lei.

elsőbbiséget a politika felett. A Külügyi Hivatal ezt követően számba vette az osztrákokkal és a délszlávokkal való gazdasági együttműködés lehetséges létrejöttét, amely a német érdeket szolgálná. Ez a térség adná a német mezőgazdasági felesleg felvevőpiacát

Ezt követően a vámunió közösségét Ausztria irányában elkészítette, mely a francia biztonsági rendszer gyengítésének kezdetét jelentette volna. Így a válság bekövetkezte pozitív irányt jelentett Németország ezen tervei megvalósítása érdekében. Ez jelentette a hitelező és adós országok erős viszonyát lazítani is lehet, sőt azt felszámolni, és érdekeltté tette a Délkelet- európai országokat Németország mezőgazdasága iránt. Ezt azonban erősen gátolta a Young terv, amely a jóvátételi fizetésekről szólt, és Németországon belüli mezőgazdaságot és kivített szorgalmazó ipar ellentéte. Brüning²⁸ kancellár politikája egyértelműen jelezte a német gazdaság befolyását a Délkelet- európai országok felé, ezzel nyomást gyakorolt a hitelező franciákra és más hitelező országok felé. Azt remélte, hogy ha a jóvátételi fizetéstől megszabadul, akkor az egyet jelent a versailles-i szerződés megszűnésével is.

Az I. világháború után az is nehezítette a Duna menti térség államait gazdaságilag, hogy a tengerentúlról olcsó gabonaszállítmány érkezik. A Közép- és Kelet-európai országok azt vették sértésnek, hogy a nyugati államok ezt részesítik előnyben a saját gabonáik felett ezért a vámtarifa bevezetését szorgalmazták, ami a gabona export támogatását jelentette.

Ez azonban válaszfalat okozott volna nyugat és Amerika - Ausztria gazdaságán és politikai kapcsolatán. Ahhoz, hogy ez így legyen, Közép-és Kelet- Európa egyértelművé tette a nyugat számára: ők jelentik a felvásárló piacot az iparral szemben, és ha a nyugat nem tartja tiszteletben a fenn említett követelésüket, akkor azon nyomban előállítják maguknak, amire szükségük van és megszűnnek biztos felvásárló erőnek lenni. Mivel csökkent a mezőgazdasági országok bevétele - az adós országok felét jelentette- a visszafizetésük is csökkent, és ez a gazdasági helyzet helyreállításának a szükséges megoldását igényelte.

---

²⁸ Német birodalmi kancellár, bukása a weimari köztársaság végét jelentette.

Ennek kapcsán a Közép –Kelet európai országok nemzetközi egyezményeket kötöttek a változás reményében. A válság kezelésére volt megbízva két szervezet: Népszövetség Gazdasági Bizottsága és a Római Nemzetközi Földművelési Intézet. Határozott orvoslásként merült fel egy nemzetközi bank felállítása és a mezőgazdasági termékek kereskedelmére szolgáló működő képes piac létrehozása. Erre válaszul a mezőgazdasági érdekeltségű országok a vámtarifa csökkenését támogatták és ezen elhatározásukkal meggyőzni a szervek küldöttségeit. Felvetődött még a Clearing –egyezmény is, amelyet Magyarország és Ausztria között képzeltek el megvalósítani: a gabona cikkek exportját gyorsítaná meg.

Jó tanulságként szolgált a tengerentúli gabona ügy a Duna menti államok részére. Azt a következtetést vonták le, hogy a mezőgazdaságot iparosítani kell a kereskedelem és a hitel érdekében. Mindez a szállítás és a tárolás jobb megvalósítását volt hivatott szolgálni, ami az előtt hosszadalmasságot és bosszúságot jelentett. Ez a kialakuló gazdasági és politikai együttműködés jónak ígérkezett, azonban ennek megvalósítása és ezek megállapodására kötött szerződések aláírása nehézkesnek bizonyultak. Ezek elérése regionális térre szűkölt le. Így a Duna menti államok közös tervet dolgoztak ki, aminek eredménye az lett, hogy a tárolási nehézségeket silók építésével oldották meg és a kistermelőket támogatták.

Ezek a regionális szerveződések veszélyt jelentettek Németországnak, legfőképpen akkor, amikor a lengyel állam 1930 nyarán egy mezőgazdasági blokk felállítását javasolta. A Varsóban megrendezett találkozó augusztus 25. –én volt, a lengyel miniszterelnök Zaleski²⁹ szembeszállt a vezető gazdasági és politikai hatalommal rendelkező országok törekvései ellen. A jelenlévő államok: Balti államok, Bulgária, Csehszlovákia, Finnország, Jugoszlávia, Magyarország, Románia. Az előterjesztésben az állt, hogy egész Közép- és Kelet Európa térségnek kell együttműködést tanúsítani, nem pedig csak a Duna menti államoknak. Ami az anyagi vonzatot illeti, azt a Briand terv felelevenítését gondolta, mely angol tőkebevonásával kisebb hitel felvételét jelentené. A Népszövetség

---

²⁹ Lengyelország külügyminisztere, a francia orientációjú külpolitika képviselője.

Közgyűlésén 1930. szeptemberben és októberben tartott üléseken a Közép- és Kelet európai országok nem tetszésüket nyilvánították ki, mivel az üléseken nem születnek fontos döntések az aktuáliskérdésekről, a válságkezelésről sem és a nyugati államok folyton védik a tengerentúliakat. A varsói találkozón, ami a fontosabb kérdéseket illeti, nem született megállapodás. Főként ezt a Balti államok és Csehszlovákia gátolták az elutasító magatartásukkal. Mindezek megvalósulása, ha életbe lépett volna, nagy kihatással történt volna. Az agrárblokk tagjai elveszítették volna legnagyobb piacuknak számító Németországot.

1930 és 1931 –ben tartott ülések tapasztalatai szerint, minél több a résztvevő, annál nehezebb a válság kezelésére egyhangúan támogatott döntést hozni. A Közép és –Kelet európai országok hamar kezelték az exportot illető szabályok kialakítását és betartását, és a felmerülő ellentétek megoldás kezelését. Azonban Genf és Párizs városaiban tartott találkozókön a gabona export és import érdekelttségű országok, a Duna menti országok a gabona feleslegét tovább nem kívánták megoldani, és nem támogatták a korábban felvetett nemzetközi hitelbank létrehozását sem. Ezek a programok a Közép és Kelet európai országok kitartóságának köszönhetően vetődhetett fel később újra.

Ebben az időben Franciaország rendelkezett megfelelő pénzüsszeggel, mely elősegítette volna a válságkezelést és akadályozhatta volna Közép és Kelet európai országok gazdasági helyzetének időbeli vagy korai térnyerését. A varsói javaslat azonban nem hagyta nyugodni Berlin érdekeit. Ezért a Külügyi Hivatal azon munkálkodott, ami a jövőt illeti a következő gazdasági üléseken, a Délkelet-európai országokkal kétoldalú kereskedelmi egyezményeket fog javasolni, alkalomadtán kötni, és vámtarifa kedvezményekkel szolgálni, ami a búzát, árpát és kukoricát illeti. Ezek után nem történt semmi, mivel Schiele német mezőgazdasági miniszternek sikerült a német gazdaságra hozott védelmi intézkedéseknek érvényt szerezni. Szerződéseket kötött a román, magyar, jugoszláv és bolgár felekkel kereskedelmet illetően, ami a vám kedvezményeket jelentette Németország irányában Ezek ellenzéseket váltottak ki Németországon belül.

1930 szeptemberében rendezett Reichstag –i választások új irányba vitték el a francia- német ellentétet. Az európai hatalmak közti együttműködés hiánya, és a francia-német vita nem stabilizálta, sem ami az anyagi vonzatot, sem a kereskedelmet.

Ezt az alkalmat kedvezőnek találta Curtius osztrák külügyminiszter és von Bülow német államtitkár, hogy ismét közeledésüket mutassák egymás irányába. A fennálló gazdasági együttműködés az áru-csere kereskedelem kedvezményei adottak voltak ezért egy új tervet gondoltak ki: a német-osztrák vámunió tervezetét. Az osztrák félben is kezdett megérlelődni az elhatározás személy szerint Schober kancellár berlini látogatása alkalmával. Akkoriban abban maradtak, hogy ezekkel még várnak, mivel a genfi egyezmény ezt meggátolná. Ha idő előtt napvilágot látna ezen elképzelésük, akkor ezt valamelyik nagyhatalom, főként Franciaország akadályozná meg. Ettől elvonatkoztatva Bülow és Curtius kidolgozták a vámunió tervezetét és megnyerték vele Brüning kancellárt is.

Ezek megvalósítását úgy kezdte, hogy néhány balkáni ország vámkedvezményi törekvéseit elfogadta a piacon. Úgy gondolta, hogy ezek az áru értékesítési problémák eredményezik majd az ezzel küszködő országok belépését a vámunióba. Ez egyfajta hullámszerűen terjedne tovább, ami még Lengyelországra is kihatna, és netán egy határendmény kimenetelét jelentené. Ez pedig Franciaországot rászorítaná további tárgyalásokra.

Az osztrák- német vámunió kidolgozója R. Riedl volt, aki már az 1917.-18.-ban folytatott gazdasági egységes Közép Európa megvalósításáról szóló tárgyalások vezető személyiségének számított. A vámuniós találkozás Schober³⁰ tett kezdeményezést. Szerinte először a regionális egyezményekkel kellene megvalósítani Európa egységesítését, közölte a genfi tárgyaláson. A két ország közötti részletekben elmerülő tárgyalások 1931 márciusára fejeződtek be. A két fél 1931. március 19 –én kinyilvánította a német –osztrák kooperációt, ami a vámuniós tervezetet illeti, ami az országok önállóságát és vámigazgatóságát megtartotta. Ez

---

³⁰ Az osztrák –német vámunió tervét együtt dolgozta ki Curtius –al.

sértést jelentett a nemzetközi kereskedelmi egyezményekre és vele együtt jelenlévő kedvezményekre. Ez ellen Csehszlovákia, Franciaország és Olaszország nemtetszését mutatta. Anglia ennek jogi tisztázását javasolta, minden mástól elhatárolódott. Ezek után kénytelen volt Ausztria és Németország a vámuniós tervezetét visszaléptetni, mert a hágai döntőbíróóság összeegyeztethetetlennek minősítette a St. Germain –i szerződéssel és az 1922. szeptember 9. genfi jegyzőkönyvvel.

Kisantant

A Briand –terv Oigaz nem valósult meg, de a 1930 –s évek Európájában ez az eszme tovább élt különböző mozgalmakban és szervezetekben. Az államok érdekeik szempontjából nem európai föderációt támogattak, hanem az előbb említett ok miatt inkább kistérségi szövetségekre törekedtek, ill. a már meglévő szövetségek megújulására és annak bővítésére helyezték a hangsúlyt. Ilyen szerveződések egyikéből született meg: a kisantant.

Jan Masaryk 1917- ben hozakodott elő az „Az új Európa” tervezetével, amelynek lényege, hogy a Balti és Égei –tenger között egy ún. folyosót hoz létre, mely elkülönítené a nyugatot és keletet egymástól, azonban lehetőséget ad a közelítésre is. Ez kis részben létre is jött a kisantant létrejöttével 1920-ban.

Mindezek mellett a román Take Ionescu sem tétlenkedett, ami az elgondolásokat illeti. Az ő elképzelésében Csehszlovákia, Görögország, Jugoszlávia, Lengyelország és Románia egy olyan szövetségbe tömörülne, amely a közös védelemre helyezné a hangsúlyt. Ennek először Lengyelország vetett gátat, azzal hogy közölte a döntésében, hogy rendelkezik olyan feltételekkel, melyek szükségesek a kisantanthoz való belépéshez. Görögország pedig nem akarta, hogy vezetésében beleszólás essék, mint Belgrád, Bukarest, ill. Prága részéről. Ezek országuk döntésének hátterében az egyre inkább alakuló, változó Közel-keleti és balkáni politika volt az oka. Ezek az események egy olyan Balkán Szövetség megalakulását eredményezhették volna, amely Görögország, Jugoszlávia és Románián kívül más országok belépését is szorgalmazta

volna. Miután Franciaországa a görög-török kérdésben az utóbbiak mellett foglalt állást, úgy ez kihatott Görögországra, aki nem látta értelmét a tárgyalások folytatásának. Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia 1920-22 között tartott találkozóiokon a trianoni és a Neuilly –i szerződések által létrejött helyzetet ún. status quo törekedtek fenntartani. Összpontosításuk a végleges Habsburg eltörlése és egy esetleges restauráció megakadályozása. Kiemelten figyelték a bolgár és a magyar revízió törekvéseit. Az 1922-ben megrendezésre került belgrádi tárgyaláson, egyetértettek abban, hogy a két érvényben lévő szerződések felmondásának elmulasztása esetén az hatályban lévőség meghosszabbodik.

Benes szerint a kisantant feladatköre nemcsak békeszerződések megóvására korlátozódik, hanem sokkal inkább „egy új” rend megszületését hivatott megteremteni azáltal, hogy a Habsburg Monarchia véglegesen leváltja, ezáltal a népek gazdasági, térségi, politikai és társadalmi jövője biztosítva lenne, aminek a kulcsa a szoros együttműködés.

1921 –re egyre egyértelművé vált, hogy a három ország együttműködése korántsem olyan könnyű. Nehézségek vetődtek fel kulturális és gazdasági együttműködés közben is. A gazdasági válság ideje alatt is nagyobb megoldásokkal nem rukkoltak elő, ami a válságot enyhítette volna. 1927 –ben létrehoztak egy bizottságot a válság kezelésére, de ez rövidesen feloszlott. 193 –ben importkönnyítést rendeltek el, de ezek sem hoztak látható eredményt.

1933 –ban Gazdasági Tanácsot hoztak létre, mely adott idő után ülésezett, központja: Prága lett 1936 –tól Hodza javaslatára. 1933-ban a kisantant a kétoldalú szerződéseit többoldalú szerződésekkel alakította át, amely a politikai és gazdasági együttműködést volt hivatott erősíteni és növelni. Mindez azt eredményezte: a gazdasági válság, Közép-európai agrárválság, és Németország és Oroszország erősödése a külpolitika terén. 1930. elejére egy ország maradt, amit demokratikus kormányzással működött, ez volt Csehszlovákia. Jugoszláviában és Romániában diktatórikus eszközökkel kormányoztak.

A kisantant végét, a müncheni egyezmény jelentette 1938 szeptemberével. Ekkor vált ketté Csehszlovákia is.

Négyhatalmú szerződés

A nagyhatalmak: Amerika, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Oroszország. 1932. december 11 –én öthatalmi nyilatkozatban közzétette, hogy Németországnak esélyt adnak, és egyenjogú partnerré fogadják. A nagyhatalmak ünnepélyes keretek között is nyilatkoztak a hajlandóságukról, miszerint törekvéseiket nem kíséri semmilyen fegyveres erőszak. Mindemellett a fegyverkezés csökkentéséről dolgoztak ki egy egyezményt. Miután Hitler hatalomra jutott 1933. január 30 –án Mussolini „négyhatalmi szerződés” létrehozását szorgalmazta. A négy hatalom: Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Olaszország. Feladatuk a nemzetközi gazdaság és politika egyengetése. Angliában és Franciaországban ellenzést váltott ki, ezért ezt ők nem támogatták. Ezt követően Németország 1933. október. 19 –én kivált a Nemzetek Szövetségéből, felhagyott a leszereléssel. Azzal indokolta lépését: Nem érzi úgy, hogy egyenlő félként kezelnék.

3.6. A BALKÁN KÉRDÉSE

A Briand –terv az Európai Egyesült Államok javaslata viták sorozatát indította meg az 1920 –s években a Délkelet-európai országok között. Briand a politikát helyezte előtérbe a gazdasággal szemben. Addig Albánia, Bulgária, Jugoszlávia és Románia a gazdasági együttműködést hangsúlyozta, és igyekezett azt megvalósítani. Görögország úgy gondolta, hogy képes politikát és gazdaságot egyenlő félként kezelni. A politika „úgymond a közös” –t oldani, nem tűnt túl jó ötletnek, mivel a térség országai veszélyeztetve érezték magukat a gazdasági válság végett. Nehézségeket okozott még a gazdasági termékek eladása, ami a mezőgazdaság eladósodását eredményezné, amit az iparban dolgozók munkanélkülivé válása okozna, ami nem kis szám lenne. A jó gazdasági és katonai létben lévő Franciaország pedig nem volt hajlandó nagyvonalú

lenni a Balkán országaival szemben. Ekkor merült fel egy esetleges Balkán Unió létrehozása.

Papanastasion kezdeményezésére megbukott a „Balkán-konferencia”. Előterjesztésre a Balkán Unió alkotmányának felvetése, azonban ezt bonyolultságra hivatkozva elutasította a többség. Az első ülést Athénban tartották meg, ahol Papanastasion felvetette, hogy a Balkán Uniónak egy államszövetségbe kellene megvalósulnia. Kidolgoztak egy kérdőívet, melyet minden Balkán Unió országának elküldtek, ami a Balkán Unió alkotmányára és strukturális ügyeire korlátozódott. Görögország kivételével egy ország sem küldte vissza az állásfoglalását, az üléseken pedig nem esett szó erről. Azonban arról határoztak az első ülésen, hogy az országok külügyminiszterei rendszeresen találkoznak és egyeztetnek. /Albánia, Bulgária, Görögország, Jugoszlávia, Románia, Törökország/.

Az első ülésre 1933. november 3-án került sor a román külügyminiszter kezdeményezésére Genfben, ahol megegyeztek abban, hogy a Balkán Szövetség fenntartása a cél. A Szövetség előre menetelét akadályozta a bolgár és albán konfliktus. Bulgária a második konferencián megállapította, hogy számára két nehézség vetődött fel: 1. a bolgár kisebbség védelmének a hiánya, 2. országok közötti jogi egyenlőség, amely alatt Neuilly szerződéskorlátozásait érti. Végül francia javaslatra a Balkán Szövetséget regionális biztonsági szervezetként alakították meg. 1933. szeptember 4 –én aláírt szerződés- mely a görög-török felek között- megszüntette az évszázadok alatt fennállt viszályt és így az együttműködésre terelte a gondolatokat. A szövetség aláírására Athénban került sor 1934. február 9 –én: Görögország, Törökország, Jugoszlávia és Románia között, a bolgárokat nem sikerült megnyernie II. Károly román királynak sem. A szerződésben egyértelműen jelezték, hogy a cél nem a Balkánon élő népek együttműködése, hanem a kialakított status quo biztosítása. A közössé vált politika egyben tartására megalakult az Állandó Tanács. A „Balkán – konferencia” többek között foglalkozott gazdasági kapcsolatok fenntartásával, bővítésével, amely korántsem volt olyan könnyű, mint a Balkán országai közötti kereskedelem. A gabona és dohány felvevői Balkánon kívüli országok voltak. Szóval még egy

esetleges vámunió bevezetését és egy „Balkán Bank” alapítását szerették volna.

Nehézséget okozott továbbá a gabona mellett az élő állat eladása is. Görögország 1928-ban megalapította az állami gabona monopólium társaságot, amely a termények nagy részét vette meg ezen intézkedések a kormánynak jelentőséggel bírtak. Bár Jugoszlávia és Bulgária gabona áremelése és export célja nem sikerült. Mindezek a rivalizálásig juttatták a balkáni országokat egymással szemben. Ezt a kérdést leszámítva együttesen összpontosítottak az idegenforgalom és a közlekedés terjeszkedésére.

A Balkán Szövetség végét az egyre inkább gazdasági okokból széthúzó országok jelentették valamint a 1939- ben aláírt nyugati hatalmakkal kötött megállapodás: Románia, Görögország és Törökország, Jugoszlávia pedig a tengelyhatalmak felé vette az irányt. Románia 1940 őszén elhagyta a Szövetséget, ami egyben a feloszlását eredményezte.

3.7. A BALTI PAKTUM

1919-20-ban a főtéma az Észak- keleti térség föderációjának megvalósítása volt a diplomaták körében. Így találkozott a párizsi béketárgyalások alatt Skrzynski és Rumbold brit követ. Arról beszéltek, hogyan lehetne megvalósítani brit segítség által Lengyelországból, Balti államokból és Finnországból föderációt alakítani.

Skrzynski elmondta véleményét, miszerint a litvánoknak kellene adni Grodnót és Vilniust, valamint az így született Nagy-Litvánia és Lengyelország közös államfővel és hadsereggel kellene rendelkeznie. Skrzynski elképzelései mögött egy Észak- keleti föderáció volt, melynek központja a lengyel és litván állam szövetségére épülne, lengyel vezetés mellett. Brit támogatásban reménykedtek az egykori monarchia támogatói. Azonban olyan álláspontra jutottak Butlernél, hogy egy köztársaságot kellene létrehozniuk, államfőként pedig egy herceget megjelölni, amely előbb-utóbb ismételt egyesülést eredményezne Ausztria és Magyarország között, ezért a Burgenland csatolása Ausztriához elhalasztásra kerülne.

1920-ban a rigai tárgyaláson csorbát szenvedett az Északkelet régió megvalósulása Finnországtól Lengyelorszáig terjedő elképzelésben. Ennek következtében a megmaradt három balti állam „Kis Balti Államszövetséget” gondolt ki. Litvánia 1921 –ben elhatárolódott, így hát Lettország és Észtország között közös vámtarifa és törvényhozás egységesítési cél valósult meg 1931 őszen nehézségek után. Ezen cél megvalósításával ismét feléledt az egykori tervek óhaja.

1933 –tól az események felgyorsultak, ill. változtak. Mindezek eredményeképpen 1934. szeptember 12 –én Litvánia, Lettország, Észtország aláírták a „Balti Paktumot” –t. Az országok barátsági és együttműködési szerződést írtak alá. A fennálló problémák, ami Vilniust és Memelt jelentették elismerték, de egyúttal azt is, hogy ezeket félreteszik a közös cél megvalósításáig és nem befolyásolja őket a kötelezettségek megtartásában. Ennek megerősítése képpen Rigában 1934. november 3 –án okmányt írtak alá. A Szovjet Unió sem késlekedett, mert mind három országgal kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött, majd őket 1940 augusztusában be is kebelezte.

Mivel a „Balti Unió” nem jött létre, a vezérkar tisztjei Revalban tartott ülésén ismételten felmerült a „peremállamok szövetsége”, amely olyan államokat foglalná magukba, mint Észtország, Finnország, Lengyelország, Lettország, és Románia. A lengyel kormány azon az állásponton volt a Genfben tartott találkozón, amely hangsúlyozta azon államok szövetségre lépését, amelyeknek érdekeik azonosak Lengyelország ez alatt a Balti államokra és Romániára gondolt.

3.8. NEMZETISZOCIALISTA DÉLKELET –EURÓPA TERVEK

1933. január 30-án Hitler kormánya hatalomra kerül. Ezt az időszakot a weimari revíziók jellemzik. Fő célkiűzés: Közép kelet és Délkelet –Európa megszerzése, majd a Szovjetunió térdre kényszerítése, így Franciaországot meghódíthatja vagy háttérszereplőnek vetheti alá. Az egykori Vilmos idejét jellemző német külpolitika törekvései, amely a világhatalomra összpontosult, mit sem csorbult 1933 –ban. Továbbélte a külpolitikai, gazdasági és pénzügyi vonalakat. Ezen idő elteltével 1918 –

19 –33 között nem került sor a bürokraták közötti cserére. Megmaradtak azok is a Vilmos kori elgondolások, mely a hangsúlyt a gyarmatszerzésre tették, nagytér gazdálkodásra, egyenjogú partnerré válás Anglia és Amerikával szemben. Az ekkor német kézben lévő Közép-Európa, mint gazdaságában, mint politikában is erősnek mondható. Miután a Duna és Balkán térségét is meghódította magának, egy nagy életteret jelentett, amely a náci gondolkodásnak adott otthont. A polgári nemzetkonzervatív pártok ezt a helyzetet egy öncél megvalósításának a lehetőségeként látták, míg Hitler egy esélyt és egy új időszámítás kezdetét, a náci élettér növelését és a „zsidó faj” visszaszorítását.

1933. után Németország ipari felvevőpiaca továbbra is Délkelet-Európa, amely nyersanyag és élelmiszer felvevő piacot jelentett a „Nagynémet Gazdasági Térségnek”. Ez alatt Ausztriát és Németországot értjük, ahol Németország újabb térnyerésre áhítozott³¹.

Ami Délkelet- Európa sorsát illeti, arról 1934 nyarán vetődött fel a megoldás, amit Duckwitz emlékirataiban olvasható. Úgy gondolta, hogy a régiót, mely alá: Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Görögország, Jugoszlávia, Magyarország, Románia- tartoznak, először gazdaságilag kell függővé tenni Németországtól. Miután ez meg van, ezt követően lehet politikai befolyással bírni e régióra.

A Német Vámszövetség fennállásának 100. évfordulójára és List Mitteleuropa tervezetének betartására került ismét előtérbe egy esetleges francia és olasz érdekeltség fokozatos befagyasztása és a német befolyás a Balkánon. Mindez azzal járna, hogy a kisantant országok viszonyát gyengíteni Franciaországgal szemben és Csehszlovákia és Lengyelország közeledését megakadályozni. Eszközként a gazdaságot és a piacnyitást használta fel.

A média világában folyton megjelentek a különböző elképzelések. Siewert írásában kifejtette: Ahhoz, hogy Németország gazdasági befolyása növekedjen, akadályoznia kell a Közép-Európa gazdaságának esetleges fejlődését, valamint a gazdaság válságát ki kell játszani, támogatni, ami ugyancsak hozzásegít, ahhoz, hogy a kisantant országokat elvágja

---

³¹ Kiszemeltjei: Északkelet, Nyugat –Európa, Dél –Amerika, és az afrikai gyarmatok.

Franciaországtól. Az így keletkezett űrt Németország orvosolná. További stratégia: a gazdaság irányítása, a francia katonai szövetség megsemmisítése. A Délkelet-európai befolyás, és a fenn említettek után valósulna meg Franciaország teljes elhatárolása. Olaszországgal szorosabb kapcsolatot kíván fenntartani, ill. alkalomadtán a Közép-európai szövetségbe bevonni. Számolt a brit politikával, mivel az inkább Washington felé nyit újabban, ezért nem tartott egy esetleges Párizs támogatási angol politikától. Az eltérő javaslatok egy dologban egyetértettek: az említett térségjelentős nagyságban rendelkezik agrártermékekkel és nyersanyagokkal.

Schacht és Reichsbank kidolgozták az „Új terv” címmel a német gazdaság helyreállítását és bevezetését a világgazdaságba. Ahhoz, hogy ezt el tudják végezni, devizagazdálkodást és kétoldalú klíring egyezményekhez folyamodtak. Ezzel megalapozta már a náci életteret is. Az akkori német vezetésnek még elég volt a gazdasági felügyelet a térségben. A klíring egyezmények, melyet Németország kötött a dunai térségben lévő országokkal, megszabták a gazdaság import- export, értékesítési mennyiségét is, amely függőség kialakulásához vezet. Mindezt a gazdasági sajtó is megírta, hogy Németország az ipari termeléshez szükséges nyersanyagait importálja, ezzel szemben a délkelet-európai országok exportot vittek véghez, ami a gazdaság és infrastruktúrát erősítette, mindezért cserébe készterméket és technológiát kaptak. Egyes iparágakat befolyásolni is lehetett, ami a korszerűsítést jelentette: minden rendelés a mennyiségtől függött. Tulajdonképpen a klíring egyezmények csak Németországnak jelentett jót, a másik félnek pedig akadályt. A gazdasági rovat fő témája egészen 1937 –ig a Délkelet-európai mezőgazdászokról, agrársegélyekről szólt, ami a német ipar támogatását jelentette. Ezeknek a lépéseknek köszönhető a német gazdaság növekedése³².

---

³² Még 1933 –ban az export 3,9%, az import 5,6% volt. A délkeleti térségben 1938 –ra az export 13,2% -ra nőtt, míg az import 11,5% -ra emelkedett.

3.9. KÖZÉP –EURÓPA NÉMET –SZOVJET FELOSZTÁS

A gazdasági világválságot követően Amerika elhatárolódott Európától és politikájában a semlegesség elvét követte. Anglia labilisnak vélte a helyzetet, féltette pozícióját és eddigi befolyásának elvesztését, ezért ő mindenképpen a békepárti volt tetteiben. Franciaország pedig a Maginot- vonal mögé húzódott vissza és onnan figyelte a történéseket. Japán eközben 1931. Mandzsúriát meghódította. Hitler hatalomra jut, kancellárá nevezik, ki 1933. januárban ez által megváltozik a politikai légkör, mely szövetséges hálózatot jelent.

1936-ban Németország és Japán antikomintern paktumot írtak alá, melyet 1937 –ben Olaszország is aláírt. Az így kialakult „Világpolitikai háromszög”- Berlin, Róma, Tokió. Ribbentrop londoni látogatásának megghiúsulása után, mely egy esetleges szovjet ellenességet jelentett volna német és brit összefogással, ezek után brit ellenségességet váltott ki a német politikai élet részéről.

Miután Japán megszerezte Mandzsúriát, Oroszország egy esetleges támadás miatt, mely a kétfrontosság veszélyét magában hordozta, megnehtámadási szerződést kötött Finnországgal, Észtországgal, Lengyelországgal és Lettországgal, majd Franciaországgal.

A korábban még lengyel ellenes Szovjetunió nagyobb figyelmet szentelt a Népszövetségnek. Mivel nem vélte igazinak a német- lengyel viszonyt, ugyanis Németország és Lengyelország között megnehtámadási szerződés jött létre. Eközben Szovjetunió francia és amerikai támogatást remélt a Japánnal szembeni küzdelemben. Oroszország félelme nem volt alaptalan, mivel a németek kezdtek japán felé közeledni, és egy esetleges hármas összefogás: lengyel, német, japán, azt eredményezte volna, hogy bekerítik, mozgásterét csorbítják, ennek elkerülése végett, a nemzetközi konferenciákon, a biztonság politika mellett emelt szót és sürgette azt.

A lengyel-német megnehtámadási szerződés igazából csak blöff volt, Hitler érdektelen politikai cselekedete elterelte a gyanút. Ezzel megvétózta egy estleges francia, csehszlovák és lengyel közötti

összefonódást. Közben Göring³³ Lengyelországot Németország csatlósaként képzelte el a Szovjetunióval szemben.

Bech egy esetleges „Harmadik Európát” akart megvalósítani, ami Németország és a Szovjetunió között egyfajta „keresztengelyt” képezne, társaként az olasz Ciano segítségét kérte, miszerint ezt Lengyelország, Németország, Jugoszlávia és Olaszország képezte volna. A nagyhatalmak erőviszonyainak alakulása folytán nem valósulhatott meg. Hitler 1938. októberben „globális megoldást” ajánlott Lengyelország számára. „Danzig szabad város” visszacsatolását Németországhoz, egy autópályát és vasúti vonal megvalósítását, mely Kelet-Poroszország és a Birodalom között húzódna, a közös határok jóváhagyását és Lengyelország csatlakozását az antikomintern paktumba. Cserébe a német csapatok szabad átvonulását kérte az országon a Szovjetunió felé, és az ukrán közös érdekek egyeztetését várta. A két tűz között lévő Lengyelország 1939. március visszautasította ezen ajánlatot. Válaszul Hitler felbontotta a meg nem támadási szerződést és beszüntette a diplomáciai kapcsolatokat Lengyelország irányába.

Ez idő tájt a nagy hatalmak közül egyik sem volt abban a helyzetben, hogy egymaga indítson háborút a feltételek egyéni akcióvállalásra nem voltak adottak. Anglia és Franciaország folytonos tárgyalásokba bocsátkoztak a Szovjetunióval, hogy elijesszék Németországot egy esetleges háború megindításától.

Miután 1939. március 15 –én a németek megszállták Csehszlovákiát, az említett hatalmak: Anglia, Franciaország és Oroszország kölcsönös segítségnyújtást tartalmazó szerződést írtak alá Moszkvában.

A németek miután bevonultak Prágába, a nyugati hatalmak elhatározták, hogy békítői politikát folytatnak. Németország 1934 –ben Chamberlain figyelmeztetése ellenére, aki már akkor megmondta, hogy „Németország az európai bizonytalanság forrása lett” gazdasági és kereskedelmi partnerként tartották számon, nem pedig katonai államként kezelték. A gazdaság egyensúlyára figyeltek és a biztonság politika fenntartására. A béke a nagyhatalmak érdekeit szolgálta elsősorban Japán

---

³³ Porosz miniszterelnök, birodalmi belügy- és légügy miniszter. Hitler, utódjának jelölte ki.

bevonásával. Ahhoz, hogy a háborút elkerülje Anglia mindenre képes volt. Ezt az is mutatta, hogy hajlandó lett volna tárgyalásokba bocsátkozni Németországgal, aminek a tárgya a határkiegyenlítés és a gyarmatkedvezményt foglalta magában, cserébe a fegyverkezést kellett volna Németországnak visszafognia.

Hitler ezt az ajánlatot nem vette komolyan, mivel ő bízott a villámháborús elméletében. Anglia számára ez 1938 és 1939 –ben volt egyértelmű, hogy ez nem jöhet létre, ezért elkezdte a fegyverkezési programját. Chamberlain felismerte, hogy itt nemcsak Lengyelország és a további Közép- és Kelet- európai országok védelme a tét, hanem a németek világuralom törekvésének megakadályozása.

Németország szuper nagyhatalmú célt tűzött ki maga elé, globális törekvéseket kíván végrehajtani. Ezek a törekvések saját ideológián és jogi rendszeren alapul, ami teljes mértékben Nyugat ellenes. 1939 szeptemberében Amerika közölte semlegességét, a britek meghúzták a német expanziós vonalat, kényszerhelyzetük miatt végül 1940 és 1941 –ben elfogadta az alárendeltséget Amerikával szemben. Lehetett választani: német behódolás vagy ellene történő fellépés.

Miután Angliát Amerika támogatta, ez volt a nagyfalat a Nyugat bástyája a németekkel szemben. Sztálin az események forгатagában azt a képzetet látta valószínűnek, hogy az ő kiiktatására Németországot és Japánt küldik, ők maguk pedig a háttérből irányítanak. Az ő célja a Szovjetunió területi megőrzése, ezért Hitler keleti terjeszkedését az ellentétes irányba Nyugatra kell terelni. Sztálin mérlegelte a helyzetét és a következőkre jutott:

- 1 Ha sikerült Hitlert kizökkentenie, akkor a megkötetlen szövetség fennmaradna a nyugati hatalmak és a Szovjetunió között, az eredmény, minden maradna a régi.
- 2 Lengyelország német megtámadása esetén megnő az esély arra, hogy Szovjetuniót is magával rántsa, ez bizonytalan lenne a háború végkimenetele, közben a nyugati hatalmak meg csak a Maginot vonal mögött figyelnék az eseményeket.

- 3 Hitlerrel paktumot kötne és így, ha vele szövetségre lép, akkor nemcsak területeit növelné, hanem vele együtt a befolyását a Közép- és Kelet Európára.

Sztálin az utóbbi mellett döntött. Molotov 1939 augusztusában hozakodott elő vele a német- szovjet megnemtámadási szerződésről. Hitler úgy számolt, hogy ha megkötí a Szovjetunióval az egyezséget, akkor elmegy a kedve Anglia és Franciaországnak a hadüzenet kibocsátásától és Lengyelország bekebelezése regionális jellegként fog hatni, ami során más nagyhatalom nem kapcsolódik be, nem akadályozza meg. Ezután pedig mozgástere és ideje bőven lesz a következő lépés ill. hódítási irány kigondolására.

Lengyelország lerohanásától nem maradt távol Anglia és Franciaország sem, mint ahogy azt Hitler remélte. 1939. szeptember 3 –án Anglia és Franciaország hadat üzent Németországnak. Ez Hitler számára időben váratlan volt, amivel számolt ugyan, de időre későbbre rakta, és ez által függésbe került a Szovjetunióval szemben, amit szintén később terveiben volt erősen megváltoztatni. Az angol kormány kijelentette, hogy állja a szavát, ami Lengyelországot illeti, ezért hadat üzent. A Szovjetunió támadását követően a britek nem tudták támogatnia Lengyelországot, és az hiába kért légi segítséget, hiába várhatta. A szovjet –német közeledés a szovjet részről indult meg 1939. áprilisban már kereskedelmi üléseken vettek részt mindkét részről. Hitler válaszképpen szüneteltette az olaszokkal és japánokkal megvalósítandó szövetséget, közrejátszott ebben az is, hogy Japán és a Szovjetunió hadban álltak. Olaszországgal azonban megkötötte az „acél- paktumot”. Gazdasági megfontolásból állapodott meg és miután Spanyolország is csatlakozott az antikomintern paktumba úgy láthatóvá vált, hogy Európa sorsát a Német Birodalom és a tengelyhatalmak irányítják.

Végül augusztusban létrejött a szovjet-német kereskedelmi megállapodás is. Ez a megállapodás olyat tartalmazott, hogy Németország a Szovjetunió kettő 200 millió Márka értékben áruhitelt biztosít, ezek a német ipar termékeire korlátozódtak cserébe nyersanyagot szállítottak. 1939. augusztus 23. –án megnemtámadási szerződést írtak alá, a titkos

záradékban pedig felosztották Közép- és Kelet Európát egymás között érdekeiknek megfelelően. Még azt is tartalmazta ez a kiegészítés, hogy a Szovjetunió a Lengyelország felosztása után részesedést kap, de nem intéz támadást a Nyugati államoknak Németország oldalán. Miután Lengyelország lerohanása megtörtént a két ország határ és barátságszerződést kötött egymással.

A Ribbentrop –Molotov paktum szabta meg a határt, ami egyezkedések sorozata után az alábbi szerint alakult: a németekhez került Varsó és Lublin vidéke, a Szovjetunió Suwalkinál húzta meg a határt. Ez területileg annyit jelentett, hogy Németország 118 ezer km² –el, a Szovjetunió 200 ezer km² –el nőtt. A németek által megszállt lengyel területeken H. Frank vezetése alatt létrejött a Főkormányzóság, ezekből vált ki Danzig, Felső-Szilézia és Lódz, amely természetesen Német Birodalomhoz lettek csatolva. Hitler a nyugati államokkal folytatott szóbeli csatározása révén ismerte fel a helyzetet, hogy az ő általa elgondolt és megvalósítani kívánt ún. Európai kontinentális birodalom veszélyeztetve van a Nyugat részéről Amerika, a keleti részről a Szovjetunió személyében.

1. sz. ábra: A Német –szovjet megnemtámadási szerződés aláírása Moszkvában (Molotov, Ribbentrop és Sztálin).³⁴

³⁴ Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:MolotovRibbentropStalin.jpg>

A Német Birodalom erősödése és katonai tekintélye látván Olaszország is felmérte a helyzetet és megkezdte Japánnal együtt a közeledést. Spanyolország közeledését a nagy területi és gazdasági igényei miatt, amit Németországtól követelt, elvetették. Ez idő alatt Rooseveltnél is belátta, hogy nem képes kivonni magát teljes mértékben a háború alól. Közben Németország felgyorsította az eseményeket, és a Szovjetunió elleni támadást sürgette.

A következő lépésként Anglia térdre kényszerítése következne. Hitler elgondolása szerint. 1940. szeptember 27. -én „háromhatalmi egyezmény” aláírására került Japán Németország és Olaszország részéről. Olaszország egyéni megfontolásból támadást indított Görögország ellen, ezért kialakult a balkáni góc is. A Nagy Medve sem tétlenkedett, mert eközben elfoglalta: Besszarábiát, Észak-Bukovinát, majd ezt követte Lettország, Litvánia és Észtország megszállása. Ribbentrop tolmácsolta a Führer üzenetét Molotov számára, ami a következőt jelentette: Hitler úgy gondolta, hogy a hármas szövetséget, esetleg négyes szövetséggé lehet egészíteni. Az államok további terjeszkedési iránya dél lenne. A Szovjetunió esetleges Perzsa –Öböl meghódítása terén és az Arab –tengeri kijárat megszervezésében Németország segítő jobbot nyújtana. Valamint az elkövetkező évekre kigondolt stratégiát kellene ismertetni Sztálinnal, ill. azt megtudni, hogy ő mit gondol erről, partnerré válik –e? Ebben az időben Hitler hajlandó személyesen találkozni Sztálinnal. Végül Hitlernél tartott találkozón a kancellár közölte, hogy egy olyan rendszert kíván kiépíteni, ami hosszú időkre a nemzetek egymás melletti élését biztosítja zavartalanul. Tisztázta azt, hogy Németország nem szorul a Szovjetunióra, ami a katonai erőket jelenti. Az angolokkal folytatott háborúskodás során a Német Birodalom olyan területeket is elfoglalt, amelyben politikai szinten érdektelenséget jelentett, de a nyersanyag megszerzése volt a cél. Kikötötte azt is, hogy ellenséges vidéken támaszpont létesítését kizártnak tartja és ismét kezeskedett arról, hogy Oroszországot támogatja a tengerszoros ügyében. Sztálin válaszul azt mondta, hogy ezek mind olyan pontok , amelyek általános érvényűek, és amelyekkel egyetért. Viszont arra kellene megoldást találni, hogy ne csak, mint tárgy szerepeljen a Szovjetunió az új rendszerben, hanem, mint partnertárs. Ezek mellett még

tisztázni kívánja a Szovjetuniót érintő Keleti –tengert, és a balkáni kérdéskört.

Finnország, amely mindig kényes téma volt a két fél között, részmegoldásokat hordozott magában. Mivel Molotov közölte, hogy a Szovjetunió úgy tart igényt erre a területre és úgy képzei el annak megszerzését, mint ami egykor a Balti államok megszerzését jelentette. Hitler tisztában volt vele és egyetértett azzal, hogy Finnország szovjet szférába tartozik a megegyezés szerint, de neki is érdekében állt annak megszerzése, mivel a területén jelentős fa és nikkel nyersanyaggal rendelkezik, amelyből a németeknek hiány van. A záró megbeszélésen a német fél Molotov számára átadta a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozási szerződést. Ebben kijelentette, hogy a felek elismerik egymás érdek és területi szféráit és nem lépnek semmilyen olyan szövetségbe, ill. nem írnak alá olyan egyezményt, amely a négyhatalommá bővült szerződés valamelyik állam ellen irányulna. A Szovjetunió hangoztatta érdekeltségét az alábbi területekre: Bulgária, Görögország, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Románia, és ami a Keleti –tenger szabadhajózását illeti. Sztálin hosszúmérlegelés után úgy határozott, hogy hajlandó belépni a háromhatalmi egyezménybe, azonban ezekért cserébe kér is, még pedig nem is keveset: a német csapatok kivonását Finnországból. A tengerszoros biztonságát úgy kívánja megoldani, hogy kölcsönös segítségnyújtási szerződést ír alá Bulgáriával. Támaszpontot létesít a Boszporusz és a Dardanellák vidékén, mint tengeren, mint szárazföldön. Japánt lemondattja az Észak- Szahalin nyersanyag igényeiről, ami szénrel és petróleummal rendelkezik.

Hitler utasítást adott a Wehrmachtnak az ún. Barbarossa- terv kidolgozására, ami azt jelentette, hogy Oroszországot megtámadja, és gyors hadjáratral letiporja, mielőtt Angliával végezne. Ezt fel lehet fogni egy biztosító intézkedésnek, ha Oroszország változást mutatna Németország irányába. Németország német csapatokat vezényelt Romániába egy esetleges angol partraszállás megkísérlése esetén Görögország, mielőbbi eléréséhez. Mivel ezeket az igényeket a Német Birodalom nem volt hajlandó támogatni, ezért Hitler úgy döntött, hogy utasítja csapatait Szovjetunió elleni támadásra 1940 decemberében.

Számításai szerint végez 1941 –re a Szovjetunióval, mire Amerika belépne.

3.10. A TENGELYHATALMAK EURÓPA TERVEI A II. VILÁGHÁBORÚ ALATT

3.10.1. Németország

1939 –ben, miután a szovjet- német megnemtámadási szerződés aláírásra került, úgy Lengyelország sorsáról is rendelkeztek felosztása formájában. Lengyelország lerohanása után az ország nyugati fele és ipari központja a németekhez lett csatolva, a keleti pedig, a Szovjetunióhoz. Az újonnan meghódított területet Főkormányzóságnak nevezték, aminek a vezetésével Frankot bízták meg. Miután sorra vette 1940 áprilisában Dániát, Norvégiát követte Hollandia, Belgium és Luxemburg semlegességét semmibe véve lerohanta. Ezek után májusban indított hadjáratot Franciaország ellen bízva sikerében. Németország egy hatalmas élettérért küzdött, amely megoldotta volna a gazdaságát is.

Miközben 1940 nyarán már háborút folytatott Anglia ellen, elég erősnek és magabiztosnak érezte magát ahhoz a Führer, hogy orvosolja az orosz kellemetlenséget. Számítása szerint Német Birodalomhoz lenne csatolva Ukrajna, Balti Államok és Fehéroroszország, valamint a fa és nikkelben gazdag Finnország is. Németország egyre fogyatkozó nyersanyaga miatt nagyobb figyelmet szánt a Balkánra. Támogatta a magyar és bolgár határmódosítási törekvéseiket, valamint szem előtt tartotta a szovjet és orosz területi követeléseket is. Romániától áldozatot követelt, elvárta, hogy átadja Besszarábiát, és Észak –Bukovinát a Szovjetuniónak, Bulgáriának pedig Dél- Dobrudzsát. A második bécsi döntés, Hitler nyomására, Észak- Erdély visszakerült Magyarországhoz. Az olasz bevonulás Görögországba nem volt sikeres, valamint a berlini látogatás során kiütköző német- szovjet véleménykülönbségek nem oldották meg a balkáni kérdést. Ezen mit sem jobbított, hogy Magyarország, Románia és Szlovénia belépett a háromhatalmi szövetségbe. Jugoszlávia nem volt hajlandó jobban belebonyolódni, ezért

Hitler úgy oldotta meg, hogy kiadta a parancsot Jugoszlávia erőszakos megszállására. Goebbels rendelkezése szerint a sajtóban tilos volt a német hadicélok vitatása, véleményezése. Az első sikerek után felbuzdultak a publicisták, jogászok, később a vállaltok, és az iparvezetők is, és új ajánlásokat, megoldásokat közöltek az újságokban az új német életter rendezéséről.

Németország életterét az egyre inkább megújuló határokhoz kötötték. Írásaikban támogatták, sőt mohón követelték a gyarmatok megszerzését és a tengeri támaszpontok létesítését. A külügyminiszter Clodius és Ritter is a gazdasági térség növelését sürgette oly módon, hogy bevonnák: Belgium, Dánia, Hollandia, Luxemburg, Norvégia és még a Balti Államok, Dunai térség, Finnország, Svédország államait. Ezek az országok hatalmas területet foglalnának magukban, ami határai: Gibraltártól az Urálig húzódna, ill. Északi sarktól Ciprusig. Ezt a területet gazdasági övezetté nyilvánítanák, ami biztosítaná a nyersanyagot, ill. mindent, ami kellene egy Szovjetunió elleni támadáshoz.

A gazdasági tervekben egyértelműen mindig a Birodalom érdekei kerültek az előtérbe, amelyek tartalmukban jórészt még az I. világháború alatti elképzeléseket foglalta magában. A Birodalom részei Németország térségén kívül értendő, megtermelik a szükséges nyersanyagot és fenntartják a gazdaság szabad folyását, mindezzel erősítvén a gazdaság ún. blokádnak képességét.

Schlotterer felismerte azt, hogy mindez erőszakosan nem valósítható meg, kizsákmányolós stílusban sem. Szerinte a német gazdaság működéséhez szerződések biztosítása elegendő 1940 második felére Németország tovább bővült újabb tagokkal: Eupen –Malmedy –vel, Elzász –Lotaringia és Luxemburggal.

Hitler Európát nem elhelyezkedése szempontjából nézte, hanem "vér szerint" –i fogalomként tekintett rá. Tervei között szerepelt a Nagy Német Birodalom felállítása, ami nemcsak névben legyen az, hanem lakosság szempontjából is. Ezért már tudatosan telepítette be pl.: a megszállt lengyel területekre is német ajkú lakosokat így a germanizálás vette kezdetét.

Hitler az országok szerepét is kitalálta: Dánia, Horvátország és a Szlovénok lennének az ún. védőállamok. Külpolitikával és haderővel nem rendelkeznének, ami a belügyet és a közigazgatást jelentené, azt német megbízott képviselné. Azonban volt olyan ország is, melynek sorsa függőben volt, mivel nem sikerült felettük határozni funkcionális jelleggel. Ezek voltak: Norvégia, Hollandia, Belgium. Finnország csatlakozási kérelme is elmaradt a finn-orosz háború során. Ezért Németország a támogatásért cserébe biztosítást és nikkel nyersanyagot kért, cserébe a finneknek ígérte Kelet –Kálériát. Franciaországnak, amennyiben az „Új Rend” –be lépett volna, papírforma szerint már meg volt a szerepe: csatlósállamként működött volna, és lefegyverezték megfosztották volna gyarmataitól.

Hitler, miután a szövetséges csapatok partra szálltak, elrendelte egész Franciaország megszállását. A német diplomácia is csak látszólag működött, úgyszintén a külügyminisztérium is, mivel a fontos ügyekben a Führer döntött, ügyeinek pedig fegyverrel szerzett érvényt. Hitler azt sem hagyta kétségek között, hogy Berlin köré tömöríti a dánokat, hollandokat, flamandokat, norvégokat és a svédeket is. A sajtónak most azt sem engedélyezték, hogy ezekről a tervekről beszámoljanak, ill. ilyen témájú írásokat közöljenek. Az új Európa arculatának kidolgozásával több intézetet bízta meg pl.: Új Németország Történetének Birodalmi Intézete; Külföldi Tudományos Intézet, Európai Gazdaságtervezési és Nagytér-gazdasági Társaság.

A sztálingrádi kudarc megváltoztatta Németország látásmódját. Belátták, hogy pusztán katonai erővel nem nyerhetnének, ezért a propagandát hívták segítségül. Ezek azt sugallták, hogy most nem az orosz, ill. szovjet, hanem a bolsevik, ill. a bolsevizmus ellen folyik a küzdelem, valamint Európa megmentésére együttes összefogás szükségeltetik, ami csak a Német Birodalom és szövetségeseinek a feladata.

1943 –ban már a Birodalom minden részéről özönlöttek az Európa újjárendezéséről szóló tervek és elképzelések. Luther államtitkár helyettes kezdeményezte az Európai Bizottság felállítását, erre válaszul Ribbentrop javasolta az Európai Államszövetség kidolgozott tervét és mellé alapító

okiratot is mellékel, amely szabadságot és politikai függetlenséget, valamint szuverenitást adna a tagoknak. Hitler elvetette, mivel ő továbbra is a centrum szerepét gondolta Németországnak, ezt pedig Ribbentrop egy újabb propagandának gondolta. Végül létrejött az Európai Bizottság, melynek tagja 15 diplomata és Ribbentrop. Ülésein egy olyan tervezetet készítettek, amely föderasztikus jelleggel egyesítené Európát.

Ezt a tervet, nagy valószínűséggel alá is írták volna a tengelyhatalmak, azonban erre nem került sor, mivel a náci vezetés nem így képzelte a dolgokat. A hitleri Németország igényeit a náci jogászok fogalmazták meg. A vezetés elméletet boncolgatják, aminek a csúcsán a német felsőbbrendűség van és ez által a térségben élő népekkel, nemzetekkel azt tehet, amit akar. A vezető réteg nem német népeknek esélyük sincsen, amit azzal indokoltak, hogy nem elég érettek a nagy politikához. A németek által kialakított nemzetközi jog centrumában az államot felváltotta a nép. A német szerzők elutasították a korábban írt Európa tervezeteket beleértve ebbe: Páneurópai, Európai Egyesült Államok, Európai Szövetség. A német gazdaság, a tudósok pedig a nagyélettér gazdasági megvalósításán dolgoztak.

A nagyter gazdaság fogalmat először Daitz használta, ami az élettér gazdasági növekedésével jár a területeken belül. Ennek előzményeként a Hansa –Szövetséget jelölték meg, miszerint a régió államait gazdaságilag összefogta egy állam, ami vezető és koordináló szereppel rendelkezett. Nem volt elég idő a tervet kidolgozására, részben valósult csak meg a háború végéig.

Wirsing³⁵, aki szerkesztő volt, arra a következtetésre jutott, hogy a II. világháború tulajdonképpen kísérlet Európa egyesítésére, még pedig szám szerint a negyedik. Az első három: Napóleon, a Szent Szövetség és a Briand –terv. Azt is elmondta, hogy ha Németország és Japán megbukik, akkor a vezető szerepet Amerika és a Szovjetunió veszi át.

---

³⁵ Német közgazdász, és író.

3.10.2. Olaszország

Olaszország 1940 júniusában lépett be a világháborúba a németek oldalán. Teljesen eltért a német partnerétől, amely a megszállt területek lakosainak kezelésében is kitűnt. Nem volt benne olyan nagymértékű vélemény tiltás, mint a németeknél a sajtóban. Itt szabadabban fejthették ki véleményüket.

Így tette Solaro a Geopolitica című folyóiratnál, amikor az Európa kontinentális egységét szorgalmazta, mely nyolctagú államközösségnek indulna. Közös lenne a gazdaság, a külügy és védelmi politikája Németországnak, Olaszország, Spanyolország és Finnország, melyet az utóbbi vezetne. Egy olyan tanács létrehozását kívánta meg, amely összekötné a nemzeteket. Ez németországi a Külügyminisztériumban nagy visszhangot keltett, aminek az lett a következménye, hogy nem engedték a német közvélemény elé.

Az olasz értelmiség is megosztott volt. Egyikrésze a létrehozott területet német és olasz felosztás révén befolyási övezetekre osztotta volna. Paccès, aki gazdasági tudós volt, az „Európai Szuperállam” felfogás mellett érvelt. Ferri professzor pedig államigazgatási szervezetek felállítását indítványozta, ami az Új Európa gazdasági intézményeinek adna otthont. Pellizzi³⁶, az Új Európának Olaszország kell, hogy a példaképe legyen. Ami a szervezést illeti, ezt szemben az említett tudósokkal nem békés úton képzelte, hanem katonai megvalósítással. Pirelli szerint: a németek nem jó politikát követnek, mivel ők mindent erőszakra és gyűlöletre építenek. A Ducénak felterjesztett egy olyan dokumentumot, amelyben elmondja, hogy a németeket meg kell győzni, hogy mondjanak le Európa uralmi vezetéséről és helyette az államoknak föderációt ajánljanak fel, amely még a nyugati hatalmak felé is pozitívként hatna, és béketárgyalásnak is helyt ad.

1943 februárjában leváltották Ciano grófot és helyébe Bastianini került, aki a megszállt területek lakóinak az életszínvonalát javította, és igyekezett az országának megszerettetni: élelmiszer ellátást jobbá tette, az egészségügyi szolgáltatást vezetett be és földreformot valósított meg. „Új

---

³⁶ Pisai professzorként a fasiszta elvek oktatója.

Rend” címen egy új politikai programot vezet be, amelyet Mussolini is támogatott és még Ribbentropot is meggyőzte. Az eredményen a lelkes olaszok azt hitték, hogy a 1943. április 7 –10. Klesseheim –ban tartott találkozón egy Európa Chartát képesek elfogadtatni. Ribbentrop és Hitler ezt egyértelműen ellenezték. Mussolini érkezésnek látta az időt a megbékélésre, amiről Hitlert is próbálta meggyőzni, hogy most jó lehetőség nyílik a nyugathoz közeledni és a konfliktust lezárni. A német elutasítás ellenére az olasz fél kezdeményezésekbe bocsátkozott, ugyanis ekkora már elveszítették a gyarmataikat és Szicíliától délre már megszállták az ellenséges haderők, gyengévé vált, és kiutat keresett. 1943 nyarán Mussolini hatalmát megbuktatták és letartóztatták, majd németek kiszabadították és ő a salói Olasz Szociális Köztársaságot megalapította. Továbbra is hű maradt a Führerhez, és haláláig folytatta munkásságát.

3.10.3. Vichy- Franciaország

Franciaországban számos Európa terv született, hiszen mindig „Európa”, mint egy jelszót használták fel a német-francia konfliktus feloldására. 1941 a Vichy- kormány képviselői adták át Abetz –nak német nagykövetnek a tervezetet, ami az „Új Rend”- be való létét értelmezi Franciaországnak, ebben a francia gazdaság beolvasztását kérték és az európai vámuniót sürgették. Méchia francia államtitkársürgősen szorgalmazta a megállapodást a tengelyhatalmakkal köztük is Németországgal. Úgy gondolták, hogy miután beléptek ide, úgy könnyen beolvadnak a vámszövetségbe és a bel és külpolitika révén pedig a gazdaságuk lesz azonos. Az átnyújtott dokumentumról Ribbentrop úgy tett, mintha nem is tudott volna róla.

Méchin újabb lehetőséget látott a két állam közeledésében, amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót. Laval³⁷ meggyőződése az volt, hogy ha sikerül a németeket meggyőznie arról, hogy egy esetleges szövetség alakulása pozitívan is hathat és így hazája status quo-ja is javulna. Egy mérsékelt alapokon álló Európai Szövetség létrehozását javasolta, mely a nemzeti önös érdekeket kiszorítaná a közjavára. Hitler

---

³⁷ A Vichy –kormány miniszterelnök helyettese.

erről nem akart hallani, mindezek ellenére egy tervezetet nyújtott át a németeknek, mely a kölcsönös bizalom alapjáról és támogatásáról szól. Laval ismét bepróbálkozott áprilisban az „Európai Egyesült Államok” javaslatáról és kérte Ribbentropot, hogy adjon magyarázatot arról, hogy mégis hogyan kívánná a háború után Európát kialakítani, és mit értenek az „Új Rend” alatt. Minderre nem kapott választ. A kollaboráns pártok nagyobb hanggal követelték, hogy Franciaország is helyet kapjon az „Új Rend” –be. Ezeket az álmokat dédelgette: Nemzeti Népi Tömörülés, Francia Néppárt, Szociálforradalmárok Mozgalma. Számos értelmiségi is, úgy képzelte el, hogy Franciaországnak egy új esélyt kell adni. Delaisi³⁸, az egységes európai közösséget szerette volna, ha megvalósul, amely közös pénznemmel rendelkezik, megfelelő bérekkel. Mindezt könyvében is leírja. Példának Amerikát és Svájcot hozza fel. Rochelle viszont a belső határokat abszolúte feleslegesnek tartotta, és egy olyan egységes területnek kell létrejönnie, amely az Urálig tart. Az ezen a területeken lévőknek egyesülnie kell. A Geneve on Moscou című könyvében terjedelmesen beszámol minderről.

3.10.4. Belgium

A franciához hasonlóan a belga politikusok, írók szintén számos megoldást találtak arra, hogy hazájuk hogyan helyezkedjen el az új rendezés után. De Man úgy gondolta, hogy a tagállamok önállósággal fognak rendelkezni. Olyan Európai Uniót képzelt el, amelynek közös a külpolitika, a védelmi, és a központi politikája, de vám és kereskedelme azonos. A „Réflexions sur la paix” című írását beszüntették. Degrelle pedig úgy gondolta, hogy hazája kiemelkedő szerephez jut a háború végén az „Új Rend”-ben. Ez a közvetítő szerep, ha Burgundiát hozzájuk csatolnák.

3.10.5. Hollandia

Mussert kidolgozott a germán népek szövetségéről egy dokumentumot, melyet Hitlernek átadott. Mindebbe belevette: dán, holland, német, norvég, svájci és svéd népeket, államközösséget

---

³⁸ A Briand politika rajongója, és a Coudenhove –Kalergi Páneurópa mozgalmanak lelkes támogatója.

alkotnának. A közös jogi részt nem dolgozta ki, de a közös kereskedelem és védelmet támogatta. Az államszövetségbe a belépést nem erőszakos úton képzelte el. Hollandia igényt tart: Flandriára, Belga- Brabantra és Belga- Limbergra, valamint Kongóra. Berlin azonban ezt elvetette. Még egyszer elküldte az újra fogalmazott tervezetét, de Himmler fogalmilag helyre tette Massert, ami a „német” és „germán” –t illeti.

3.10.6. Norvégia

Quisling³⁹ egy esetleges Északi Szövetséget képzelt el: bele a britek, holland és németeket és a Skandináv országokat és Amerikát. Úgy vélte, hogy ha ez létrejön, akkor képesek lesznek megállítani az orosz bolsevizmus terjedését. Ennek érdekében még Chamberlain elküldte ezen kidolgozott programját és felhívta a figyelmét a békére.

Egy vámuniót is javasolt még, mellyel unióban lenne Skandináviával és Angliával. Amikor a németek partra szálltak Norvégiában és megszállták úgy gondolta, hogy a németek segítségével meg is valósítható. Az esély a megvalósulásra sosem volt meg. A Nagy –germán Szövetségbe közösnek vélte megteremteni a külpolitikát, a légierőt és haditengerészetet. Norvégia pedig biztosítva lesz, a felől, ami a nemzeti szabadságát és területi szuverenitását illeti. Quisling hitt a német testvériségben, amit terjesztett is. Ezért a békeszerződés szorgalmazása fontos volt a számára. A párt Hitlernek is átadta a tervezetét, de ők a „nem sürgős” kategóriába estek. A békeszerződés feltételeit megszabottan kapták, barátkozzanak meg az önálló külpolitika elvesztésével. Azonban folytonos próbálkozásaival sikerült egy „önállósági nyilatkozatot” kihoznia Hitlerből 1943 őszén. Ezt követően ismét bepróbálkozott egy újabb „Német –germán” szövetség felállításával, amit elutasítottak.

3.10.7. Finnország

1941 júniusában lépett be Németország mellett a Szovjetunió elleni harcban, ami a területek visszaszerzéséért folyt. Később a politikai felsőkörben megszületett a Nagy-Finnország megvalósítása Kelet-Karélia

---

³⁹ Megalapította a norvég fasiszta pártot.

megszerzésével. Ryti államfő ezen óhaját közölte Schurre –el követel, de visszhangot sem érdemelt az ügy. Hitler közölte óhaját, hogy Finnországra védelmező szerepet kíván bízni. A politikusok attól tartottak, hogy végül kiszolgáló országgá válnak – mezőgazdasági és nyersanyag – a Birodalom számára. 1942 ősze a finn külügyminisztérium egy közös katonai és külpolitikai ajánlott Berlinnek, amire nem érkezett válasz.

3.11. EURÓPA TERVEK NAGY-BRITANNIÁBAN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Anglia a 1938 –s Szudéta –válságból levonta azt, hogy a Népszövetség nem megfelelő, hanem egy jól működő erős nemzetközi szervezetet kellene létrehozni.

Az 1940 –s évek a föderatív elgondolások éve, ez alól Anglia sem kivétel. Két jelentős társaság ügködött ez idő tájt Angliában. Az egyik a „New Commonwealth”, ami a Népszövetség fejlesztését szorgalmazta: döntőbírássággal és végrehajtó szervekkel rendelkezzen. A társaság folyóiratában Davies könyvéről írtak, ami az „Európai Egyesült Államok” –ról szól, annak megteremtési lehetőségeiről. A másik társaság a „Federal Union” alapítója Beveridge és mások, ők határozottabban mondták a céljaikat. A New York Times publicistája Streit, az államszövetség gondolatán túllépve, föderalista uniót szorgalmazott, amely az Atlanti-óceán körül helyezkedne el területileg és az ott élőket fogná össze. 1940. június Churchill ajánlatot tett Franciaország felé föderációs tervei közös parlamenttel rendelkeznek.

Az amerikai Hell külügyminiszter megalapította a Tanácsadó Bizottságot, amely hat albizottságból tevődött össze.

A Masaryk⁴⁰ terv a „pán –germanizmus” ellensúlyaként teremődött meg, területileg a Balti-államoktól húzódott volna egészen az Adriáig. A dunai térség bevonását a háború után természetesnek vélte. Fő feladata, hogy készen álljon egy esetleges német-orosz agresszió ellen, ezért a területi egységet sürgető feladatként kezelték. Ez a szerveződés laza lenne

---

⁴⁰ Csehszlovákia első köztársasági elnöke.

jogi szempontból, de feladatuk korlátozott célokat valósítana meg. Létrehoznának egy Politikai Tanácsot, melynek tagjai két küldöttel képviselnék magukat: miniszterelnök és parlament elnöke vagy a küldötte. Gazdasági Tanács, az együttes gazdasági feladatokat harmonizálja össze. Döntőbíró: vitás kérdések lebonyolítására szolgálna. Ez a későbbiekben úgy működne, ha a háború után a győztes hatalmak vagy egy felállított nemzetközi szervezet úgymond gyámkodást végezne egy időre a belépni kívánó államoknak Sztálin már jelezte, hogy a háború után igényt tart a határ helyreállítására és a Közép-Kelet európai országok feletti hatáskörrel, amit a Ribbentrop-Molotov paktumra utalt. Ezért az lenne a legjobb, ha Európa brit és orosz érdekszférára osztanák fel. Szovjetunió azonban elutasított minden föderációval kapcsolatos elképzelését, azt is megmondta Churchillnek a teheráni találkozón, hogy Ausztria-Magyarország egyesülését nem kívánja semmilyen formátumban. A tárgyalás eredményeit Amerika jóváhagyta annak ellenére, hogy neki is volt elképzelése, ami a Közép –és Kelet európai térséget illeti, de érdeke nem fűződött hozzá igazán, ezért nem is akart később katonai konfliktusba bocsátkozni.

1943-ban már a megosztás volt napirenden és a határkijelölése. A föderációs tervekkel, ami Európa rendezését jelentette volna, már csak magán szervezetek foglalkoztak és jelentették meg a könyveket. 1942 nyarat követően az Egyesült Államok a föderációs tervektől fokozatosan elhatárolódott.

3.12. A SZOVJETUNIO EURÓPA TERVEI A II. VILÁGHÁBORÚ UTOLSÓ ÉVEIBEN

A szovjet politikát a II. világháború önmaga biztonságának fenntartása és a szomszédokra gyakorolt befolyása jellemezte. Ahhoz, hogy céljait megvalósítsa 1939. augusztus a németekkel megkötötte a Közép –és Kelet Európáról szóló felosztást érdekei szerint. A nyolc megnemtámadási szerződés: Molotov-Ribbentrop féle paktum. Azonban 1941 júniusában váratlan fordulat vette kezdetét: Németország semmibe véve az egyezséget megtámadta Oroszországot.

Sztálin két hadicél megvalósítását tűzte ki: a Közép-és Kelet európai vonalat *cordon saitaire* –t megteremtse, mely biztonsági sávot képezne a nyugattal szemben a másik a vesztes Németország felett ellenőrzési jogot szerezni. Ezek a célok elérésében a Közép- és Kelet európai országoknak is tenniük kellett. A Szovjetunióval határos német befolyás alatt lévő területek elcsatolása, az elcsatolt területek politikai beállítódására a terület gazdasági adottságainak kiaknázása, Oroszország újjáépítésének a számára; Ellenőrzési jogkör az államok felett, amely a nyugattal való kapcsolat esélyét vonná meg és a kommunizmus terjesztése. Ezek megvalósításáért Sztálin egyetértést mutatott, aki az „Egyesült Nemzetek Világméretű béketervét” illeti, mivel tudta nagyon jól, hogy Amerika nem kíván Európa ügyeibe beleszólni. A sztálingrádi győzelem felszabadította Sztálint, hogy „biztosítsa” a rendet és nyugalmat Európának. Ezért már a teheráni találkozón úgy adta elő a tervét, ami egyszerre nyújt megoldást Németországgal szemben, a kontinenst fennhatósága alá vonná és ő ezzel, ill. a Szovjetunió igencsak előnyös helyet foglalna el a nagyhatalmak sorában.

Ennek első fokát a Közép-és Kelet Európa feletti ellenőrzést kívánta átvenni, ahova a Vörös hadsereg ér.

Másodfok: Németország berendezése szovjet mintára. Sztálin különösen örült annak a javaslatnak, amit Amerika ajánlott, hogy Németországot több részre felosztani szükségeltetik. Németország a háború utáni helyzetének kialakítása 1943 októberére vezethető vissza. A szövetségek egy londoni székhelyű Európai Tanácsadó Bizottságot kívántak létrehozni, amely a háború után rendezné az európai viszonyokat. Az első komoly találkozó, mely erre irányult a teheráni volt.

2. sz. ábra: Az 1943 –s Teheráni találkozó (Sztálin, Roosevel, Churchill)⁴¹.

Németország felosztására tett javaslat szerint, öt részre osztódik: Poroszország, Hannover, Szászország és Lipcse környéke, Hessen – Darmstadt –Hessen Kassel, Bajorország –Baden –Wütern. Ezeket az ENSZ, ill. Európa felügyelete alá helyeznék. Végül az ellenőrzési felosztásról, ami Németországot illeti megegyezés nem jött létre, ezért az Európai Tanácsadó Bizottság ülésén tisztázták

1944 januárjában Roosevel az amerikai ellenőrzést kis időre tervezte. A szektorra felosztott Németország sorsa szept. dőlt el Londonban, mely szerint: a „keleti övezet” és Berlin északkeleti része szovjet felügyelet, az „északnyugati övezet”ről Amerika és Anglia, sőt később a kanadai Québecben határozott Berlin később szeptember „zárt megszállási övezetként” lett nyilvántartva.

1945. után a jaltai találkozón, orosz kérésre, ismét megtárgyalták Németország sorsát. A jóvátételről is szó esett, ami összecszerűen 20 milliárd dollárt Németországnak ki kellett fizetni a nagyhatalmaknak és ennek 50%-át az Oroszország kapja.

---

⁴¹ Forrás: <http://m.blog.hu/he/hell/image/pics/teheran.jpg>

3. sz. ábra: A jaltai békekonferencia (Churchill, Roosevel, Sztálin)⁴².

A német kapituláció végül 1945. május 7 –én megtörtént. Ezt követően a Szövetségesek átvették az uralmat Németország felett, amelyet hivatalossá is tettek 1945. júniusban. Az első csúcstalálkozó 1945. júliusban történt, melyen Truman, Sztálin, és Churchill volt jelen, amelyen a jaltai elvekhez tartották magukat. Még megegyeztek abban, hogy a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon élő német lakosokat visszatelepítik Németországba. Szovjetunió jóvátételt szerezhet: a megszállt területekből, a német befektetésekből, amik külföldön vannak, és a nyugati övezetből is adnak neki.

A Szovjetunió a háborút követően a megszállt területekkel kétoldalú kölcsönös segítségnyújtási szerződést és baráti szerződést kötött, azonban a többoldalúságot kizárta. Mivel „védelmező” szerepet töltött be a Szovjetunió, ebből kifolyólag beleszólása volt a külpolitikába.

---

⁴² Forrás: http://www.posztinfo.hu/upload/a/a832a5f5a8f9fe9dd394d94d4231ec12_Jaltai_konferencia.jpg

4. AZ EURÓPAI UNIÓ ELŐD INTÉZMÉNYEI

4.1. ELŐZMÉNYEK

A közösség létrejött a II. világháború korszakára tehető. Churchill brit államfő zürichi beszédében szólította fel a nemzeteket az Európai Egyesült Államok megszervezésére 1946. szeptember 19 –én. 1947-ben meg is alakult az Általános Vám –és Kereskedelmi Egyezmény, röviden a GATT⁴³, melyhez Magyarország is csatlakozott 1973 –ban⁴⁴.

Ezt követően Amerika előrukkolt a Marshall-tervvel. Olyan gazdasági programterv volt, amely a háború utáni állapot javítására szolgált, elsősorban anyagi juttatást jelentett az európai államok részére. Magyarország nem kívánt élni ezzel a lehetőséggel. Létre jött az Európai Gazdasági Együttműködési szervezet⁴⁵, mely képes volt a Marshall terv megvalósítására és annak végrehajtását felügyelte, a nemzetközi együttműködést segítve elő. Ma is működik a Gazdasági Együttműködési – és Fejlesztési Szervezet⁴⁶.

Jelentős szerződések kötettek és szervezetek alakultak meg ebben az időszakban. Az egyik ilyen 1948-ban kötött Franciaország, Nagy-Britannia és a Benelux-államok között, az úgynevezett Brüsszeli szerződés. A másik ilyen nagy jelentőségű, amely életre hívta a NATO –t⁴⁷ 1949 –ben.

Az együttműködések 1947-ben kezdődtek, amelyek elsősorban gazdasági alapokon nyugodtak. Többek között meg kell említeni a Benelux-vámuniót is, csúcspontját az ötvenes évek derekán érte el.

---

⁴³ General Agreement on Tariffs and Trade.

⁴⁴ Magyarország a GATT –hez való csatlakozását a 23./1973 Mt. rendelet hirdette ki. A csatlakozás jegyzőkönyvéről magyar fordítást is készített a Külkereskedelmi Minisztérium a „GATT és Magyarország csatlakozása” címmel.

⁴⁵ Röviden az OEEC.

⁴⁶ Röviden OECD, Organization for Economic Corporation and Development.

⁴⁷ Nord Atlantic Treaty Organisation. Magyarország 1998 –ban csatlakozott a szervezethez. A brüsszeli szerződés által létrejött Nyugat –Európai Unióhoz hazánkat társult tagság köti.

1949 –ben írták alá Hágában az Európai Tanács, alapító okmányát⁴⁸.

4. sz. ábra: 1949. május 5. –én 10 európai ország küldötte megalakította az Európa Tanácsot Londonban a St. Jame's palotában⁴⁹.

Két legfontosabb intézménye a Parlamenti Közgyűlés és a Miniszteri Bizottság, azonban ezek a szervek nem rendelkeznek olyan jogosítvánnyal, mely a nemzetek feletti hatáskör gyakorlását jelentené. Számos egyezmény látott napvilágot, közülük is talán a legkiemelkedőbb az Emberi Jogok Európai Egyezménye, mely csak 1953 –ban léphetett hatályba. Aki az Európai Tanács tagja, annak feltétlenül el kell fogadnia az egyezményt. Az egyezménynek köszönhetően született meg az Emberi Jogok Európai Bírósága. Az Emberi Jogi Bizottság munkását 1959 –ben kezdte meg.

4.2. AZ ESZAK

Ez az ötlet a francia külügyminisztertől származott, Robert Schumantól. A létrehozandó szervezet célja a szén és acélipar közös fennhatóság úgynevezett „Főhatóság” alá akarta helyezni, mely elsősorban

⁴⁸ Hazánk ehhez, az 1990 –s években csatlakozott.

⁴⁹Forrás:http://images.google.hu/imgres?imgurl=http://www.sulinet.hu/panorama/eu/kepek/010420coe.jpg&imgrefurl=http://www.sulinet.hu/panorama/eu/coe.htm&usq=LWDOMdmOWT49X94XcC8zHmQlAU=&h=170&w=250&sz=13&hl=hu&start=7&um=1&tbnid=lK9Sgbx6kY7q2M:&tbnh=75&tbnw=111&pr ev=/images%3Fq%3DeUR%25C3%2593PAI%2BTAN%25C3%2581CS%2B1949%26hl%3Dhu%26rlz%3D1T4SUNA_enHU254HU270%26um%3D1

német-francia érdekeket képviselne, de nem kizárt másik európai állam csatlakozása. Ez a megvalósítás számít az első európai integrációs szervezetnek: az Európai Szén –és Acél Közösség, röviden ESZAK.

Az alapításra 1951 –ben került sor, az alapítószerződést hat tagállam írta alá⁵⁰. Ez a szerződés csak 1952 –ben lépett érvénybe és meghatározott időre, ötven évre szólt. Elsődleges feladatának tekintette a szén és acél akadálytalan áramlását a tagállamok közötti kereskedelemben, valamint az export lehetőségét biztosították más országok részére, ezen iparágban dolgozó munkások élet- illetve munka körülményeinek jobbá tételét.

Az 1951. április 16 –án létrejött szerződés négy szervezeti intézmény létesítéséről tesz említést, melyek a következők: Parlamenti Gyűlés, Főhatóság, Európai Bíróság és a Miniszteri Tanács.

A Főhatóság kilenc tagból állt, melyek függetlenek voltak, és akiket a tagállami kormányok bíztak meg. Jean Monnet volt az első elnöke a Főhatóságnak. A Parlamenti Gyűlés tagjai a tagországok küldötteiből tevődött össze, mely meg volt határozva, hogy honnan és hányan mehetnek. Feladata: Az ellenőrzés demokratikus eszközökkel.

A Miniszter Tanács funkciója részben döntéshozó, azonban a hangsúly a vélemény közzétételén van, tagjai a tagállamok kormányainak a képviselőiből tevődött össze. Az Európai Bíróság feladatköréhez tartozott a rendelkezések betartására, ill. alkalmazása, valamint értelmezése. Kilenc tagból álló testület volt. A Főhatóság létrehozásával tulajdonképpen nemzetek feletti szervezetet hoztak létre, mely kissé a tagállamok szuverenitását korlátozta.

---

⁵⁰ Ezek az országok: Franciaország, Német –Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg. Ők az ún. „hatok”.

4.2.1. De hogy is jön képbe Jean Monnet?

5. sz. ábra: Jean Monnet és Robert Schuman⁵¹

Az ESZAK már a kezdeti években megmutatta a hozzá fűzött reményeket. Több ezer munkás átképzése folytán nőttek a bérek, az áruk ára alacsony maradt illetve alig nőtt a bérekhez képest és a kereskedelem szabadon áramlott és nagymértékben nőtt. Terve volt egy védelmi szervezet kiépítése is. Európai Védelmi Közösség néven vált ismertté, mely magas szintű katonai szervezetet jelentett volna, ha a „hatok” elfogadták volna.

Az ESZAK tagországai 1957. március 25 –én Rómában két szerződést írtak alá. Az első a „ Római szerződés”, mely az EGK alapító szerződéseként említik. A másik jelentős szerződés az Európai Atomenergia Közösség alapító okmánya. Az említett két szerződés határozatlan időre szólt.

A szerződés 2. cikkelyének célkitűzései:

A római szerződés célja a gazdaság stabilitása a tagállamok között, valamint a kereskedelem folyamatosságának biztosítása és a közös piac megvalósítása, gazdasági növekedés elősegítése, szoros gazdasági együttműködés.

---

⁵¹ Forrás: http://images.google.hu/imgres?imgurl=http://www.europaallavagna.it/200644/schuman-monnet2p.jpg&imgrefurl=http://www.europaallavagna.it/200644/engschumandeclaration.html&usq=_xZkAoK9qRRjroN0l IEkwDe40RM=&h=314&w=444&sz=14&hl=hu&start=8&um=1&tbnid=mzC0o5KxBxK7MM:&tbnh=90&tbnw=127&prev=/images%3Fq%3Djean%2Bmonnet%26hl%3Dhu%26rlz%3D1T4SUNA_enHU254HU270%26sa%3DN%26um%3D1

6. sz. ábra: A római szerződés aláírása⁵²

A szerződés 3. cikkelyének célkitűzései:

Azokat az eszközöket és tevékenységeket sorolja fel, amikkel a fent említett célokat tudja megvalósítani. Magukban foglalják ezek a cikkek az EGK feladatkörét is. Ezek közé sorolja: a tagállamok közti árucseré, kivitel-behozatal mennyiségét és vámját is. Közös külkereskedelem és a vám árát egybehangolva; tagállamok közötti személyek foglalkoztatásának engedélyezése, mely akadálymentesen történjen.

A verseny testület biztosítsa a piacon a tisztességes kereskedelmet. Ezek létrehozásában elengedhetetlen a tagállamok közötti jogharmonizáció. Szükséges még egy úgynevezett szociális alapot létrehozni, mely a munkavállalók könnyű elhelyezkedésére szolgál illetve az életszínvonal megtartását és növekedését segíti elő. Mindezek fejlődésére szükséges még egy Európai Bankhálózat kiépítése, mely a beruházásokat segítené. Végül a gazdaság erősítése érdekében tengerentúli társulásokot hoznának létre.

Mindezek válaszaként jött létre a tisztán gazdasági együttműködésen nyugvó Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, a KGST. A KGST feladat kitűzései között szerepelt az országok természeti erőforrásainak legtakarékosabb felhasználása és a termelő erők megerősítése. Ezek összehangolásában az ipar és mezőgazdaság fejlesztése a cél, árucseré könnyű lebonyolítása. Mindezek mellett a tagországok belügyeibe nem

⁵² Forrás: http://www.europarl.europa.eu/img/cont/parliament/treaty_reforms/TreatyReform_Rome.jpg

avatkozott bele, a nemzeti érdekeket tiszteletben tartotta. Az egyenlő, elismerő egyenjogúság szem előtt tartása, segítségnyújtás.

4.2.2 A KGST szervezetének felépítése

A legfontosabb intézménye a Tanács volt, melynek tagjait a tagországok kormányai választották, akik képviselték hazájukat az üléseken küldötként. Évente egyszer tartottak üléseket. Az ülés elnöke annak a tagországnak a vezetője volt, ahol az ülést tartották. Az ülés célja jobbra az együttműködési ajánlatok megszavazása, elfogadása. A végrehajthatóság céljából 1962 –ben alapították meg a Végrehajtó Bizottságot. A tagállamok miniszterelnökei és helyetteseik voltak a tagjai. Elnökségként a tagállamok évente váltották egymást, negyedévente üléseztek. Feladata az együttműködés irányítása. Hatásköre kiterjedt: a költségvetés meghatározására, a titkárság létszámának megállapítására és a többi bizottság szabályzat és működési kérdésében is beleszólási joggal rendelkezett. A Titkárság végezete a Végrehajtó Bizottság feladatait, élén a titkár állt. A titkárság bürokratikus rendszerben működött, nem szervezetben. Hierarchia a berendezkedésben, és alá-fölérendeltség a munkamegosztás területén. Dolgozóit a tagországok delegálták.

A KGST döntéshozó formái:

Határozat születése elsősorban eljárási kérdésekben történt illetve szervezetiben. A tagállamok beleegyezésére nem volt szükség, mivel a jegyzőkönyvbe történő beírással már hatályba is lépett a döntés.

Ajánlás a tagállamoknak szólt, azok elfogadása útján volt érvényes, azonban el is utasíthatták azokat illetve fenntartást kapcsolhattak hozzá.

Egyeztetett javaslattal az állandó értekezletek rendelkeztek. Az elfogadás után azonnali hatállyal érvénybe lépett.

Megállapodás valójában egy nemzetközi szerződés, melynek elfogadásához nem szükséges minden tagország egyetértése. Az a tagállamok döntésére szolgált.

4.3. A HATOKTÓL A TIZENKETTEKIG

Előzmények: A francia miniszterelnök 'de Gaulle, megpróbálta a parlament és a bizottság hatáskörét visszafokozni, ill. mérsékelni. Akkor vert fel nagy port, amikor a döntéshozatal többségi arány váltotta fel az egyhangú szavazatot a Tanácsban. Az ellentét akkor nyilvánult meg csak igazán, amikor de Gaulle a mezőgazdasági politika és annak költségvetési tervét nem tudta keresztül vinni a Tanácsban. Ezt követően a franciák az „üres székek” politikáját követték, nem vettek részt a közösségi szervek munkájában, és ez által azok működését lehetetlenné tették. Ezt a helyzetet a Luxemburgi Kompromisszum oldotta fel. A lényeg a vétó emelése. Ez azt jelentette, hogy a tagállamok saját védelmük érdekében vétóval rendelkeztek, azaz nem fogadták el a döntést, javaslatot. Ez a korszak fordulópontot jelentett, a csúcsértekezletek egymást követték⁵³. Ekkor került sor a gazdasági és Monetáris Unió megfogalmazására. Ezt lényegében a Werner –terv tartalmazta.

4.3.1. A külpolitikai együttműködés létrehozása

Fontossága nemzetközi politikai kérdések megvitatása, elfogadása és annak megértése, kölcsönös segítségnyújtás, közös fellépés. A külügyminiszterek félévente tartanak ülést szükség esetén a helyzet komolyságától függően, ezt többször is megtehetik. Ezen értekezletek megszervezésére Politikai Bizottságot hoztak létre. Az 1973 –s Koppenhágai csúcsértekezlet után az üléseket évi négy alkalomra növelték.

4.3.2. Kibővülés

Az első kibővülésre jelentkezők igényét 1970 –ben fogadták el a tagországok. A jelöltek: Egyesült Királyság, Dánia, Írország és Norvégia. Az előkészületek után a csatlakozás 1972. január 22 –én jöhetett létre, ekkor írták alá a szerződést. Norvégia mégsem csatlakozott a hatokhoz, mivel a népszavazáson a többség ezt a törekvést nem támogatta.

---

⁵³ 1969. Hága, 1972. Párizs, 1973. Koppenhága.

Déli kibővítés: Görögország, Spanyolország és Portugália a hetvenes években rázta le magáról a katonai diktatúrát. Miután szilárd alapokra helyezték a demokráciát, felvételi igényüket nyújtották be a kilencekhez. Ez volt az első olyan alkalom, amikor gazdaságilag jóval gyengébb országok csatlakozásáról döntött a közösség. Végül 1979 –ben aláírták a csatlakozó szerződéseket, így lettek tizenketten.

4.4. AZ EGYSÉGES EURÓPAI OKMÁNY - EEOC

Előzménye a közös belső piac egységesítésének lehetőségére volt szükséges és annak kidolgozása elengedhetetlen volt. A jól kidolgozott terv megszületése Lord Cockfield nevéhez fűződik. A program neve Fehér Könyvként került a köztudatba. Ebben a könyvben figyelembe vették, hogy számolniuk kell néhány akadállyal. Többek között ilyen volt a tőke és a munkavállalók szabad áramlását akadályozó tényezők: jogi, vám, pénz és technikai ügyletek. Ezek leküzdésére receptek is születtek 1987. július 1. érvénybe lépett az Egységes Európai Okmány. Számos vita jellemezte a szervezetet ezek után. Tartalmi újítás volt a belső piac megvalósítása jogharmonizáció által, valamint az addigi egyhangú döntéshozatalt váltotta fel a minőségi többségi szavazási rendszer.

Számos új területtel bővült a közösségi együttműködés: szociális politika, technikai kutatás és fejlesztés, környezet politika.

A társadalmi újításokat követte az intézményi is. A szerződés módosításakor a Tanács létrehozta az Elsőfokú Bíróságot az Európai Bíróság mellé 1988 –ban. Mindezek következményeként egy új eljárás jött létre „Kooperációs eljárás” néven, mely arra volt hivatva, hogy a Tanács a Parlament egyetértése nélkül dönthet az adott ügyben, azonban csak egyhangúan hozhatja meg a döntéseit. Valamint a parlament rendelkezhetett vétójoggal új tagország felvétele során, melyet a 8. cikk kimond.

Bevezették még a „comitology” –t, amely egy olyan gyakorlatot jelent, hogy a tanács egy olyan hatáskört küld a Bizottsághoz, mely a társbizottságok segítségével ellenőrzést végez a Bizottság felett.

5. AZ EURÓPAI UNIÓ LÉTREHOZÁSA

5.1. MAASTRICHTI SZERZŐDÉS

Előzményeként tudható be J. Delors által kidolgozott gazdasági és monetáris unió megvalósítása, amelyet három részre bontott 1989 –ben.

A két konferencia feladata dönteni a gazdasági és monetáris uniós szerződésbe iktatásáról, a másik politikai unió döntésére helyezte a hangsúlyt. A tanácskozások eredményeit 1992. február 7 –én írták alá a tagországok küldöttei Maastrichtban. Ez a szerződés azonban csak 1993. január 1. lépett érvénybe. E szerződés eredményezte tulajdonképpen az Európai Unió megszületését, mely továbbra is három intézményen nyugodott: Közösség, Közös Kül –és Biztonságpolitika, Bel- és Igazságügyi Együttműködés. Ezeket együtt az EU három alap pillérének nevezzük.

7. sz. ábra: A Maastrichti szerződés⁵⁴

⁵⁴ Forrás: http://www.playhold.com/www.ckke.hu/spirit_file/content1020201450_100/5.3.1.d.jpg

A szerződés címekre van osztva. Az elsőben találjuk a három pillére irányuló elvárásokat, valamint itt olvashatunk az Unió céljáról, a Tanács rendelkezéseiről, elvekről, valamint a törvénysértő felek ellen indított eljárásokról, és azok következményeiről.

A II., III., IV. címek az ESZAK és az EURATOM szerződésekben foglalt rendelkezéseket hivatottak módosítani.

Az Európai Unió Szerződése tartalmazza az uniós állampolgárságra vonatkozó feltételeket és tényeket. Ezek az adatok nem egy egységes címben találhatók. Többek között találkozunk vele: A munkavállalásnál, vállalkozásnál, tartózkodásnál a tagállamban, szolgáltatások igénybe vételénél és nyújtásánál, valamint a tőkemozgás biztosításánál. Megtaláljuk benne még a diszkrimináció tilalmát, amely magába foglalja az egyenlő munkavégzésért, egyenlő munkabért. Az 1994./80 –s EK rendelet meghatározza az unióban élő állampolgárok választó jogát.

6. AZ EURÓPAI UNIÓ JÖVŐKÉPE

Napjainkban az Európai Unió már 27 tagállamból áll. Az Unió történetének legnagyobb bővítésére 2004. május 1. került sor 10 új tagállammal. Ezen országok többsége a volt Szovjetunió utódállamai közül kerültek ki, lefedve Kelet –Közép Európát. Az utolsó csatlakozó két állam Románia és Bulgária. De itt még nem áll meg a bővítési lavina. Megállapodás született már többek között Horvátországgal és Törökország is kérte felvételét a közössége. Az ő tagság az Union belül is nagy ellentmondásokat szül.

És a jövő?

A Financial Times –csoport a Római Szerződés 50. évfordulója alkalmából jelentetett meg egy kötetet⁵⁵, mely az EU következő ötven évével foglalkozik. Olyan neves politikusok publikálták benne a témával kapcsolatos gondolataikat, mint Angela Merkel német kancellár, José

---

⁵⁵ A könyv eredeti címe: European Union The Next Fifty Years.

Manuel Barroso az EU bizottsági elnöke, Nicolas Sarkozy francia miniszterelnök és Václav Klaus cseh államfő. Magyar részről pedig Bogyay Katalin az Oktatási és Kulturális Minisztérium szakállamtitkára.

A legnagyobb vízhangot kiváltó vélemény Angela Merkel –től származik. Szerinte két út lehetséges:

- 1 Az egyik, hogy a jövő generációja úgy fogja látni az EU-t, mint ami nem elég, hogy véghezvigyen olyan reformokat és változásokat, melyek megőriznék az EU hatékonyságát.
- 2 A másik út alapján az emberek megértik a közös ügyek és döntések fontosságát, és 50 év múlva együtt ünneplik az EU-t.

A német kancellár hangsúlyozta: „Rajtunk múlik, hogy az európai integráció második ötven évét is ugyanolyan sikertörténétte tegyük, mint amilyen az első ötven év volt.”

2007 –ben volt az 50 éves évfordulója a Római Szerződésnek, ezen alkalomból 2006 – ban került sor arra, hogy az Európai Bizottság Magyarországi Képviselte találkozót szervezett „Európa jövője: Európai alkotmánnyal vagy nélküle?” címmel.

Gottfried Péter⁵⁶ szerint, jó időbe lépett be Magyarország az Európai Unióba hiszen, mint új tagállamnak sokkal nagyobb érdeklődést kell tanúsítania a születendő Alkotmány irányába, hiszen most beleszólási joggal rendelkezik és nem mindegy, milyen irányt vesz a fejlődésben. Elérkezettnek látja az időt, hogy a római szerződés óta ismét nagyot alkossanak. Ez az időszak arra szolgál, hogy az Európai Uniót közelebb hozzák az állampolgárokhoz. A kudarcok ellenére, amely a sikertelen népszavazásban, és az Európai Tanács döntésképtelenségében nyilvánult meg, mely szerv, a pénzügyet felügyelné.

Ezen problémák később megoldódtak. Továbbá Gottfried Péter fontosnak tartja, hogy az Európai Unió nyitott maradjon, ami a bővítéseket illeti, ne zárkózzon el újabb tagok felvételétől, mivel az ellent mondana önmagával szemben, és az egyezményen belüli széthúzásokat kell

---

⁵⁶ Az Európai Bizottság Magyarországi Képviselétének vezetője

megakadályozni. Az Alkotmányt nem kell elvetni, hanem pontosítani kell és várni a megfelelő alkalomra, ami az elfogadást jelenti.

Több tagország tartózkodik⁵⁷ az Alkotmányos Szerződés elfogadásától, azonban a számuk egyre jobban csökken. Az álláspontok azonban egyre jobban közeledni látszódnak. Vastagh Pál⁵⁸ szerint, ezek az országok nem az Alkotmány ellen vannak, hanem tartanak az elfogadásával felmerülő változások nehézségeitől.

Magyarország az Alkotmányos Szerződést 2004. december 21 –én hagyta jóvá. A pártok egyetértettek abban, hogy népszavazás helyett elegendő, ha erről az Országgyűlés határoz. Az Alkotmány értékeket képvisel, emellett biztonságot is teremt. Magyarország kezdeményezésére került be a kisebbségek védelme az Alkotmányos Szerződésbe.

7. ÖSSZEGZÉS

Véleményem szerint, ahhoz, hogy egységet képezzen az Európai Unió nem elég a társadalom és a gazdaság közös alapokra helyezése. Fontos a közös európai kultúra, mely közös identitást ad az Unió állampolgárai részére.

Ezt másképp is meg lehet fogalmazni: „*<Mi> nem tudjuk integrálni <ők> - et, amíg <mi> megmaradunk <mi> - nek. A <mi> - t felkel, kell lazítanunk, hogy egy olyan közös teret hozzunk létre, amelyben <ők> is elférnek, és részei lehetnek egy újonnan létrehozott <minek> ”.*⁵⁹

Ahhoz, hogy a jövőt megálmodhassuk, előbb a múltra kell visszatekinteni. 1956 a magyar forradalom éve, ez a kezdeményezés döntötte le végül a vasfüggönyt 1989 –ben.

Úgy gondolom, a kulturális Európa megalakítása, egy újabb dinamizmust ad a kontinensen élőknek. Mindezekhez a művészek is

---

⁵⁷ Franciaország, Hollandia

⁵⁸ Országgyűlési képviselő. Az Alkotmány –és Igazságügyi Bizottság elnöke.

⁵⁹ Parekh, Rethinking Multiculturalism

kellenek a műalkotásaikkal. Ők lesznek az állampolgárok küldöttei. Egyre több olyan rendezvény kerül megrendezésre, ahol a különböző nemzetek közéről megismerhetik egymás kultúráját. Ezáltal közelebb kerülnek egymáshoz. Mindezt elősegíti a színház, a zene és a filmek, mint azt napjaink során is tapasztaljuk.

Az emberek áhítoznak erre a kiegyensúlyozott világra. Az Európai Unióba az emberek is mind a jólét és biztonság reményébe érkeznek. Az Uniónak meg kell találni a közös nevezőt a kultúra és a nyelv terén intézményesített formában, amelyek az állampolgárokat hivatottak szolgálni.

A közös nyelv az angol, amelyen kommunikálnak az eurokraták, és amelyeket előtérbe helyeznek az iskolákban és az élet más területén pl.: utazás, vásárlás, vendéglátás. Azonban ez a nyelv is változik, mivel mindig új szavakkal gyarapodik, ez annak köszönhető, hogy a különböző nemzetek saját nyelvre fordítják, ill. alakítják át. Az Európai Uniónak a jövőben hangsúlyt kell fektetnie:

1. Kulturális sokszínűségre
2. Fenntartható fejlődésre
3. Kulturális jogokra

További feladatnak az Európai Tanács a demokratikus fejlődés érdekében a következőre kell, hogy törekedjen: ifjúság támogatása oktatási és sportolási szintre és a sokszínű kultúra közelítése, hiszen a sokszínű ifjúságé a jövő.

8. IRODALOMJEGYZÉK

Bóka Éva: Az Európai egység gondolat fejlődéstörténete [Napvilág Kiadó, 2001 Budapest]

J. Nagy László: Európa – Ismeretek [Szegedi Tudományi Egyetem Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 1999 Szeged]

Kövics Emma: Az európai egység kérdése és Németország (1919 –1939) [Akadémia Kiadó, 1992 Budapest]

Lendvai L. Ferenc: Közép- Európai – koncepciók [Áron Kiadó, 1997 Budapest]

Maller Sándor: Az Európa eszme [Mundus Kiadó, 2000 Budapest]

Michel Foucher: Európa –köztársaság [Napvilág Kiadó, 1999 Budapest]

Németh István: Európa tervek 1300-1945 [Elte Eötvös Kiadó, 2001 Budapest]

Niederhauser Emil: Nemzetek születése Kelet. Európában [Kossuth Könyvkiadó, 1976 Budapest]

Szénási Éva: Elméletek az európai egységről I. [Harmattan Kiadó, 2001 Budapest]

Várnay Ernő – Papp Mónika: Az EU joga [KJK –Kerszöv, 2005 Budapest]

Konferencia tanulmányok:

Európa jövője: Európai alkotmánnyal vagy nélküle? [Nemzetközi konferencia, Budapest 2006]

Befogadó Európa? Látóhatár 2020 [Előadások, hozzászólások, Budapest, 2005. november 17 –19]

9. MELLÉKLETEK

8.1. ÁBRAJEGYZÉK

1. sz. ábra: A Német –szovjet megnevetési szerződés aláírása Moszkvában (Molotov, Ribbentrop és Sztálin). 68
2. sz. ábra: Az 1943 –s Teheráni találkozó (Sztálin, Roosevel, Churchill)..... 82
3. sz. ábra: A jaltai békekonferencia (Churchill, Roosevel, Sztálin). .. 83
4. sz. ábra: 1949. május 5. –én 10 európai ország küldötte megalakította az Európa Tanácsot Londonban a St. Jame's palotában..... 85
5. sz. ábra: Jean Monnet és Robert Schuman 87
6. sz. ábra: A római szerződés aláírása 88
7. sz. ábra: A Maastrichti szerződés 92

8.2. 1. SZ. MELLÉKLET

Oktatási és Kulturális Minisztérium –[http:// www.okm.gov.hu](http://www.okm.gov.hu)

